

TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM VE SURIYELİ MÜLTECİLER

Helen Mackreath
Şevin Gülfer Sağnıç

Mart 2017

TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM VE SURİYELİ MÜLTECİLER / MART 2017

Helen Mackreath, Yurttaşlık Derneği'nde araştırmacı olarak çalışmaktadır. Lisans eğitimini University of Cambridge'de, yüksek lisans eğitimini Lübnan'ın kuzeyinde yaşayan Suriyeliler üzerine araştırma yaptığı American University of Beirut'ta tamamlamıştır.

Şevin Gülfer Sağrıç, Yurttaşlık Derneği'nde araştırmacı ve proje asistanı olarak çalışmaktadır. Lisans eğitimini Marmara Üniversitesi'nde tamamlamış, University of Kent-Brussels School of International Studies'de uluslararası göç üzerine yüksek lisansını yapmıştır. Karşılaştırmalı mülteci hukuku üzerine ikinci yüksek lisans tezini Boğaziçi Üniversitesi'nde tamamlamak üzeredir.

Bu rapor Yurttaşlık Derneği (eski adıyla Helsinki Yurttaşlar Derneği) tarafından toplumsal mutabakat, barış ve insani güvenlik alanındaki çalışmalar kapsamında basılmıştır.

Yurttaşlık Derneği

Dr. Refik Saydam Caddesi Dilber Apartmanı No: 39/12
Şişhane, Beyoğlu/İstanbul
+90 212 292 68 42
iletisim@hyd.org.tr / www.hyd.org.tr

Birinci Baskı

İstanbul, Mart 2017

ISBN 978-605-83027-2-3

Yayına Hazırlayanlar

Ayşe Çavdar, Fırat Genç

Türkçe Çeviri

Seda Özdemir

Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni

Nurseher Çakmak

Kapak Fotoğrafı

Stella Schwendner

Basım

Zer Matbaa San. ve Tic. Ltd. Şti.
Seyrantepe Mah. Yayıncılar Sokak İspar İş Merkezi 2/16 C Blok
34418 Kağıthane/İstanbul

Yurttaşlık Derneği koordinatörü Emel Kurma'ya, bu raporun kaleme alınmasına vesile olan çalışmanın koordinatörlüğünü üstlenen ve saha araştırmasının Ankara, İzmir, Gaziantep ve Şanlıurfa ayaklarına katılan Mustafa Utku Güngör'e ve de İzmir'deki araştırmamıza destek olan Mustafa Çağrı Kurter'e bütün yardımları için içtenlikle teşekkür ederiz. Son olarak, mülakatlara, odak grup çalışmalarına ve yuvarlak masa çalışmalarına katılarak bu araştırmayı mümkün kılan herkese minnettar olduğumuzu belirtmek isteriz.

Bu rapor, Avrupa Birliği'nin ana destekçisi olduğu "Barış, Uzlaşma ve İnsani Güvenlik için Sınırışı Yurttaşlar Ağı" çalışması kapsamında İstanbul İsveç Başkonsolosluğu'nun desteğiyle hazırlanmıştır. Rapor kapsamında ifade edilen bilgi ve görüşlerin sorumluluğu tamamen yazarlara aittir.

Türkiye'de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler

Helen Mackreath
Şevin Gülfer Sağnıç

(Yazar isimleri alfabetik sıralanmıştır)

Mart 2017

YÖNETİCİ ÖZETİ

2011 senesinden itibaren kitleler halinde Türkiye'ye sığınan Suriyeliler günlük yaşamın bir parçası haline geldi. Kampların dışında yaşayanların sayısının daha önce benzeri görülmemiş noktalara ulaşması 'sivil toplum'un bir tepki vermesini gerektirmekle kalmadı, bir de onu, desteğini ağırlıklı olarak kamplarda yaşayanlara odaklayan bir hükümetin bıraktığı yardım boşluğunu doldurmaya zorladı. Türkiye genelinde dört şehirde (İstanbul, Ankara, İzmir ve Gaziantep) gerçekleştirdiğimiz bir yıllık araştırma projemiz, sivil toplumun ülkedeki Suriyelilere nasıl yanıt verdiğini anlamayı hedefliyor. Kıyaslama yapılabilecek sabit bir noktanın bulunmayışı ve sivil toplum kavramının kendi içerisindeki farklılaşmalar ve belirsizlikler nedeniyle bir bütün olarak Türkiye'de sivil toplum alanında yaşanan 'değişim'lerden bahsetmek zor. Bu nedenle, araştırma daha ziyade farklı aktörler arasındaki ilişkilerin Suriyelilerin varlığından nasıl etkilendiğine ve STK faaliyetlerinin Suriyelilerin ülkeye olası intibakını nasıl etkileyebileceğine odaklanıyor. Projenin başlıca bulguları, pek çok alanın daha derinlemesine araştırılmasının gerekliliğini göstermiştir ancak ilk bulgularımız şu şekilde özetlenebilir:

STK'lar devletin kamp dışındaki eksikliği nedeniyle alanda oluşan boşluğu dolduruyorlar ve çoğunlukla Suriyeliler tarafından devlet mekanizmasının bir parçası olarak görülüyorlar. Meselenin ölçeği karşısında nispeten sınırlı kapasiteleri göz önünde bulundurulduğunda, STK'ların maddi yardım sağlamada başarılı olduğu genellikle kabul ediliyor. Bununla birlikte STK'ların maddi destek sağlamaya mı yoksa Suriyelilerin eğitim, sağlık ve işgücü piyasasına eşit erişime sahip olduğu kapsayıcı bir ortamın geliştirilmesi için hak savunuculuğuna mı öncelik vermesi gerektiği konusunda anlaşmazlıklar yaşanıyor. Aktörler, sivil toplumun 'başarısını' tartışırken büyük ölçüde kendi gündemlerini ölçüt olarak başarıyı tanımlıyorlar, bu da nihayetinde farklı değerlendirmelerin ortaya çıkmasına neden oluyor. Ayrıca Suriye konusunu siyasal bir mesele olarak ele almaktan kaçınma kaygısı, sivil toplum alanında faaliyet gösteren grupların hak temelli mi yoksa ihtiyaç temelli mi bir yol izleyecekleri kararına da etki ediyor; bu nedenle birçok STK mültecilerin haklarından ziyade maddi yardımlara odaklanmayı tercih ediyor.

Sivil toplum kuruluşlarının sayısındaki artış, hükümetin kendi siyasi programının bir parçası olarak STK sayısını artırmak amaçlı yürüttüğü projesiyle eşzamanlı gerçekleşiyor. Anektodal veriler Suriyelilere ilişkin projelerin kapasitesinde son birkaç yıl içinde kapsamlı bir artış olduğunu vurgulasa da bu türden bir kapasite artışının bu alanda çalışan her grup için geçerli olduğunu söylemek mümkün değil. Ayrıca STK'lar içinde faaliyetlerini Suriyelileri kapsayacak şekilde arttıran veya değiştiren gruplar da mevcut. Kısacası, sivil toplumun Suriyeliler meselesine yanıt verirken geçirdiği değişimin hâlihazırda var olan kendi içerisindeki farklılaşmaları yansıttığı ve pekiştirdiği söylenebilir.

STK'ların sayılarının ve faaliyetlerinin artmasına rağmen, aktörler arasında iletişim eksikliği bulunuyor. İşbirliği ve koordinasyon sorunları genel olarak kabul edilirken STK'lar arasındaki rekabet, bu tür sorunların başlıca nedeni olarak görülüyor. Kaynak elde etmek için yarışmaktan siyasi ve ideolojik farklılıklara kadar uzanan birçok sebepten ötürü rekabet gözleniyor. Alışılmadık

sayıda INGO'nun ülkeye girişi de, Türkiye'deki STK sektörünü derinden etkiliyor. INGO'lar bir yandan kaynak sağlama ve ortaklıklar yoluyla sivil toplumun kapasitesini artırırken diğer yandan sahada rekabet ve piyasalaşma yaratıp STK'ları gönüllülük esasından uzaklaştırıp profesyonelliğe yönlendiriyor.

Çoğu STK, devletin sadece kendisiyle aynı ideolojide olanlarla işbirliği yaptığını ve hatta kendi STK'larını yarattığını inanıyor. Sahada artan işbirliği düzeyine karşın devlet ile STK'ların üstlendiği geleneksel roller ve birbirleriyle ilişkisi aynı şekilde devam etmekte. Devlet ile sivil toplum Suriyelilere verdiği yanıt, sivil toplumun devlet karşısındaki konumuna dair soruları yeniden seslendiriyor. Bu bağlamda, AFAD'ın artan rolü, EYDAS ve akreditasyon gibi STK faaliyetlerini düzenlemeye yönelik hükümet politikaları, STK'ların görece özerk alanının ihlâli olarak görülüyor. Suriyeli ve yerel STK'lar, sürdürdükleri faaliyetler yoluyla Suriyeli mültecilerin intibak sürecini kolaylaştırma potansiyeline sahipler. Bununla birlikte, bu kurumlar arasındaki ilişkiler oldukça sorunlu. Hiyerarşik ilişkiler, dil bariyerleri ve kültürel farklılıklar, üst düzey işbirliğini baltalayan ana engeller olarak sıralanabilir. Suriyeli ve yerel bu sivil toplum aktörlerinin toplumun bir örneklemini olduğu düşünüldüğünde benzer sorunların gelecekte toplumun daha geniş kesimlerinde de engel oluşturması muhtemel.

Sonuç olarak, Suriyelilerin gelişi ana dilde eğitim, sosyal güvenlik sistemleri ve azınlık gruplarının toplum içindeki yeri gibi mevcut birçok sorunu şiddetlendirdi. Aynı zamanda, sivil toplumun devlet karşısındaki rolünün ve uğradığı değişimin geleneksel kalıpların içinde gerçekleşip gerçekleşmediğine dair sorular oluşturdu. Elbette ki sivil toplumun verdiği tepki, kendi canlılığı, motivasyonu ve biçimi açısından bir dönüm noktası teşkil etse de, bu tepkiyi hükümetin STK'ları kendi siyasi ajandası dahilinde bir mühendislik aracı olarak kullandığına dair şüpheleri de göz önünde tutarak değerlendirmek gerekir. Suriyelilerin hâlihazırda tabakalaşmış bir topluma gelmeleri, sorunu ele alan farklı aktörler arasında güç pazarlıklarına neden oluyor ve bu mücadele alanları, bir tarafta devlet refleksinin ortaya çıktığı, öteki tarafta sivil toplumun kendi şartlarına göre yanıt vermeye çalıştığı durumları ortaya koyuyor.

Kısaltmalar Listesi

- AFAD:** Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
- AKP:** Adalet ve Kalkınma Partisi
- BMMYK:** Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
- ENKS:** Suriye Kürt Ulusal Konseyi
- ERG:** Eğitim Reformu Girişimi
- EYDAS:** Elektronik Yardım Dağıtım Sistemi
- FES:** Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği
- GAP:** Güneydoğu Anadolu Projesi
- GİGM:** Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
- GKM:** Geçici Koruma Merkezi
- HDK:** Hükümet Dışı Kuruluş
- HDRF:** Human Development Research Foundation
- HÜGO:** Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi
- hYd/hCa:** Helsinki Yurttaşlar Derneği
- IGAM:** İltica ve Göç Araştırma Merkezi
- IHOP:** İnsan Hakları Ortak Platformu
- IMPR:** Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi
- INGO:** Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşu
- KADAV:** Kadınlarla Dayanışma Vakfı
- OKDER:** Okmeydanı Derneği
- STK:** Sivil Toplum Kuruluşu
- YUUK:** Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

İçindekiler

1. GİRİŞ	7
1.1. Türkiye'deki genel durum	9
1.2. Kavramsal çerçeve	11
1.2.1. Sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları (STK'lar)	11
1.2.2. 'İhtiyaç temelli' STK'lara karşı 'hak temelli' STK'lar	12
1.3. Araştırma soruları	12
1.4. Raporun ana hatları	13
1.5. Araştırma yöntemi	13
2. STK TEPKİSİ: Aktörler, Yaklaşım Biçimleri, Değişimler	15
2.1. Diğer bağlamlarla iç içe	16
2.2. Yerleşim bölgeleri arasındaki farklılıklar	17
2.3. STK'lara dair başarı algısı	18
2.4. Aktörler	20
2.5. Yaklaşım Biçimleri	21
2.6. Devletin boşluğunu mu dolduruyorlar?	24
2.6.1. Süt Kuzusu Kampanyası	25
2.6.2. OKDER Acil Sağlık Hizmetleri	26
2.6.3. OKDER Eğitim Talebi	27
2.6.4. AFAD ve eczaneler arasında arabuluculuk yapan dayanışma grupları	28
2.7. Değişim	28
2.7.1. Diğer grupların değişmeyen kapasitesi	31
2.7.2. Suriyelilerin gelişiyile faaliyetlerini arttıran ya da değiştiren mevcut gruplardaki değişim	31
3. STK-STK İLİŞKİLERİ	33
3.1. Ayrışmanın yansıması olarak söylem	35
3.2. 'Hak temelli' ve 'ihtiyaç temelli' yaklaşımlar arasındaki bulanık çizgiler	39
3.3. STK'ların ve devletin INGO'lar ile ilişkisi	41

3.3.1. INGO'ların olumlu etkileri	41
3.3.2. INGO'ların olumsuz etkileri	42
3.3.3. INGO'ların olası etkileri	45
4. DEVLET-STK İLİŞKİLERİ	46
4.1. Karşılıklı şüpheler: devlet destekli STK'lar ve devlete Yönelik Ön yargılar	46
4.2. Efsane mi gerçek mi: devlet destekli STK'lar ve X vakası	47
4.3. Güven sorunu ve alternatifleri	49
4.4. Vaka analizi: Mazlum-Der ve devletin STK-STK ilişkisi üzerine etkisi	51
4.5. Devlet kontrolü geri mi alıyor?	52
4.5.1. AFAD	52
4.5.2. EYDAS: Elektronik Yardım Dağıtım Sistemi	53
4.5.3. Akreditasyon	54
4.6. Belediyelerin Rolü	55
5. GELECEKTEKİ KATILIM	58
5.1. Suriyeliler arasında genel güvensizlikler	58
5.2. Türkiye'deki Suriyeliler ve kurumlar arasında tanıma derecesi	59
5.3. Suriyeli sivil girişim ve ağlar ile bunların yerel STK'larla ilişkileri	60
6. POLİTİKA ÖNERİLERİ	64
7. SONUÇ	70
KAYNAKÇA	73
EKLER	76

1. GİRİŞ

Mültecilerin yerel düzeyde nasıl ağırlanacağı ve kabul edileceği hususunda sivil toplum aktörlerinin rolü hayli kritik ve üstelik uzun süren mülteci durumlarında ulusal ve uluslararası tepki üzerinde de etkisi olabiliyor. Ne var ki, mültecilere yardıma, ekseriyetle sivil toplumun aktörlüğünü görünmez kılan, tepeden aşağı bir tutumla yaklaşıyor. Şüphesiz, mülteci politikasının yasal çerçevesi, büyük ölçekli insani yardım örgütlenmeleri ve bağışçı (donör) toplumundan kaynak sağlama amaçlı lobi çalışmaları ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleşiyor. Bununla birlikte, küçük ölçekli insani yardımın ve yerel sosyal girişimlerin hayata geçirilmesi sivil toplumun mültecilerle olan etkileşimine bağlı. Sivil toplum aktörlerinin kendi toplumlarındaki mültecilere kimi zaman yardım, kimi zaman mücadele şeklinde verdiği yanıt, mültecilerin destek sağlaması ve onurlu yaşam standartlarına ulaşabilmesi açısından önemli bir unsur. Dahası bu süreç iki yönlü işliyor: Ev sahibi toplumdaki sivil toplumun mültecilerin mevcudiyetine tepki verme biçimi, kendi karakteri ve dinamiklerini de etkiliyor.

Komşu ülkelerdeki Suriyeli mültecilerin mevcudiyeti Crisp'in tanımı ile artık uzun süren mülteci durumu olarak nitelendiriliyor: Yani beş yıldan uzun bir süredir sürgünde yaşayan ve kötü durumlarına, gönüllü geri dönüş, yerel bütünleşme veya yerleştirme kanalları vasıtasıyla

kalıcı bir çözüm bulma konusunda hazır bir beklentisi olmayan mülteciler.¹ BMMYK, 2016 yılı sonuna kadar 2,45 milyon Suriyelinin ev sahibi toplumlarda yaşıyor olacağını tahmin ediyor ki bu rakam Türkiye'deki Suriyeli nüfusunun yüzde 90'ı. Kampların dışındakilerin akıbeti çoğu zaman meçhul ve bilgi, kayıt altına alınma ile eğitim ve sağlık hizmetleri de dahil olmak üzere kamu hizmetlerine erişim yetersizliği gibi zorlu şartlar altında hayatta kalmaya çalışıyorlar. Sadece oturma iznine sahip olanlar devlet okullarına kayıt yaptırabiliyor. Diğerleri ise ancak 'misafir' olarak eğitime katılabiliyor ya da geçici eğitim merkezlerine (GEM) devam edebiliyor.² Kayıtlı olmasına bakılmaksızın, tüm Suriyeliler teknik açıdan ücretsiz acil sağlık hizmeti alabiliyorken,³ kayıtlı tüm Suriyeliler 81 ilin tamamındaki kamu hastanelerinde ücretsiz sağlık hizmetine erişebiliyor. Hükümet, 15 Ocak 2016 tarihinde, kayıt altına alınan tüm Suriyelilere ülkede resmi olarak çalışma izni verilmesini kabul eden yeni bir yasa geçirdi. Ancak, raporlara göre, Türk işverenlerin asgari ücreti ödemeyi istememesi gibi pratik nedenlerden dolayı, Nisan 2016 tarihine kadar Suriyelilerin ancak yüzde 0,1'inden daha azı, yeni iş yasası⁴ kapsamında çalışma hakkı elde edebildi.

Suriyelilerin büyük rakamlar halinde Türkiye'de buldukları son beş yıldır, müttemadiyen

¹ Jeff Crisp, "No Solution in Sight: The Problem of Protracted Refugee Situations in Africa", *The Center for Comparative Immigration Studies*, Working Paper No. 68, (2002):1.

² Geçici Eğitim Merkezleri (GEM), Arapça öğretiyor ve Suriye Geçici Hükümeti Eğitim ve Öğretim Bakanlığı tarafından tasarlanmış, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından değiştirilmiş bir müfredat kullanıyor. Şu anda Suriyeli öğrencilerin yaklaşık yüzde 78'i GEM'lere, yüzde 22'si diğer eğitim kuruluşlarına, özellikle de Türk kamu kuruluşlarına devam etmektedir. Bülent Aras ve Salih Yasun, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Öğrencilerin Eğitim Fırsatları ve Zorlukları: Geçici Eğitim Merkezleri ve Ötesi", İstanbul Politikalar Merkezi-Sabancı Üniversitesi-Stiftung Mercator Girişimi, (2016): 1, 25 Ekim 2016.

³ Hükümet, 2013 yılında, ücretsiz acil sağlık hizmetini Türkiye genelinde 11 ilden 81 ile çıkaran 2013/08 nolu genelgeyi yayınladı: "Suriyeli Mültecilerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi", 24 Ekim 2016.

⁴ Patrick Kingsley, "Fewer than 0.1% of Syrians in Turkey in line for work permits", *The Guardian*, 11 Nisan 2016, <http://www.theguardian.com/world/2016/apr/11/fewer-than-01-of-syrians-in-turkey-in-line-for-work-permits>, 19 April 2016.

ülkedeki Suriyeliler hakkında araştırma makaleleri ve INGO durum raporları üretiliyor. Şimdiye dek bu araştırma, Suriyelilerin Türkiye'de karşılaştıkları sorunlarla nasıl başa çıktığına, Türk hükümetinin Suriyeliler ile ne şekilde ilgilendiğine ve Türkiyelilerin Suriyelileri nasıl algıladığına odaklandı. Daha önce, Türkiye'deki sivil toplumun Suriyelilerin varlığına nasıl uyum sağladığı, nasıl bir değişimden geçtiği ve sivil toplumdaki bu değişimlerin Suriyeliler ve Türk toplumu üzerindeki orta ve uzun vadeli etkisi üzerine yapılmış bir araştırma yoktu. Bu araştırma, Türkiye'deki Suriyelilere karşı sivil toplumdaki mevcut değişimler hakkında veri üretmek ve boşluğu doldurmayı amaçlıyor. Araştırmanın temel sorusu ise şu: "Türkiye'deki STK'lar Türkiye'deki Suriyelilere yardım ederken nasıl bir değişime uğramaktadır ve bunun sonuçları nelerdir?" Araştırma, STK'lar üzerindeki etkiyi birbirleriyle ve devletle ilişkileri ile kapasiteleri üzerinden inceliyor. Ayrıca, Türkiye'de yardım sağlayan aktörler arasında gelişen dinamiklerin, STK'lar ile devlet arasındaki ilişkiler üzerindeki olası uzun vadeli sonuçlarını da belgeliyor. Bu araştırma gerek Türkiye'deki siyasi durumun gerekse hem Türkiye hem de dünyada Suriyeli mültecilerin sayısının ve durumunun sürekli değiştiği bir ortamda yürütüldü. Sonuç olarak açıkça tanımlanmış sınırlar ile yürütülmekten ziyade değişen bir gerçekliğe yanıt olarak sivil toplumun geçirmekte olduğu bazı değişimleri yakalamayı umuyor.

Lübnan ve Ürdün gibi diğer komşu ev sahibi ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'deki uzun süren Suriyeli mevcudiyeti ve ülkelerin bu durumu ele alma biçimi, mülteci yardımının mahiyeti hakkında iki temel soruya katkıda bulunuyor. Birincisi, kısa vadeli acil insani yardımlardan daha uzun vadeli gerçekliklere eğilen girişimlere doğru

geçiş. Ancak bu, kolayca tanımlanabilen bir ayrım değil: Suriyeli mültecilerin ilk kez kitlesel olarak Türkiye'ye gelmelerinin üzerinden beş yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen, iş gücü, eğitim ve dil gibi daha köklü refah kaygılarına sahip olanların yanı sıra hala yadsınamaz acil insani ihtiyaçları olanlar da mevcut. Aslında uzun vadeli çözümlere doğru bu geçişten kaçınma, çoğunlukla mülteci meselesinde tabiatı gereği acil duruma yönelik yardımlara koşumlu bağışçı sektörünün tahakkümünden kaynaklanıyor. Bu nedenle, daha uzun vadeli stratejilere geçiş, farklı insani yapılar ve bazı durumlarda da farklı aktörler gerektiriyor. İkincisi ise, resmi kampların veya gayri resmi yerleşim alanlarının dışında yaşayan mülteci sayısının giderek artmasıyla beraber, ev sahibi ülkelerin ve özellikle de ev sahibi ülkelerdeki toplulukların ve yerel kurumların mültecilere yardımdaki rolünün giderek daha baskın hale geldiğinin kabul edilmesi. Aralık 2014 tarihinde Eski Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri António Guterres, Suriye mülteci krizinin uluslararası insani yardım aygıtı üzerindeki yoğun baskısını yansıtan mülteciler için yeni bir 'yardım yapısı' çağrısında bulundu.⁵ Bu bağlamların her ikisinde de, kişileri ve yerel toplulukları yeni yardım yapılarına dahil etme ihtiyacı konusunda artan farkındalık olduğu görülüyor. Mülteci varlığının uzun vadeli etkilerini ve esas olarak yerel düzeyde sivil toplum girişimlerini artırmak için kullanılıp kullanılmayacağını (ve eğer öyleyse bunun nasıl başarılabilirliğini) anlamak için mülteci-sivil toplum ilişkisinin dinamiklerini araştırmak gerekiyor.

Buna ek olarak, Türkiye'deki sivil girişimlerin Suriyelilere verdiği yanıt, ülkedeki mevcut sosyal ve politik mücadelelerin sonucunda mülteci yardımıyla ilgili katmanlaşmış diğer meseleleri de ortaya çıkardı ve daha da derinleştirdi.

⁵ 3RP Syria Crisis, UN and partners launch major aid plans for Syria and region. 18 Aralık 2014, <http://www.3rpsyriacrisis.org/news/un-partners-launch-major-aid-plans-syria-region/>, 18 Ocak 2017.

Mültecinin özneliği, bağımlı bir kurban mı yoksa kendi geleceğinin aktörü olarak mı ele alınmalı tartışması ve buna bağlı olarak mülteci yardımında 'hayırseverlik' kavramına dair tartışmalar hükümetin Suriyelilere müdahalesinin arkasında yatan iki temel motivasyondan etkileniyor. İslam kardeşliği ile Türklerin Osmanlı halklarına karşı tarihi bir sorumluluğa sahip olduğunu iddia eden neo-Osmanlılık birleşiyor. Mültecilere yardımdan kimin sorumlu olduğuna, ki Türkiye'de birçok kişi uluslararası toplumun görevi olduğunu düşünmekte, ve sivil toplumun var olabileceği bir alana doğrudan veya dolaylı olarak izin vererek devletin sorumluluğu üzerinden atıp atmadığına dair karmaşık fikirler mevcut. Uluslararası, ulusal ve yerel aktörlerin Türkiye'de sivil toplumun yapması gerekenler üzerine algı ve beklentileri, sivil toplumun hâlihazırda faaliyet gösterdiği alanı ve gelecekteki olası alanları da şekillendiriyor. Bu nedenle, Türkiye'de Suriyelilere verilen tepkinin değişimi aslında ülkedeki bazı temel meseleleri de yansıtıyor: sivil toplumun uluslararası aktörlere karşı yaklaşım ve onlarla ilişkisindeki değişimi, devletin sivil toplum karşısındaki rolü hakkındaki karmaşa ve Suriyelilerin kamusal değil özel bir sorumluluk olarak konumlandırılması.

1.1. Türkiye'deki Genel Durum

2011 ilkbaharında ilk mültecilerin gelişinden kısa bir süre sonra, Türkiye Suriyelilerin ülkeye girişini kolaylaştıran bir açık kapı politikası benimsedi. Suriyeliler, Türk medyası ve hükümet yetkilileri tarafından genellikle 'misafir' olarak anılıyor. Türk coğrafyasının 1967 New York Protokolü'nde yapılan mülteci tanımına getirdiği sınırlama, olası başvuruların mülteci statüsü kazanmasını

engelliyor. Türkiye'nin AB üyelik süreci çerçevesinde yenilenen mevzuatı kapsamında iltica ve göç kanunları da güncellendi. Nisan 2013 tarihinde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yayınlandı ve 2014 yılında yürürlüğe girdi. Bu yasa, Suriyelilere 'geçici koruma' adında yeni ve özgün bir statü sağladı (YUKK, 2014, md. 91).

Yakın zamana kadar, tüm Suriyeliler *prima facie* (ilk varışta) temelinde Türkiye'de 'geçici koruma' hakkına sahipti; başka bir deyişle uluslararası koruma isteyen herhangi bir Suriye vatandaşı, Türkiye topraklarına kabul edilecek ve isteği dışında Suriye'ye geri gönderilemeyecekti.⁶ Hükümet, 2015 yılının başından itibaren, Suriye ile birkaç sınırı geçici olarak kapatmaya başladı ve Ekim 2015'te ise ağır yaralanan Suriyeli sığınmacılar haricindeki herkese sınırları daimi olarak kapattı.⁷ Ocak 2016'da Türkiye, hava veya deniz yoluyla üçüncü ülkelere gelen Suriyeliler için vize şartı getirdi ve Türkiye'de altı ayın üzerinde yaşayan Suriyeliler için çalışma izni düzenlemesi olduğunu duyurdu.

Suriyeli mülteciler meselesi, gerek ulusal gerekse uluslararası açıdan giderek daha da karmaşıklaşan bir siyasi ortamda ele alınıyor. Uluslararası açıdan, Ekim 2015'te kararlaştırılan ve 20 Mart 2016 tarihinde resmi olarak uygulamaya giren ve Türkiye'ye gönderilmiş her bir Suriyeli göçmene karşılık, hâlihazırda Türkiye'de olan ve AB'ye yasadışı yollarla girmeye teşebbüs etmemiş olan bir Suriyelinin AB'ye yerleştirileceğini kabul eden AB-Türkiye Ortak Eylem Planı, mültecileri siyasi rehinlere dönüştürüyor. Birçok uluslararası insan ve mülteci hakları kuruluşu da, Avrupalı güçlerin Suriyelilere yaptığı muamelenin uluslararası alanda kabul görmüş kanunları ihlal

⁶ Relief Web, "Legal status of individuals fleeing Syria: Syria Needs Analysis Project", Haziran 2013. http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/legal_status_of_individuals_fleeing_syria.pdf, 18 Nisan 2016 tarihinde erişildi.

⁷ Human Rights Watch, "Turkey: Syrians Pushed Back at the Border", 23 Kasım 2015 <https://www.hrw.org/news/2015/11/23/turkey-syrians-pushed-back-border>, 2 Ağustos 2016.

ettiğini öne sürüyor. Bu bağlamda, Suriyelilerin iki ülke arasındaki açık sınır üzerinden ilk gelişlerinden bu yana, Türkiye'nin topraklarındaki 2,754 milyon Suriyeliye gösterdiği süregelen 'misafirperverlik' epey itibar görmekte.⁸ Uzun vadedeki Suriyeli varlığı ise, bazı aktörlerce olumsuz olarak 'asimilasyon' olarak algılanan 'bütünleşme' veya GİGM'nin tercih ettiği şekliyle 'kaynaşma' kavramları eksenindeki anlaşmazlıklar nedeni ile oldukça hassas bir mesele. Burada 'kaynaşma', göçmen grubun kültürel kimliğini koruyabileceği, ancak ev sahibi toplumla 'uyum içinde' yaşayabileceği bir entegrasyon biçimi anlamına gelmekte.⁹ Türkiye'de 15 Temmuz'da gerçekleşen darbe girişimi öncesinde hükümet, Türkiye'de yaşayan Suriyelilere vatandaşlık verme tasarısı üzerine karışık mesajlar göndermişti.¹⁰ Ne var ki bu tasarı, siyasi amaçlı başka bir hamle olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın gelecekte kendine sadık seçmenler olacak bir Suriye toplumu kurmaya çalıştığından ve olağanüstü hal boyunca Türkiye'deki vatandaşlık haklarının gittikçe sınırlandırılmasından kaygı duyan AK Parti karşıtlarından itiraz gördü. Darbe girişimi sonrasında, Suriyeliler içteki siyasi vaziyete sokulmalarının sonucu olarak artan güvensizliklerle karşı karşıya kaldılar. Bu güvensizlikler, darbe sonrası şiddet olaylarında doğrudan hedef alınmaktan¹¹ darbe sonrası tasfiyelerle zayıflayan sığınmacı destek sistemlerine kadar uzanmakta. Dahası, Türkiye'deki sivil toplum ciddi ölçüde çatallandı ve onu sınıflandırabilmek artık oldukça muğlak ve çeşitli yorumlara açık hale geldi. Geçtiğimiz son altı yılda Suriyelilerin ülkeye gelişi, genel hatlarıyla 'sivil

toplum' olarak adlandırılan ama bir araya gelişleri bile sadece tek bir kavramın ne kadar yanıltıcı olduğunu gösteren çeşitli aktörlerin dikkatini üstüne çekiyor. Bu aktörler arasında, devlet kuruluşları, çeşitli siyasi ideolojik çizgiler boyunca faaliyet gösteren devlet dışı gruplar, 'hak temelli' gruplar, insani hizmet sağlayıcıları, 'inanç temelli' gruplar, işçi sendikaları, dayanışma grupları, gönüllü girişimler, Suriyeli girişimler, yabancı kolektifler ve kişiler yer alıyor. Daha önce farklı gündem ve çalışma alanlarına sahip bu aktörler Suriyeli mülteci meselesinin doğrudan bir sonucu olarak, kendi seçimlerinden çok zorunluluklar doğrultusunda aynı soruna odaklanıyor. Bu aktörlerin birlikte çalışıp çalışmadığı, çalışıyorsa nasıl çalıştığı, aralarındaki belirli müzakere ve mücadele alanları ile bunların ilişkileri üzerindeki etkisi ve Suriyelilere yapılan yardımın yöntem ve türü özellikle önem taşıyor. Araştırma bir yandan da, Suriyelilerin varlığı sonucunda yaratılan bu ortak platformun; kaynaklar, su ya da kentsel dönüşüm gibi ortak çıkarların bir araya getirmeyi başaramadığı birbirinden tamamen farklı sivil toplum öğelerini birleştirme potansiyelini de sorgulamaya odaklanmakta.

1.2. Kavramsal Çerçeve

1.2.1. Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar)

Sivil Toplum, muhtelif kavram, aktör ve dinamikler yelpazesine açık, muğlak bir terimdir. Bu araştırmanın amacı dahilinde, biz sivil toplumu Suriyeli mültecilerle çalışan tüm devlet dışı aktörler olarak tanımlıyoruz. Bu tanım, çeşitli siyasi

⁸ BMMYK'ye göre, 19 Ekim 2016 itibarıyla Türkiye'de 2.753.696 kayıtlı Suriyeli bulunuyor; Syrian Regional Refugee Response: Inter-agency Information Sharing Portal, 28 Ekim 2016.

⁹ Sophia Hoffman Et Sahizer Samuk, "Turkish Immigration Politics and the Syrian Refugee Crisis," *Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs*, (2016): 4.

¹⁰ 3 Temmuz tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilere vatandaşlık hakkı tanınacağını duyurdu. 11 Temmuz tarihinde Başbakan Yardımcısı mültecilerin sadece bir kısmının bu hakka sahip olacağını ilan etti (seçim kriterleri bilinmiyor). Aynı gün yeni Başbakan Yıldırım, Suriye (ve diğer komşu ülkeler) ile bir yakınlaşma politikasını ilan eden bir konuşma gerçekleştirdi.

¹¹ Diego Cupolo, "Syrian shops in Ankara hit in post-coup riots", DW 22 Temmuz 2016, <http://www.dw.com/en/syrian-shops-in-ankara-hit-in-post-coup-riots/a-19416521>, 27 Temmuz 2016.

ideolojik çizgiler boyunca faaliyet gösteren devlet dışı gruplar, 'hak temelli' gruplar, insani hizmet sağlayıcıları, 'inanç temelli' gruplar, işçi sendikaları, dayanışma grupları, gönüllü girişimler, Suriyeli girişimler, yabancı kolektifler ve kişileri kapsıyor. Bu grupların, sivil toplum olarak düşünülen şeyin tümünü teşkil etmediğini ve dernek (özellikle Barolar ve Öğretmen Dernekleri), vakıf, sendika, oda, kooperatif, federasyon ve konfederasyonlar gibi grupları içerebileceğini kabul ediyoruz. Bu raporda, görüştüğümüz tüm resmi ve gayri resmi grupları belirtmek için Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) terimini kullanıyoruz. Bunlar, hükümet dışı kuruluşları (HDK) işaret etse de mutlaka HDK olarak tanımlanamayacak dayanışma grupları, gönüllü kolektifler, eylemci gruplar ve dini gruplar gibi grupları da içeriyor. Dolayısıyla STK kavramı, geniş bir kurum yelpazesini içine alabiliyor. Fakat bütün sivil toplum adına konuşmayı da talep etmiyor ve münferit olarak sivil toplumu inşa etmekten ziyade sivil toplumun bir parçasını oluşturuyor.

Sivil toplumun mutlaka olumlu bir analitik kavram olmadığına da üstünde durulmalı. Daha ziyade, toplumu yeniden yapılandıran ve toplumsallık ile öznelliğin yeni biçimleriyle tanıştıran yeni hâsil olmuş bir iktidar biçimi olarak anlaşılmalı.¹² Türkiye'de; sivil toplumun ne ölçüde olumlu bir gelişme olarak ele alınması gerektiği,¹³ sivil toplum ile din arasındaki ilişki ve güçlü bir devletin güçlü bir sivil toplum potansiyelini muhakkak baltalayıp baltalamadığı üzerine tartışmalar da dönüyor. 'Sivil toplum', ya dinin dernekler, sosyal yardım grupları ve sivil hareketleri biçimlendirmedeki belirgin

rolü ya da devletin kendi algısındaki sivil toplumu yaratma çabasındaki rolüne göre nitelendiriliyor. Yine ayrı ama ilgili bir mesele olarak, kendi sivil toplum gruplarını geliştirerek Türkiye'deki diğer sivil toplum gruplarını tamamlayan ya da kendini sivil toplumdaki diğer gruplardan yalıtın azınlık grupları (en belirgin Kürt toplumu olmak üzere aynı zamanda Hristiyanlar, Şiiler, Aleviler gibi diğer azınlık mensuplarının da dahil olduğu) da mevcut. Son tahlilde, Türkiye'de sivil toplumun mutlak 'varlığı' ya da 'yokluğu' yerine, daha çok kavrama atfedilen niteliklerin bir kısmının mevcudiyetinden bahsedebiliyoruz. Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının çoğu kapsam olarak sorun merkezli olmaktan ziyade Kemalizm, 'modern' Türkiye, çağdaş medeni yaşamın korunması, laik-demokratik Türkiye veya İslam düzeni, ya da sosyalist Türkiye gibi daha büyük toplumsal vizyonlara gömülü. Dahası sivil toplum kuruluşları kurumsal olarak devletin dışında yer alsa da, devlet iktidarı ile güçlü normatif ve ideolojik bağları olabiliyor¹⁴ veya hakikaten devletin taşeronu olarak çalışabiliyor. Kimilerine göre, geleneksel olarak Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları, devletin ulusal güvenlik projesinin bir parçası olarak kavramsallaştırdığı 'devlet baba'nın hizmetinde ilave bir ses olarak hareket ediyor.¹⁵ "Hem sivil güçler hem de devlet temsilcileri sözde özerk kamusal alanın içinde beraber yer alıyor" ve "[...] sivil toplum ile devlet söylemleri etnografik sahada [öylesine iç içe geçiyor ki], analitik bir ayırım işlevsizleşiyor."¹⁶ Sonuçta, Türkiye'de sivil toplumun mutlak 'varlığı' ya da 'yokluğu' yerine, daha çok kavrama atfedilen niteliklerin bir kısmının mevcudiyetinden bahsedebiliyoruz.¹⁷

¹² Daniella Kuzmanovic, "Refractions of Civil Society in Turkey" (Palgrave Connect, 2010), 24.

¹³ E. Fuat Keyman & Ahmet İcduygu, "Globalization, Civil Society and Citizenship in Turkey: Actors, Boundaries and Discourses", *Citizenship Studies*, 7:2 (2003): 221.

¹⁴ E. Fuat Keyman & Ahmet İcduygu, "Globalization, Civil Society and Citizenship in Turkey: Actors, Boundaries and Discourses", *Citizenship Studies*, 7:2 (2003): 221.

¹⁵ Alper Kaliber & Nathalie Tocci, "Civil Society and the Transformation of Turkey's Kurdish Question," *Security Dialogue*, 1:2 (2010): 197.

¹⁶ Daniella Kuzmanovic, "Refractions of Civil Society in Turkey" (Palgrave Connect, 2010), 136.

¹⁷ Metin Heper & Senem Yıldırım "Revisiting civil society in Turkey", *Southeast European and Black Sea Studies*, 11:1, (2011): 1-18.

1.2.2. 'İhtiyaç temelli' STK'lara karşı 'hak temelli' STK'lar

Rapor boyunca STK'ların faaliyetlerine atıfta bulunurken 'ihtiyaç temelli' ve 'hak temelli' terimlerini kullanıyoruz. 'İhtiyaç temelli' kuruluşlar genellikle gıda, barınma, eğitim ve sağlık gibi maddi yardımlar sağlamaya odaklanırken, 'hak temelli' olanlar Suriyelilerin yasal haklarının ifası, güçlendirilmeleri ile yoksulluk ve yoksunluk döngüsünü kırabilme becerileri gibi haklarını savunmaya odaklanır. 'Hak temelli' yaklaşım, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK) tarafından tanımlandığı üzere şu kurucu unsurlara işaret eder: 1) haklarla bağlantı 2) hesap verebilirlik 3) güçlendirme 4) katılım 5) ayrımcılığın önlenmesi ve savunmasız gruplara ihtimam.¹⁸ Buradan hareketle, 'hak temelli' bir yaklaşım, mülteciyi kendini güvende hissederek geleceğini belirleyecek kadar güçlendirilmiş bir aktör olarak değerlendirir. Yardımı kimin sağladığı, hangi koşullar altında verileceği ve ne kadar süreceği konusunda şeffaflığın önemini kabul eder. Ve doğası gereği, verildiği yerel ortamlar tarafından belirlenir.¹⁹ 'İhtiyaç temelli' bir yaklaşım, ötekileştirilmiş gruplara hizmet sağlamak için ilave kaynaklar temin etmeye odaklanırken, 'hak temelli' yaklaşım, mevcut kaynakların daha eşit paylaşımını ve güçsüz kişilerin bu kaynaklar üzerindeki haklarını savunmalarında destek olmayı gerektirdiği için süreci açıkça politikleştirir. İki yaklaşım arasındaki ayrım, hizmetlerin tasarlanma ve uygulanma biçimini etkiler. Ne var ki, Suriyelilere cevap verirken uygulamaya bakıldığında pek çok STK hem 'ihtiyaç temelli' hem de 'hak temelli' hizmet sağladığı için bu ayrım çoğunlukla net bir şekilde çizilemez. Genellikle bu bulanıklık, Suriyelilerin harekete geçirdiği acil duruma verilen tepkisel

yanıttan kaynaklanmaktadır: Başka bir deyişle; uzun vadeli kökleşmiş refah kaygılarına sahip olanların yanında, sürekli bir şekilde acil ihtiyaca sahip 'yeni' mültecilerin gelişi ile oluşan çok katmanlı durumun yarattığı bir bulanıklık. Bazı maddi yardımlar, 'hak temelli' çizgi çerçevesinde sağlanmaktayken -yardımın nereden geldiği, ne kadar süreceği ve verildiği koşullara ilişkin haklarının tamamen farkında olan alıcılar ile-, diğer maddi yardımlar haklar çerçevesinde sunulmaz. Önceden tamamen 'hak temelli' olan bazı kuruluşlar, çalışmalarını maddi yardımı da içerecek şekilde genişletseler de, bu da sıklıkla 'hak temelli' çizgilere dayanarak sağlanır.

1.3. Araştırma Soruları

- Türkiye'deki STK'lar, Türkiye çapında İstanbul, İzmir, Ankara ve Gaziantep'te olmak üzere yerel düzeyde Suriyeli mültecilere nasıl yanıt veriyor?
- Suriyelilere yardımın neticesinde Türkiye'deki STK'lar ve diğer hükümet dışı girişimler nasıl dönüşüyor?
- Bu yardım STK'lar ve diğer hükümet dışı girişimler üzerinde, özellikle birbirleriyle ve devletle olan ilişkileri ile kapasiteleri açısından nasıl bir etki yaratıyor?
- STK sektöründeki bu dönüşüm, gelecekte Suriyelilerin orta ve uzun vadede Türkiye'ye intibakı üzerinde nasıl bir etki yaratabilir?

1.4. Raporun ana hatları

Bu rapor, teorik bir çerçeve içermeyen bir saha-gözlem raporu biçimindedir. Odak grupları ve görüşmelerdeki katılımcılardan alıntılara, yuvarlak

¹⁸ Munzoul Assal, "Rights and Decisions to Return: Internally Displaced Persons in Post-war Sudan". In, Katarzyna Grabska and Lyla Mehta (ed) "Forced Displacement: Why Rights Matter", (Palgrave Macmillan, 2008):145.

¹⁹ Michael Posner and Deirdre Clancy, A Human 'rights based' Approach to Refugee Assistance, Human Rights First, https://www.humanrightsfirst.org/wp-content/uploads/pdf/approach_refugess.pdf, 15 Temmuz 2016, 4.

masa tartışmalarına ve masa başı araştırmaya dayanır.

Raporun ana hatları şu şekildedir: Birinci bölümde Türkiye'deki Suriyelilere verilen 'STK yanıtı' belgelenecek. Hangi aktörlerin Suriyelilere müdahaleye dahil olduğu, faaliyet gösterme biçimleri ve Suriyeli varlığının doğrudan bir sonucu olarak sektörün geçirdiği değişimi ele alacak. INGO'lar ve onların çalışmalarının Türkiyeli aktörler, Suriyeli aktörler ve diğer yerel gruplardan oluşan matrise nasıl uyum sağladığı da tartışılacak. Ayrıca, sivil toplumun müdahalesinin başarısına dair genel algıların ve gerek Suriyelilerin gerekse STK'ların yoğunlaştığı bölgeler arasındaki büyük farklılıkların da altını çizecek.

İkinci ve üçüncü bölümler, farklı aktörler arasındaki ilişkilerin Suriyelilere verilen tepkiden nasıl etkilendiğine odaklanacak. İkinci bölüm, farklı gündem ve arka planlara sahip STK'lar arasındaki ilişkileri ele alacak ve Suriyelilere yanıt vermek gibi bir ortak amacın işbirliğini nasıl değiştirdiğini tartışacak. Üçüncü bölümde, devlet ve STK'lar arası ilişkideki değişimler ve her ikisinin de diğeriyle ilişkisindeki rol ve sorumlulukları hakkındaki algısı üzerinde durulacak. Taraflar arasındaki müzakere ve mücadele alanları ile bu müzakerelerin sonuçları ise her iki bölüm için de özellikle önem arz ediyor.

Dördüncü bölüm, Türkiye'de sivil toplumdaki dönüşümün burada yaşayan Suriyelileri nasıl etkilediğini ele alacak. Suriyelilerin geliştirdiği geçici organizasyon ve sivil girişimler ile bunların Türkiye'deki mevcut ve yeni sivil toplum yapıları üzerindeki etkisini tartışacak.

1.5. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada iki araştırma yöntemi kullanıldı: ampirik ve masa başı. Masa başı araştırma;

görüşme konularını seçme, Suriyeli mültecilerin Türkiye'de daha önce nasıl ele alındığının arka planını çizme ve STK'ların onlara yardım etmek için hangi stratejileri kullandığını bulma aracı olarak yürütüldü. Bu veri kümesine, gazete haberleri, INGO ve STK raporları ve hem uluslararası hem de yerel düşünce kuruluşları tarafından yazılan siyasi raporlar da dahil edildi.

Ampirik araştırma, bire bir görüşme ve odak grup çalışmasının birleşimi vasıtasıyla yürütüldü. Görüşme katılımcıları masa başı araştırma ve kartopu örnekleme ile bulundu. Çoğu STK'ya çalışmalarını belgeleyen gazete yazıları yoluyla ulaşıldı. STK'lar ve kayıt dışı gönüllü gruplara ulaşmak için diğer bir önemli bilgi kaynağı da özellikle Facebook gibi, bu grupların birçoğunun birbiriyle koordine olup bağlantı kurduğu sosyal medya oldu. 'Volunteer in Istanbul' ve 'Syrian Refugee Helpers in Istanbul' gibi Facebook grupları Suriyeli mültecilerle gönüllü çalışmak isteyen kişileri bir araya getirmenin tek yoludur ve bu araştırmada doğrudan dahil olan kişilerle irtibat kurmada kolay bir araç oldu. Kartopu örnekleme yöntemi de, özellikle çevrimiçi pek varlık göstermeyen ve sadece kulaktan kulağa ulaşılabilecek daha gayri resmi ve küçük gönüllü gruplar arasında kullanıldı.

Görüşmeler, açık uçlu sorulara dayalı, yüz yüze, yarı yapılandırılmıştı. Büyük oranda katılımcıların ofislerinde veya görüşülen kişiler tarafından düzenlenen mekânlarda gerçekleşti ki bu aynı zamanda belirli toplumsal ortamlardaki karşılıklı ilişkileri etnografik olarak gözlemlemeye de olanak tanıdı. Açık uçlu sorgulama doğası gereği, görüşülen kişilerin alakalı olduğuna inandığı konuları ortaya koymasına ve görüşmenin odağına daha kapsamlı şekilde angaje olunmasına olanak tanıdı. Bu nedenle, katı mülakat yapılarından elde edilenden daha incelikli ve zengin bir veri kümesi üretti.

Odak grup çalışması, İstanbul, Ankara, İzmir ve Gaziantep olmak üzere dört bölgede düzenlendi; her birine akademisyenler ve STK çalışanları dahil olmak üzere 12 ila 15 katılımcı iştirak etti. Odak grupları, büyük ölçüde moderatörün soruları ve araştırmacıların tasarladığı temalar etrafında yapılandırıldı ve görüşmeler akıcı geçti. Odak grupları, araştırmacının da kritik bir parçası olarak farklı gündem ve deneyimlere sahip katılımcılar arasındaki etkileşimi gözlemlemek, analiz etmek ve göze çarpan meseleleri kavramak açısından da faydalıydı.

Araştırmamızın bir parçası olarak aktörler arasındaki ilişkiyi gözlemlemek ve gündemlerini karşılaştırmak için STK'lar, INGO'lar veya devlet kurumları tarafından düzenlenen birçok konferans, atölye çalışması, toplantı ve diğer etkinliklere katıldık. Ayrıca çeşitli STK'ların kurum içi toplantılarına iştirak etmekle beraber birçok yerel STK'da da gönüllü çalıştık. Son olarak, bulgularımızı genelleştirmenin mümkün olup olmadığını anlamak için farklı şehirlerden STK'lar da dahil olmak üzere, daha geniş örneklemelere ulaşmak amacıyla anketlerden faydalandık.

Veri analizi, Hsieh ve Shannon tarafından 'geleneksel' ("kodlama kategorilerinin doğrudan veri metninden üretildiği"), 'yönlendirilmiş' ("analizin, ilk kodlar için rehberlik etmesi amacıyla bir teori veya ilgili araştırma bulguları ile yola çıktığı") ve 'sonuçlandırıcı' içerik analizi ("anahtar kelime veya içeriğin sayım ve karşılaştırmasını ve bunu takiben bağlamın yorumlanmasını içeren") olarak özetlenen üç çeşit içerik analizi kullanarak gerçekleşti.²⁰ Veri analizinden önce yönlendirilmiş kodlar dizisi oluşturuldu ve bunlar metinden çıkan geleneksel kodlara eklendi. Daha sonra kodlama işlemi sırasında bu kodlar 'kategoriler' ve 'kodlar'

birleşimine dönüştü. Kategoriler, bazı özellikleri paylaştıkları için benzer şekilde kodlanmış grup veya 'ailelere' dayanan veri kümesinden ortaya çıkan kodların düzenlenmesiyle oluşturuldu. Görüşme ve odak grup çalışmalarının transkriptindeki her bir veri birimi özetleyici, belirgin, özü yakalayıcı özellikteki kendi kodunu aldı. Bu kodlama süreci, verilerin "anlam ve açıklamayı pekiştirmek üzere ayrıştırılması, gruplandırılması, yeniden gruplandırılması ve yeniden birleştirilmesine" olanak tanıdı.²¹ Transkriptlerin uzunluğu nedeniyle bir tür eşzamanlı kodlama kullanıldı: yani tek bir veride iki veya daha fazla koda başvuruldu.²² Bu nedenle eşzamanlı kodlama, verilerin daha incelikli ve derinlemesine analiz edilmesine olanak tanıdı. Ne var ki araştırmanın aciliyetinin bir sonucu olarak birtakım metodolojik sınırlar da söz konusu. İlk olarak, durum sürekli değişmekte olduğundan üretilen veriler toplanıp analiz edinceye kadar kaçınılmaz biçimde güncelliğini kaybetmede. Aynı zamanda sürece dahil olan kişilerin sayısı hakkında kesin bilgi eksikliğine de yol açıyor. Son olarak, katılımcılardan bazıları, benzer şekilde yönlendirilmiş araştırmalar nedeniyle araştırma yorgunluğundan mustarip olabilir.

²⁰ Hsiu-Fang Hsieh & Sarah E. Shannon, "Three approaches to qualitative content analysis." *Qualitative Health Research*, 15:9, (2005): 1277.

²¹ Carol Grbich, "Qualitative Data Analysis," (Sage Publications, 2007): 21.

²² Johnny Saldana, "Coding manual for qualitative researchers," (Los Angeles: Sage Publications, 2008).

2. STK TEPKİSİ

Aktörler, Yaklaşım Biçimleri, Değişimler

STK'ların Türkiye'deki Suriyelilere verdiği tepki çok yönlüdür. Türkiye'deki oldukça parçalı ve karmaşık STK sektörü, ülkedeki büyük ölçekli Suriyeli varlığına tepki olarak bir yandan mevcut eğilimde işlemeye devam ederken, bir yandan da gerek kapasitesi gerekse hem diğer STK'larla hem de devlet ile ilişkileri üzerindeki dönüşümü de açığa çıkaran bir şekilde yanıt veriyor. STK'ların kendi bünyesinde ve STK'lar arasında, mültecilere yardımın hayırseverlik yahut dayanışma ayrımına dayandığı 'hak temelli' ya da 'ihtiyaç temelli' hizmet temini üzerine dönen tartışmalar ve bu tartışmaların devletin net çizgisi karşısında kendini ifade etme biçimi gelecekteki STK-devlet ilişkilerinin, STK-STK ilişkilerinin ve bu müzakere ve mücadelelerin gelecekteki sivil toplum alanı içinde ne derece faaliyet gösterebileceğinin anlaşılması açısından önemlidir.

Ülkedeki Suriye varlığına verilen yanıtın neticesinde ortaya çıkan pek çok önemli mesele arasından iki tanesine burada odaklanılacak. Birincisi, 'hak temelli' ve 'ihtiyaç temelli' hizmet sağlayan STK'lar arasındaki mevcut ayrımın nasıl şiddetlendiği, aşındığı ya da yeniden şekillendiği. İkincisi, farklı ideolojik kökene sahip STK'lar arasında hayırseverlik kavramı ve Suriyelilere verilecek cevabın, ne ölçüde geleneksel 'yardım etme' ideolojisi yahut dayanışma ve karşılıklı işbirliği çizgisinde yürüyeceğine dair tartışmalar. Aslında bu tartışmalar, 'hak temelli' ve 'ihtiyaç temelli' yaklaşımlar arasındaki tartışmasının bir parçası zira, 'hak temelli' yaklaşım yardım etme eyleminin doğasındaki güç dinamiklerinin aksine mültecilerin özne olarak güçlendirilmesi ve katılım ihtiyaçlarını da tanıyor. Dahası, Türkiye'de dinin sivil toplumdaki gücü ve sivil toplumun devlet

karşısındaki konumu gibi diğer tartışmaları da yansıtıyor zira hem devlet hem de 'inanç temelli' STK'lar, diğer 'hak temelli' gruplar ve 'hak temelli' politikalara dayalı faaliyet gösteren hizmet sağlayıcısı STK'ların aksine, büyük oranda 'ihtiyaç temelli' hayırseverlik hizmetleri sağlıyor. Bu meseleler, bir dereceye kadar mültecilere verilecek kısa ve uzun vadeli yanıtlar arasındaki belirsiz bölünmeyi de yansıtıyor ki aslında bu ayrım mültecilere yardımda, acil durum aşamalarının daha kemikleşmiş ve hassas yardım meseleleri ile ev sahibi toplulukla kaynaşmaya dair farklı zorluklar getirmesi nedeniyle genellikle kaçınılmaz kabul ediliyor. Ne var ki 'hak temelli' ve 'ihtiyaç temelli' faaliyetler arasındaki ayrım, bu karşıt terimlerin çağrıştırdığı kadar şiddetli değil ve üstelik Türkiye'deki Suriyelilere verilen tepkide çoğu zaman bulanıklaşmakta.

Tartışmalar özellikle devletin Suriyelilere müdahalesinde ısrarla izlediği 'ihtiyaç temelli' hizmete odaklı hayırseverlik çizgisiyle gerilim içinde olduğundan kısa vadeli ve uzun vadeli yardım arasındaki ayrışma, Türkiye'deki STK sektörünün vereceği tepkiler üzerinde de sonuçlar doğurmakta. Türk hükümeti kaynak ve imkanlarını sadece mülteci kamplarına odaklayarak, Suriyelilerin çoğunluğunun içinde yaşadığı geniş ev sahibi toplumla 'entegrasyon' ve intibak gibi hassas meselelerden kaçmış ve eş zamanlı olarak yardımlarını iyice kemikleşmiş güç dinamikleri uyarınca hayırseverlik çizgisinde tutmuştur. Bununla birlikte hükümet, muhakkak teşvik etmemesine rağmen, Suriyelilere hayatları üzerinde bir dereceye kadar aidiyet verirken okul ve klinikler gibi Suriyelilerin yürüttüğü, Türkiye'de ikametlerinin uzun vadeli gerçekliklerini ele alan

programların varlığına da izin verdi. Bu bölüm, Türkiye’de STK’ların Suriyelilere karşı verdiği tepkileri özetleyecek. Katılımcı aktörleri, bunların Suriyelilere nasıl destek verdiğini ve Suriyelilerin Türkiye’ye gelmeye başlamasından bu yana geçen beş yıl içinde hem tüm STK sektörünün hem de sektördeki tekil STK’ların geçirdiği dönüşümü detaylandırarak.

2.1. Diğer bağlamlarla iç içe

Suriyelilere verilen tepki ve sivil toplum sektörünü Türkiye’deki mevcut sosyo-politik durumun dışında ele alamayız. İstanbul’daki Mülteciyim Hemşerim dayanışma grubunun bir üyesi *“Suriyeliler Türkiye’deki her soruna ekleniyor: kadın hakları, emek meseleleri ve benzeri”* diyor. İzmir’de faaliyet gösteren dayanışma grubu, Halkların Köprüsü temsilcileri de *“Türkiye’de sivil toplum çok gelişmiş değil. Eklektik, karışık ve taklitçi... [Kamuoyu ile] bilgi paylaşıyoruz ve Türkiye’nin kalbinde yaşanan sorunlara değinen bir siyasi duruşa sahibiz”* diye belirtiyor. Türkiye’deki sivil toplumun karakteri ideoloji, din, etnisite ve sınıf tarafından ağır biçimde şekillendirildiği ve tabakalaştırdığı için, Suriyelilere verdiği tepki ve bu tepkinin sonucunda geçirdiği değişim, mevcut tabakalaşmanın ana hatlarını da çiziyor. Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi’nden (IMPR) Serhat Tok, *“Devlet sistemindeki problemleri izliyoruz”* diye açıklıyor.

Böylece, Suriyelilere karşı çoğunlukla kamplarda yoğunlaşan ama aynı zamanda mültecilere yönelik politikalarıyla da çok aktif bir ‘ihtiyaç temelli’ hayırseverlik yaklaşımı benimseyen bir hükümet görüyoruz. İslamcı STK’lar ise tıpkı Türk hükümeti gibi, Kur’an’da belirtildiği üzere *“ansar”*

ve *“muhacir”* arasındaki İslam kardeşliği çizgisini takip ediyor.²³ Buna karşın, ‘hak temelli’ ve ‘ihtiyaç temelli’ yardım ile örgütsel ve cemaat merkezli himaye arasındaki bulanık çizgiler, konuyla ilgilenen, büyük ölçüde seküler STK’ların çoğuna da nüfuz etmekte. Bu netlik eksikliği, operasyonel veya ideolojik farklılıklar yüzünden daha önce zayıf ilişkilere sahip olan birçok STK arasında özellikle yaygın.

Suriyeliler, ülke içindeki mevcut mücadelelerin içine çekiliyor ve yardım alma şekilleri de bu mücadeleleri yansıtıyor. Nitekim sivil toplum birçok bakımdan, bu mücadelelerin bir mikrokozmosu. Azınlık grupları (en belirgin Kürt toplumu olmak üzere aynı zamanda Hıristiyanlar, Aleviler ve Şiiler gibi diğer azınlık üyelerini de kapsayan) diğer sivil toplum gruplarını tamamlayan ya da sivil toplumdaki diğer gruplardan ayrı duran kendi sivil toplumunu geliştiriyor. Mülteciyim Hemşerim’den Soner Çalışkan, Şanlıurfa’daki hastaneleri ziyaretleri sırasında, hastane levhalarının Türkçenin yanı sıra Arapça da olmasını talep ettiklerini anlatıyor. Ancak aldığı yanıt yerleşik politikaların Suriyelilere verilen tepkileri de nasıl etkilediğinin altını çiziyor: *“Bunu yaparsak Kürtler de tabelaların kendi dillerinde olmasını isteyecekler.”* Çok sayıda Suriyelinin bulunduğu bir okulda öğretmenlik yapan Meyman Serdar Morsümbül, *“Esenyurt’ta bir yönetici ile temasa geçtim ve Anadolu Kültür Vakfı, Bilgi Üniversitesi gibi üniversiteler ve bir Danimarka enstitüsü ile beraber Arapça ve Kürtçe kitaplardan oluşan bir kütüphane kurmak istedik. Ancak, Milli Eğitim Bakanlığı İl Müdürlüğü Kürtçeden bahsettiğimiz zaman bunu kategorik olarak reddetti ve sipariş ettiğimiz kitaplar geri gönderildi”* diye açıklıyor.²⁴ Suriyeli

²³ Ansar” (Arapça الأناصر), veya ‘yardımcılar’ kelimesi, İslam Peygamberi ve takipçilerini (Muhacirin) Mekke’den (hicret) kaçtıklarında evlerine götüren Medine sakinlerini belirtmek için kullanılır.

²⁴ Meyman Serdar Morsümbül, “A major test for the Turkish education system: Immigrant children”, interviewed by Merve Erol, *Saha* 4 (2016): 43.

mülteci nüfusunun mevcut tabakalaşmaları da sivil toplumla olan ilişkilerini ve kendilerini güvence altına alma potansiyellerini etkilemekte. Suriyeliler, Türkiye genelinde sadece coğrafi konuma bağlı farklı deneyimleri nedeniyle derme çatma hayatlar yaşamıyor, aynı zamanda sosyo-ekonomik arka plan, din, aile veya diğer destek ağlarına erişim, mevcut STK merkezlerine yakınlık ve sosyal sermaye de Türkiye'deki deneyimlerini ve devlet ile ülkedeki sivil inisiyatiflerle kurdukları ilişkilerini etkiliyor. Suriyelilerin Türkiye'deki deneyimleri genellikle eşitsiz ve hiyerarşik. Suriyeli bireyler ile Türkiyeli birey ve sivil girişimler arasındaki ilişkiler de zaman zaman dalgalanmakta ve devlet politikaları, medyadaki temsiliyetleri veya AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması gibi uluslararası politikalar gibi dışsallıkların dışında anlaşılması mümkün görünmüyor. Aynı zamanda bu sabit veya kolayca belgelenecek bir ilişki de değil. Sivil toplum girişimlerinin kendilerini ne ölçüde siyasi veya dini ideolojilere uydurmayı seçtiği de bu dışsallıklara ve farklı arka planlara sahip Suriyelilere verecekleri tepkiyi ciddi ölçüde etkiliyor.

2.2. Yerleşim bölgeleri arasındaki farklılıklar

Türkiye coğrafyası genelinde, farklı şehir ve ilçelerdeki bölgeler arasında, hem aktörler arası eşgüdüm hem de Suriyelilere verilen yardımın düzeyi açısından büyük farklılıklar bulunuyor. Genel olarak, Suriyelilere verilen destekte ana yoğunlaşma, Güneydoğudaki sınır bölgelerinde devam ediyor: Hem Geçici Koruma Merkezleri (GKM) olarak adlandırılan ve tamamı bu bölgelerde yoğunlaşmış 26 AFAD kampına yapılan yatırımlar hem de büyük ölçüde Gaziantep'te

olmak üzere bu bölgeyi merkez almış STK, INGO ve Suriye liderliğindeki STK'ların sayısı açısından.²⁵ Güneydoğuda en yüksek Suriyeli nüfusu Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis, Adana, Osmaniye ve Kahramanmaraş'ta yer alıyor. Suriyelilere STK desteğinin yoğun olduğu diğer bölgeler özellikle istihdam sağlamayı umut eden Suriyeliler için cazip bir yer olan İstanbul ve turizm sektöründeki iş fırsatlarının yanı sıra çok sayıda Suriyelinin Yunanistan'a gitmek için teknelere bindiği Akdeniz kıyısına sahip coğrafi konumu nedeniyle de İzmir şehirleri olmak üzere başlıca metropol merkezleridir. Bu bölgeler dışında, faaliyet gösteren yerleşik STK'lar, yardım sağlamaya yönelik çalışan gönüllü girişimler ve Suriye liderliğindeki girişimler biçiminde Türkiye'deki Suriyelilere verilen desteğe daha az rastlanıyor. Aynı şekilde, Suriyelilerin şehirler içinde yerleştiği ve doğrudan bir sonuç olarak STK'ların da yoğunlaştığı bölgelerde büyük çeşitlilik bulunuyor. Mesleklerine, Suriye'deki memleketlerine ya da dine yoğunlaşarak şehrin mevcut çizgisine uyum sağlayan bir Suriyeli modeli bulunmakta. Örneğin İstanbul, Zeytinburnu'nda her iki yerde de bulunan tekstil endüstrisi nedeniyle daha çok Halep'ten gelen bir Suriyeli yoğunluğu varken, Yedikule'de daha yüksek bir Hıristiyan nüfus yoğunluğu bulunuyor ve Aksaray sahip olduğu Arap nüfus yoğunluğu ve Araplara ait çok sayıda dükkandan ötürü sıklıkla 'küçük Suriye' olarak anılıyor.

Suriyeliler İstanbul'da en çok Avrupa yakasında; Fatih, Küçükçekmece, Başakşehir, Arnavutköy ve Zeytinburnu bölgelerinde yoğunlaşıyor. Bu bölgelerde, Suriyeliler ağırlıklı olarak restoranlarda, küçük dükkanlarda, hafif endüstride, tekstil atölyelerinde veya dilenerek çalışıyorlar.²⁶ Bu bölgelerde ekonomik güvensizlik çok yüksek. Suriyelilere yönelik belediye

²⁵ Republic of Turkey Prime Ministry Disaster and Emergency Management Presidency, Introduction, <https://www.afad.gov.tr/en/>, 7 Eylül 2016.

²⁶ Deniz Genç and Merve Özdemirkıran, "Local perceptions on Syrian migration to Turkey: A case study of Istanbul neighborhoods". In Güven Şeker et al, "Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings," (London: Transnational Press London, 2015):106-117.

desteği de büyük oranda bölgeler arasında değişmekte ve bu da yine mevcut politikaların bir yansıması: Örneğin yine İstanbul'da, ikamet edenlerle hükümet arasında arazi kullanımı ve mülkiyetin mutenalaştırılması bağlamında kaygı verici ilişkilerin yaşandığı Beyoğlu ilçesindeki Tarlabası'nda veya Kâğıthane ile Şişli ilçeleri arasındaki Okmeydanı'nda Suriyelilere yönelik çok fazla yardım bulunmamaktadır. Öte yandan Zeytinburnu, Fatih ve Esenyurt belediyeleri genel olarak Suriyeli sivil girişimlere hem maddi yardım yaparak hem de daha fazla alan açarak daha fazla destek sunuyor. Fakat aynı coğrafi bölgenin içinde bile, belediye desteğinin düzeyi destek isteyen kimliğine bağlı olarak değişiyor. Örneğin, Fatih'te belediye Suriyeli bir kadın merkezine, şehrin diğer yakasındaki bir üniversitenin 'başarı' üzerine verdiği haftalık bir seminere ulaşması için servis şeklinde bir lojistik yardımda bulunuyor. Bununla birlikte, ülkede yaşayan yabancılardan oluşan bir grubun kurduğu dil ve kadın el sanatları eğitimi sağlayan küçük bir toplum merkezine, merkez yardım almak amacıyla belediyeye başvurmuş olmasına rağmen, hiçbir destek sunulmuyor. Zeytinburnu'ndaki bir doktor kliniği hükümet desteğine sahipken, aynı bölgede bulunan diğer klinikler bu destekten yoksun. Bir gazete haberine göre, Fatih'te bir klinikte ruhsatsız çalışan isimsiz bir Suriyeli doktor "her an belediye gelip bizi kapatabilir" diye belirtiyor.²⁷ Aynı şekilde "Devletin boşluklarını mı doldurmak?" bölümünde de ele alınacağı üzere Suriyelilere yönelik hizmetler konusundaki toplumsak seferberlik, yerel düzeyde farklı politikaları tetikleyebiliyor: Örneğin Okmeydanı'ndaki sivil aktörler tarafından düzenlenen medya savunuculuğu, nüfus cüzdanı bulunmayan Suriyeli ilkokul öğrencilerinin semt içindeki okullara misafir olarak kayıt olmasını sağladı ama bu politika diğer bölgelerde uygulanmadı.

2.3. STK'lara dair başarı algısı

Görüşülen kişiler arasında, Suriyelilere müdahalede STK'ların 'başarı' ve etkinliği konusunda anlaşmazlık bulunuyor: Bazıları STK'ların beklenildiği kadar iyi olduğunu, bazıları başarısız olduğunu, bazıları hızlı ve verimli bir şekilde yanıt verdiğini, diğerleri ise tepki verirken yavaş davrandığını ama zamanla geliştini düşünüyor.

Bülbülzade: "Hazır değildik. Fakat buna rağmen, sahada çok başarılı bir çalışma gözlemlenebilir. Şehirlerde yaşayan Suriyelilerin yükü tamamen STK'ların üzerinde. Bütçesi ve insan kaynağı olan her STK, şu ana kadar bu meselenin yükünü taşıdı. Kalpler arasında köprüler kurduk. 'Hiçbir şey yapmadık' diyemeyiz. Türkiye'de STK'lar iyi gelişemedi, çoğu sadece bir tabeladan ibaret. Ancak, tüm bu sorunlara rağmen çok şey başardığımızı dikkate almalıyız. Zayıflıklarımızı tartışmamamız gerektiğini söylemiyorum, ancak hiçbir şey yapmadığımızı da söylemeyin."

Talip Çelik, İyilik Der: "Sistem ve devlet bu ihtiyaçlara cevap vermekte çok geç kaldı. İnsanlar harap olmuştu ve STK'lar bu yükün çoğunu üstüne aldı. Devlet bu insanları STK'lara terk etti; bizim kucağıma düştü, [aniden ortaya çıktı ve bizim sorumluluğumuza dönüştü]. STK'lar gönüllü kuruluşlar olduğu ve parayla değil, inançlarından dolayı motive olduğundan, gece gündüz bu ortamı yaratmak için çalıştılar. Aslında, bu STK çalışması sayesinde Türkiye hem hükümet hem de muhalefet gruplarını gururlandıracak bir iş başardı."

Mülteciyim Hemşerim: "Kriz patlak verdiğinde [sivil toplum] özellikle sınır bölgelerine çok hızlı bir

²⁷ Zia Weise, "Underground Care: Syrian Doctors Quietly Fill Treatment Void in Turkey", Newsweek 19 Haziran 2016, <http://europe.newsweek.com/syrian-hospitals-turkey-refugees-471744>, 31 Ekim 2016.

şekilde dahil oldu. Kriz yönetiminde başarılılardı. Diğer taraftan, [merkezileşme, fonlara bağımlılık açısından] başarısız oldular."

Ulaş Sunata, Bahçeşehir Üniversitesi: "STK'ların Suriye konusuna hızla adapte olduklarını düşünmüyorum, sonuçta başarısız oldular. Örneğin, feminist STK'ların hiçbir başarısı olmadı, ne yapacaklarını bilmiyorlar."

Gaye Sağlam, ASAM İzmir: "Mülteci dalgası büyük ve baş edilmesi epey zor. İlk tepki 'çapraz-eller' [yani tecrübesiz ve rahatsız] oldu. Fakat sanırım sivil toplum bu konuda başarılı oldu. Örgütlenme düzeyi arttı ve herkes en iyisini yapmaya çalışıyor."

Çeşitli ideolojilerden birkaç katılımcı, Türkiye'nin Suriyelilere verdiği tepkiyi Avrupalılarınki ile karşılaştırarak değerlendirdi:

AFAD Görevlisi, Urfa: "STK'ları çok başarılı buluyorum. Eğer bu kadar çok insan Avrupa'ya gitseydi, Avrupa dağılırdı. Ama bir de bize bakın!"

Bülbülzade: "400 [Suriyeli] Almanya'ya gittiğinde ne yapacaklarını bilemediler, çok şaşırıyorlar. Almanya'da hala 5.000 çocuk kayıp."

STK'ların yaptıklarıyla ilgili bilgi eksikliği nedeniyle farklı algılamalar yaratılıyor: Başbakanlık Göç ve İnsani Yardımlar İdaresi Baş müşaviri Ali Güneş, "STK'ların iyi bir iş çıkardığını düşünüyorum çünkü hükümet kamplar dışında aktif değil [dolayısıyla mültecilerle sadece STK'lar çalışıyor]" diye belirtiyor. Özellikle İslami temelli çoğu örgüt, tevazuu nedeniyle STK sektörünün Türkiye'deki görünmezliğini, çalışmalarının bilinmemesinin ardındaki gerekçe olarak gösteriyor ve kendi reklamlarını yapmaktan gurur duymaları gerektiğini iddia ediyor. STK'ların devlet tarafından sağlanması gereken hizmetleri gerçekleştirmesine bağlı rolünü başardığına dair de görüş farklılıkları bulunuyor.

STK'ların görünürlükten yoksun oluşu, başka birtakım farklı bağlamlarda da kendini gösteriyor: Birçok Suriyelinin yardımı nerede arayacağını bilmekte zorlanması, STK'lardaki şeffaflık eksikliği ya da İslami 'tevazu' çizgisi boyunca faaliyet gösteren 'inanç temelli' STK'lar fikri gibi. 'İnanç temelli' STK'lar, "bir elin verdiği öbür elin görmesin" diye telkin eden İslami deyişi sıklıkla anarak, 'inanç temelli' STK'ların faaliyet gösterirken kullandığı düşünülen muğlaklığın kendilerine zarar verdiğinin altını çiziyor. Benzer bir düşünce, 'inanç temelli' olmayan STK'lar tarafından 'şeffaflık eksikliği' olarak ifade ediliyor: "STK'ların şeffaflığı sorunlu" diyor Mavi Kalem'in bir çalışanı. Bir başka akademisyen, Suriyelilerin yardıma ulaşmasında bir bilgi boşluğu bulunduğunu ileri sürüyor. Bu görünmezlik, Türkiye'de sivil toplumun başarısı konusunda bir soruya cevap veren Başbakanlık Göç ve İnsani Yardımlar İdaresi Baş müşaviri tarafından da "emin değilim çünkü çoğu STK görünür değil" cümlesiyle zikredildi.

Katılımcıların tanımladığı başarının boyutu genellikle kendi arka planlarına bağlı. Hem Ankara merkez büro hem de Şanlıurfa'daki AFAD temsilcileri ve İHH, STK sektörünü övmeye en coşkulu olanlar. Ankara'daki AFAD temsilcisi "Evet [STK'ları] çok başarılı buluyorum. Ben de dahil olmak üzere hiç kimse böyle bir performans, örgütlenme ve hassasiyet beklemiyordu" diyor. İstanbul'daki bir İHH temsilcisi "STK'ların yüzde 95'inin görevini yerine getirdiğine inanıyorum" diye belirtiyor. Öte yandan, dayanışma grupları, feminist kolektifler, bireysel gönüllüler ve hükümetle daha az uyumlu diğer dernekler, çoğunlukla farklı nedenlerden dolayı sivil toplumun tepkisi konusunda daha eleştirel duruyorlar. Mazlum Der'in bir temsilcisi, "Sahada çok fazla çaba harcansa da, bu insanların acısını sona erdirmek veya onların ihtiyaçlarını cevaplamaktan çok uzaklar" şeklinde açıklıyor.

Boyut ve mali kaynaklara erişim açısından birbirinden oldukça farklı STK'lar arasında başarı algısını etkileyen, öfke yaratan olaylar da vuku buluyor. Bu durum, 'büyük STK'ların' çalışmaları ile ufak yardımlarda bulunabilen ve çoğunlukla kendi maddi olanakları da kısıtlı çeşitli topluluklardaki bireylerin eylemleri arasında bir karşılaştırma yapan Okmeydanı Derneği (OKDER) direktörü tarafından vurgulanıyor. Küçümseyici tonu, Suriyelilere verilen yardımın düzeyinin nasıl algılandığı üzerine farklı boyut ve kapsamdaki kuruluşlar arasındaki öfkeye işaret ediyor.

Songül Dede, OKDER: *"Fırsatlara sahip, o büyük sivil toplum örgütlerine pek fazla rastlamıyorum. Aslında, bizim gibi parası olmayan dernekler yardım etmeye çalışıyor [...] Yoksulluğumuzu mültecilerle paylaşıyoruz; demek istediğim, bizim de kendi elimizde olmayan şeyleri paylaşıyoruz. İnsanlar çok sayıdaki mülteciyi görünce kıyafetler getirdi; soba ihtiyaçlarını gördüler soba ve kömür getirdiler. Yemek getirdiler ve biz de onu düzgün bir şekilde dağıttık. Fakat STK'lardan böyle şeyler görmedik. İlk başladığımızda 'devlet onlara destek veriyor' diye düşündük. Mahalle, ya da belki toplumun tamamı bu şekilde düşünüyor. Ancak bu doğru değil."*

Aktörler, başarıyı tanımlarken büyük ölçüde kendi spesifik gündemlerini yansıtan kriterler kullanıyor ve bu da kaçınılmaz olarak farklı değerlendirmelere yol açıyor. Genel olarak, meselenin ölçeğine bakılırsa, STK'ların hala görece kısıtlı kapasiteleri hesaba katıldığında, maddi yardım sağlamada başarılı oldukları kabul görüyor. Bununla birlikte, maddi yardımın STK'ların birincil amacı olup olmaması gerektiği ise hala tartışmalı.

2.4. Aktörler

Hükümetin ilgisinin çoğunu yoğunlaştırdığı mülteci kampları dışında kalan Suriyelilere asıl yanıtı veren Türkiye'deki sivil toplumdur. Başka türlü devlet, BMMYK ve INGO'lar (dünyanın her yerinde acil mülteci durumlarına geleneksel olarak yanıt verenler) tarafından doldurulması gereken boşluklar STK'ların yardımını zorunlu kıldı. Hükümetin, sonrasında bir dereceye kadar kolaylaştırırsa da, önceleri çok sayıda INGO'nun ülkede faaliyet göstermesine izin verme konusundaki tereddüdü, Türkiye'deki Suriyelilerinin varlığına ilk yıllarda yanıt veren aktör sayısında eksiklik yarattı.

Türkiye'nin Nisan 2013 tarihinde kabul ettiği Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) uyarınca, 2014 yılında Türkiye'deki tüm göç ve sığınma mevzularını merkezileştirmek doğrultusunda yeni bir sivil Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) oluşturuldu. GİGM, 'geçici koruma' rejimi kapsamında kayıtlı olan Suriyeli mültecilerin kayıt ve statü kararlarından sorumlu otoritedir.²⁸ BMMYK, Türkiye'ye 'tamamlayıcı' bir koruma aktörü olarak kilit bir role sahip olsa ve kendi mülteci statüsü belirleme (MSB) faaliyetlerini üstlenmeye devam etse de, Suriyelilerin kayıt altına alınmasıyla ilgilenmemektedir ve kararlarının doğrudan bağlayıcı bir etkisi yoktur. Merkezi hükümetin önderliğinde, AFAD, GİGM ve diğer ilgili bakanlıkların sahada mevcut bulunduğu valilik düzeyinde, valilerin saha koordinasyonunda liderliği üstlendiği, bir saha hükümet koordinasyon çatısı kuruldu. Hükümet, destek ve ilgisinin büyük çoğunluğunu Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve GKM personeli tarafından yönetilen, Geçici Koruma Merkezleri (GKM)²⁹

²⁸ Refugee Rights Turkey, "Introduction to the Asylum Context in Turkey", <http://www.asylumineurope.org/reports/country/turkey/introduction-asylum-context-turkey>, accessed 7 September 2016.

²⁹ Republic of Turkey Prime Ministry Disaster and Emergency Management Presidency, Introduction, <https://www.afad.gov.tr/en/>, accessed 7 September 2016.

olarak adlandırılan ve BMMYK tarafından 2016 yılı sonunda 300.000 Suriyeliye ev sahipliği yapacağı tahmin edilen 26 kamp üzerine yoğunlaştırdı.

2014 yılı öncesinde, Türk hükümeti herhangi bir INGO'nun ülkede faaliyette bulunmasına izin vermek konusunda kaygı duyuyordu. 2013 yılının sonuna kadar sadece 10 ila 12 STK'nın kayıt yaptırmasına izin verilmiş ve kayıt başvurularının Türk hükümeti tarafından reddedildiği pek çok vaka yaşanmıştır.³⁰ Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF), Norveç Mülteci Konseyi ve Norwegian's People's Aid gibi diğer INGO'lara, ancak Türkiye'de 7 Haziran 2015 tarihinde gerçekleştirilen parlamento seçimleri nedeniyle izin verildi.³¹ Haziran 2015 ile beraber Türk hükümetinin afet ajansı AFAD'ın acil durum uzmanı Kaan Yıldız'a göre, Türkiye'de Suriye üzerine çalışan toplam uluslararası STK'ların sayısı 42 idi.³² Hükümet, o tarihten itibaren faaliyetleri üzerindeki kısıtlamaları hafifletse de eylem ve faaliyetlerinde bir tür denetim uygulamaya çalışıyor: Örneğin, INGO'ların belirli bir yerde yoğunlaşmalarını engellemek için faaliyetlerini sürdürebilecekleri en iyi bölgeleri öneriyor. Bununla birlikte, özellikle Türk hükümeti ve Batılı hükümetler arasındaki ilişkilerin soğumasına yol açan 15 Temmuz'daki başarısız darbe girişiminin ardından, INGO'lar ve hükümet arasındaki ilişkiler karmaşık bir hal aldı, ancak şu anda bunun Suriyelilere yönelik politikalar üzerinde doğrudan bir etkisi olup olmayacağı belli değil. Başarısız darbe girişimi sonrasında ilişkilerin bozulmasından önce bile, Türkiye'de INGO faaliyetleri üzerinde karşılıklı

hassasiyetin örnekleri mevcut. Örneğin, Mayıs 2016'da, ABD hükümeti, bazı çalışanların dolandırıcılığının sonucunda temel gıdalar için Türk şirketlerine sistematik olarak aşırı ödeme yapıldığını keşfettikten sonra, Türkiye'den Suriye'ye yardım sağlayan 14 kurum ve kişiye sağladığı milyonlarca dolar değerindeki kaynağı askıya aldı.³³

2.5. Yaklaşım Biçimleri

Farklı insani ve 'hak temelli' alanlarda çalışan bir dizi STK bulunmakta. Sağladıkları yardım türleri arasında temel yardımın temini (gıda, sağlık hizmeti, kıyafet gibi), sosyal hizmetler (eğitim, psiko-sosyal danışmanlık, bilgi alışverişi, hukuki yardım gibi), toplumla uyumu hedef alan yardımlar, kültür ve sanat projeleri, araştırma ve raporlama ile eşgüdüm çabaları bulunuyor. Kişiler tarafından başlatılan fakat bağışçı kültürüne uyum sağlama gereği daha profesyonelleşen küçük ölçekli STK'lar da dahil olmak üzere, profesyonel STK'lar ile gayri resmi sivil gönüllüler arasında bir ayrılık mevcut. İkinciler, İstanbul sakinlerinin yalnızca çok küçük bir kısmından ibaret (bu gibi gönüllü gruplardan bir koordinatörün tahmin ettiği üzere yaklaşık 400 civarı kişi) ve uluslararası ile Türk kişilerden oluşuyor. İkisi arasında herhangi bir etkileşim ya da koordinasyon yok. Sivil gönüllüler kendi kaynak artırma çabaları ile fon bulabildiği için, bu onlara daha küçük ölçekli mali kaynakların yanı sıra parayı gerektiği gibi harcama özerkliği de sağlıyor; dolayısıyla, sosyal sermayenin önemli bir kaynağı olarak görülebilirler çünkü hükümet denetiminden

³⁰ Osman Bahadır Dincer et al. "Turkey and Syrian Refugees: The Limits of Hospitality", Kasım 2013, Brookings Institute, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Turkey-and-Syrian-Refugees_The-Limits-of-Hospitality-2014.pdf, 2 Ağustos.

³¹ IRIN, Turkish NGO move boosts Syria aid delivery, <http://www.irinnews.org/news/2015/06/25/turkish-CSO-move-boosts-syria-aid-delivery>, 25 Haziran 2015, 2 Ağustos 2016.

³² IRIN, Turkish NGO move boosts Syria aid delivery.

³³ Emine Kart, "US gov't suspends 14 aid programs in Turkey upon corrupt practices in aid to Syria," 10 Mayıs 2016, *Hurriyet Daily News* <http://www.hurriyetdailynews.com/us-govt-suspends-14-aid-programs-in-turkey-upon-corrupt-practices-in-aid-to-syria.aspx?PageID=238&NID=98977&NewsCatID=352>, 2 Ağustos 2016.

veya piyasa zorunluluklarından arınmış bir alanda sivil sorumluluklarını yerine getiriyorlar. Daha küçük ölçekli girişimler, genel olarak temel insani yardımları ile dil kursları ve kapsayıcı toplum merkezleri yaratmak gibi yerel topluma intibak çabalarına odaklanmakta. Birçok STK, farklı hizmetleri birleştiriyor. Farklı türde birçok STK, oldukça spesifik coğrafi bölgelerde çalışıyor ve kendi merkezlerinin ufak bir yarıçapı içindeki insanlara hizmet ediyor. Ayrıca, İstanbul'daki yerel girişimler, dayanışma grupları ve gönüllü kolektiflerde de bir artış yaşanıyor. Bunların birçoğu özel olarak finanse ediliyor veya kitle kaynaklı çevrimiçi kampanyalara dayanıyor.

Suriyelilerin kitleler halinde ülkeye girişinden sonra kurulan STK'ların çoğu sosyal hizmetlere odaklanıyor. Bu, aynı zamanda, ülkedeki Suriyelilerin varlığına yanıt verebilmek için faaliyet merkezlerini değiştiren ya da genişleten mevcut STK'ların ve kurulan birkaç Suriyeli sivil girişimin hedef alanıdır. Sosyal hizmetler; dil sınıfları, psiko-sosyal danışmanlık, hizmetlere erişim hakkında bilgi paylaşımı, kadın grupları, istihdamın nasıl bulunacağı bilgisi ve hukuki yardımları içeriyor. Bunlar, hem 'hak temelli' hem 'ihtiyaç temelli' hizmetlere dayalı yardımlar çizgisinde faaliyet göstermekte. Hâlihazırda göçmen ve mülteci gruplarıyla çalışan birkaç STK, Suriyelilerin daha yoğun olduğu yerlerde ikinci merkezlerini açtı ve bu merkezler bir dizi sosyal hizmet sunuyor ve sıklıkla kadınlar için belirli faaliyetlerde bulunuyor. Bazı bireysel gönüllüler, bilgiye erişim ve dil sınıfları ya da çocukların oyun oynayacağı alanlar sağlamak gibi hizmet ve haklar temini arasındaki hatları bulanıklaştıran daha sürdürülebilir sosyal hizmetler sunmaya çalışıyor.

Çok sayıda STK, Suriyeliler için psiko-sosyal bir rahatlama biçimi olmasının yanı sıra Suriyeliler ile Türkler arasında karşılıklı kültür alışverişi ve yaratıcı üretim için platform olmak gibi çifte amaç taşıyan kültür ve sanat projelerine odaklanıyor.

İzmir Müzik Derneği (IMD) çocuklar için müzik gecelerine, Diyarbakır'a gönderilmek üzere oyuncaklar yapmak için oyuncak atölyelerine, çocuk hastanelerindeki etkinliklere ve çocuk cezaevi ziyaretlerine ev sahipliği yapıyor. Derneğin gönüllülerinden Oktay Çaparoğlu faaliyetlerini şöyle tarif ediyor:

"Çocuklara gece düzenledik. Ben 3-4 farklı dilde müzik yapabiliyorum. Bunun, farklı toplumların bir araya gelmesi için bir alan sağladığını düşünüyorum. Bu çocuklar, benzer müzikleri farklı dilde dinleyip birlikte eğlendiklerinde, birbirlerine ne kadar benzediklerini anlıyorlar... Ama biz sadece müzik yapmıyoruz. Ayrıca oyuncak yapmak için bir atölyemiz var. Suriyeli çocukların burada yaptığı oyuncakları Suriçi'ne (Diyarbakır) gönderiyoruz. Bu bir insan köprüsü, değil mi? Çocuk hastanelerine ve cezaevlerine gidiyoruz ve orada etkinlikler düzenliyoruz. Örneğin şimdi de her dilde barış için bir Çocuk Korosu kuruyoruz."

Gaziantep merkezli diğer bir kültürel platform, Anadolu Platformu, Suriyeli sanatçıların eserlerini sergiliyor, Suriyelilerin yönettiği filmleri gösteriyor ve üniversiteler ile akademisyenlerle birlikte raporlar hazırlıyor. Ad.Dar, Hamiş ve Pages Bookstore gibi İstanbul'da Suriyelilerin işlettiği kültür merkezleri, film ve müzik geceleri, atölyeler, tartışma geceleri ve açık dil kursları aracılığıyla üretim yapmak ve Türkler ve diğer uluslar arasında alışveriş için bir alan sağlıyor.

'Hak temelli' gruplar mültecilerle devlet arasında sık sık aracılık yaparak, Suriyelilerin yasal haklarının ve bu haklara nasıl ulaşacaklarının bilincinde olmasını sağlıyorlar.

Mustafa Rollas, İHD: *"Çoğu zaman davaları takip ediyor ve devlet dairelerine gittiklerinde Suriyelilere yardım etmeye çalışıyoruz. Örneğin bir Suriyeli göçmen bürosuna gidip bir sorunu çözmeye çalıştığında, yetkililer onu asla ciddiye almıyor. Ancak biz de gidip onlara ilgili maddeleri,*

kanunları ve hakları söylediğimizde bizi ciddiye alıyor ve sorunu çözüyorlar. Dahası rapor yayınlıyor ve diğer kuruluşlarla birlikte basın toplantıları düzenliyoruz."

Suriyelilere doğrudan yanıt vermek için faaliyet gösteren bir dizi sivil toplum grubu mevcut: Bunlar arasında, aslında diğer konulara odaklanmış fakat Suriyelileri içine almak için değişen dayanışma grupları, küçük gruplarda veya çevrimiçi platformlarda çalışan bireysel gönüllüler ve gönüllü bireyler tarafından kurulan ya da daha yerleşik STK'ların şubesi olan küçük toplum merkezleri bulunuyor. Suriyelilere yardım eden STK'ların önemli bir bölümünü oluşturmayan, ancak yine de kayda değer bir eğilimi temsil eden bu gruplar, Suriyelilere verdikleri yanıtta çoğunlukla tepkisel. Genellikle gönüllü kolektiflerden oluştuğu ve bağışçı yardımına bağımlı olmaktan ziyade özel olarak finanse edildikleri için, sabit projeleri veya kurumsallaşmış çalışma yöntemleri bulunmuyor. Daha ziyade, gördükleri her türlü soruna, son derece yerel bir ortamda, en kapsayıcı, sürdürülebilir ve etkili olduğuna inandıkları şekilde yanıt vermeye çalışıyorlar. Görüşmelere bakılırsa hükümet, bu grupların durumu kontrol altında tuttuğuna inanıyor gibi görünüyor, oysaki gerçekte makro durumla ilgilenmiyor, yalnızca kendi spesifik ortamlarındaki mikro durumu ele alıyorlar.

Shahla Raza, Antakya'da birlikte çalıştığı bir toplum merkezi hükümet tarafından kapatıldıktan sonra İstanbul'da Yuşa Toplum Merkezi'ni kuran Hintli bir kadın. Merkezin, bir süre Suriyelilerle gönüllü çalıştıktan sonra saptadığı belirli konuları nasıl ele almaya çalıştığını şöyle açıklıyor: *"[Kadınlar için kıyafet] dağıtım işlemimizi düzene sokmak için Balat'ta bir yer kiralamaya karar verdik. [Önceden parçaları rastgele dağıtırken] kadınların tam istediği veya ihtiyaç duyduğu şeyi verip vermediğimizden emin değildik. Merkez fikri ise onların geldiği ve doğru ayakkabı numarasını,*

istedikleri kıyafeti, kap kacağı seçmelerine dayanıyor. Ayrıca, tıbbi yardım için veri tabanı (hangi hastaneler ücretsiz hizmetler sağlıyor, belirli bir göz ya da kalp tedavisi için hangi doktora gitmeli gibi) ve hangi okulların çocuklarını kabul edeceğine dair bilgi de bulabilecekleri bir alan olacak."

Mülteciyim Hemşerim halen İstanbul'da beş ilçede mahalle dernekleri aracılığıyla çalışan bir dayanışma grubu. Her semtteki çalışmaları bölgenin özel bağlamına göre değişiyor, ancak genel olarak çalışmaları arasında çocuk etkinlikleri için alanlar yaratmak, mahalle derneklerinden Kürtçe veya Arapça bilen yerel kişileri kullanarak Suriyelilere ev ziyaretleri yapmak, bir kamyonun her 15 günde bir bağış yapmak isteyen evleri ziyaret ettiği ve ihtiyaç duyan evler arasında dağıttığı mobilya ve maddi işbirliği ile kömür dağıtımını bulunuyor.

Okmeydanı Derneği (OKDER), kendisini 'aracı kurum' olarak nitelendiriyor:

"Herhangi bir [finansal kaynağımız] yok. Biz bir tür aracı kuruluşuz. Örneğin, 'Suriyeliler için gıda ihtiyacı var' diyoruz. Ve Facebook sayfamızda bir kampanya oluşturuyoruz. Bu kampanyayı gören birçok kişi katkıda bulunmak istiyor. Bizi arayıp 'yiyecek getirdim' diyorlar ve biz de 30 kişilik bir aile çağırıyoruz ve yiyecekleri getirdiklerinde kendi elleriyle dağıtıyorlar. Biz sadece aracıyız."

Bu kurumun sağladığı hizmetler, Suriyeli çocukları okula kaydettirmek ve Şişli Halk Eğitim Merkezi aracılığıyla tüm yaş gruplarına Türkçe dersleri vermeye çalışmaktan, sabit ve diğer eğitim materyallerini dağıtmaya ve çocukların sağlık hizmeti ve aşılarla erişimi için topluluğa yardımcı olmaya kadar uzanıyor.

İzmir merkezli bir başka dayanışma grubu Halkların Köprüsü'nden Yıldırım Şahin yaptıkları için eklektik doğasını şöyle anlatıyor:

"Yardım ettiğimiz özel bir grup yok. Nerede ihtiyaç varsa oraya gidiyoruz. Bağımsızlığımızı korumak için devlet veya herhangi bir kuruluştan yardım almıyoruz. Sağlık, saha çalışması, çevirmenler, kültür ve sanat gruplarımız var."

Çok az sayıda STK, hem Suriyelileri hem de Türk ya da Kürt vatandaşlarını birleştiren hizmetler sunuyor ve bu büyük ölçüde iki grup arasındaki dil engellerinin yarattığı pratik zorluklara bağlı görünüyor. Var olan birlikte yaşama faaliyetleri büyük ölçüde çocukları hedef alıyor. Ancak farklı dayanak noktalarına sahip az sayıda dayanışma grubu ve STK, birlikte yaşama ve entegrasyon hedefli yardım için çalışıyor. İHH İzmir'in, yerel bir Türk ailenin Suriyeli bir ailenin sorumluluğunu üstlendiği, sorunlarına yardım ettiği ve onları sosyalleşmeye teşvik ettiği bir 'kardeş aile' programı var. İstanbul'da, mahalle derneklerine bağlı bir dayanışma grubundan Kürtçe veya Arapça konuşan Türk bireyler, Suriyelilere ev ziyaretleri yaparak dost olduklarını göstermeye ve aynı zamanda Suriyelilerin ihtiyaçlarını belirlemeye çalışıyor. Ayrıca, kayıt işlemlerine yardımcı olmak için çocuklarla birlikte okula gitmek ve birbirlerine yardım etmeleri için Suriyelilere ve yerel halka temel sağlık hizmetlerini öğretmek amacıyla gönüllü çalışıyorlar. İzmir'deki başka bir grup gönüllü Suriyelilerle doğrudan etkileşime giren faaliyetlerin önemini ele alıyor:

"Biz gönüllüler olarak onlara [Suriyelilere] yardım etmeye ve onları görünür kılmaya başladık. Komşularımıza 'gidin ve kapılarını çalın' diyoruz. Birisi yardım malzemesi getirdiğinde, 'burada bırakmayın, birlikte gidelim ve bu aileleri ziyaret edelim. Kime yardım edeceğinizi görmelisiniz' diyoruz."

Özetle, STK'ların Türkiye'deki Suriyelilere verdiği

tepki çok yönlüdür. Türkiye'deki oldukça parçalı ve karmaşık STK sektörü, ülkedeki büyük ölçekli Suriyeli varlığına tepki olarak bir yandan mevcut eğilimde işlemeye devam ederken, bir yandan da gerek kapasitesi gerekse hem diğer STK'larla hem de devlet ile arasındaki ilişkileri üzerindeki dönüşümü de açığa çıkararak bir şekilde yanıt veriyor. Farklı insani 'ihtiyaç temelli' ve 'hak temelli' alanlarda çalışan bir dizi STK bulunuyor. Genel olarak, hükümet, Suriyelilere karşı oldukça aktif hayırseverlik odaklı bir yaklaşım izlerken, İslamcı STK'lar da Türk hükümeti gibi İslam kardeşliği çizgisini takip ediyor. Buna karşın, 'hak temelli' ve 'ihtiyaç temelli' yardım ile örgütsel ve cemaat merkezli himaye arasındaki bulanık çizgiler konuyla ilgilenen, çoğunlukla seküler STK'lara da nüfuz etmektedir.

2.6. Devletin boşluğunu mu dolduruyorlar?

Kayıtlı Suriyelilere teknik olarak sağlık, eğitim, yasal koruma ve diğer kamu hizmetlerine erişim gibi birçok haklar tanınıyor. Bununla birlikte, yasal olarak tanınmış bu haklara erişmek oldukça zorlayıcı. Mülteci nüfusunu barındırma konusundaki deneyimsizlik, geçici çözümler ve uygun olmayan mekanizmalar Suriyeli nüfusunu savunmasız bir konumda bırakıyor. Örneğin, sağlık hizmetlerinde teknik olarak kayıtlı tüm Suriyelilere açık erişim ve kayıt durumlarına bakılmaksızın tüm Suriyelilerin acil durum hizmetlerine erişim imkânı bulunmasına rağmen, bunları elde etme yolunda birtakım engeller mevcut. Dil problemleri, hastane ve kliniklere ulaşım maliyeti ve milyonlarca yeni hastanın sağlık hizmetlerine yüklediği baskı engeller oluşturuyor. Reçetelerin ödenmesi konusunda AFAD ile eczaneler arasında yaşanan sorunlar, birçok şehirde Suriyelileri ilaca erişimden mahrum etti.³⁴ Dahası Türkiye'de doğan

³⁴ Eczacılar Suriyelilere ilaç vermeyecek, 20 Nisan 2012, *Milliyet*, 19 Ekim 2016 tarihinde erişildi; AFAD'dan ödeme alamayan eczacılar mültecilere ilaç vermeyecek!, 23 Mart 2016, *SağlıkAktüel*, 19 Ekim 2016.

Suriyeli bebeklere, nüfus kağıtlarının verilmesi en az altı ay sürüyor³⁵ ve o zamana kadar tıbbi yardıma erişimleri de engelleniyor. Yasal koruma da bazı durumlarda kısıtlanmakta. Suriyeliler, teknik olarak Türk halkıyla aynı mahkeme ve yasal prosedürlere erişim hakkına sahip olsa da, bu genellikle nüfus kâğıdına sahip olma şartına bağlı. Suriyeli tarafın Türkiye’de oturma iznine sahip olması gerektiği için, Suriyeli kadınlar ve Türk erkekler arasındaki birçok evlilik resmen kayıtlı değil; kadınlar suiistimal, ihmal, boşanma gibi konularda kocalarını mahkemeye vermek isteseler de yasal olarak evli olduklarını bile kanıtlayamıyorlar.³⁶ Dolayısıyla, haklara sahip olmak ve bu hakları kullanmak senkronize bir şekilde işlemiyor ve hakların altyapısındaki boşluklar sıklıkla bunlara sahip olmamak ile eşdeğer. İşte sivil toplum bu noktada devreye giriyor ve sivil aktörler ile kurumlar, haklar ve kişiler arasındaki köprüde yer alan çatlakları doldurmada çimento vazifesi görüyor. Sivil aktörlerin politikayı değiştirme, Suriyeli nüfusu kapsamak için genişleme ve mültecilerin kanunlarla sağlanan hakları kullanmasını sağlama girişimleri, her zaman başarılı olmamasına rağmen, araştırmamızda sıkça incelenmektedir. Bu girişimlerin birbiriyle çelişen iki farklı sonucu bulunuyor: bir yandan devletin otoritesine meydan okumak ve diğer bir yandan hak ve hizmetlerin uygulanmasında oluşan boşlukları doldurarak devlet otoritesini sağlamlaştırmak. Bürokrasiden belediyelere kadar değişen düzeylerdeki yönetim ile sivil toplum aktörleri arasındaki ilişki, genellikle iktidarın coğrafi bağlamlara, aktörlere, siyasete ve diğer faktörlere bağlı olarak farklı şekillerde mücadele ettiği daimi bir müzakere arenasıdır. Bu müzakere eşitsiz güç dinamiklerine rağmen mütemediyen yapılıp ve birçok durumda böyle

bir mücadele içine giren sivil toplum aktörleri kurumlardan ziyade kişilerdir. Dahası, bu müzakere alanları, sivil toplumun Suriyelilerin devlet desteğinden yoksun olduğunu düşündüğü alanları, bu boşlukları doldurma girişimlerini (kullandıkları müzakere araçlarını da dahil ederek) ve Suriyelilere yönelik yardım üzerindeki etkilerini göstermesi açısından da önemlidir.

Burada, farklı aktörler, farklı müzakere alanları ve farklı sonuçlar ortaya koyan dört vaka incelemesi ele alınacaktır.

2.6.1. Süt Kuzusu Campaign

İzmir’deki saha çalışmamız sırasında “Süt Kuzusu”³⁷ kampanyası çeşitli sivil toplum aktörleri tarafından defalarca belirtildi. Kampanya, 2005 yılından bu yana devam etmekte olup, İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin 0-5 yaş arasındaki çocuklu ailelere süt dağıtımını kapsıyor. 2008 yılına kadar, her bir çocuk için iki haftada bir dağıtılan süt miktarı dört litreye kadar çıkmış. Kampanyadan yararlanmak isteyen aileler aile kayıt belgesi ve nüfus kâğıtlarıyla belediyeye başvuruyor. Kampanya aynı zamanda süt üreticileri için de faydalı çünkü fazla süt için bir pazar sunuyor. Ne var ki, çok sayıda Suriyeli çocuğun çaresiz süt ihtiyacına ve arta kalan büyük miktardaki süte rağmen, Suriyeliler Türk vatandaşlığına sahip olmadığı için kampanyadan faydalanamıyor. Bu durum sivil aktörler arasında bir haksızlık hissi yaratmış. Kapılar Derneği’nden Yalçın Yanık, “İzmir Belediyesi, okula giden Türk çocuklarına süt dağıtıyor. Ancak [vatandaşlık] numarası üzerinden dağıttıklarını söyledikleri için Suriyelilere vermiyorlar” diye anlatıyor.

Ve İzmir Mazlum Der’den Birgül Aktay: “Devlet, ‘Süt kuzusu’ kampanyası çerçevesinde tüm

³⁵ İçişleri Bakanlığı’na göre, bebeklere kimlik kartı çıkarma prosedürü, ailelerini güvenlik kontrolünden geçirmeyi gerektiriyor.

³⁶ Marga Zambrana, Marrying a Turkish Man to Survive, *The Equal Times*, 15 Mart 2016, <http://www.equaltimes.org/marrying-a-turkish-man-to-survive?lang=en>, 18 Ekim 2016.

³⁷ İzmir’in “Süt Kuzuları”na haftada 2 litre süt, 19 Eylül 2012, İzmir Büyükşehir Belediyesi, 24 Ekim 2016.

öğrencilere süt dağıtıyor. Ancak Suriyeli çocuklar ve aileleri daha fazla yardıma muhtaç olmalarına rağmen, onlara süt vermiyorlar."

Birgül Aktay, kendi mahallesinde yaşanan bir olayı açıklayarak devam ediyor:

"Fakat [ortada] yeterli olandan fazla süt var. Birdenbire mahallede tuhaf bir şey olduğunu fark ettim; herkes sütlü tatlılar ve yoğurt yapıyor ve birbirine ikram ediyordu. Zira devlet tarafından kendilerine verilen tüm sütü tüketemiyorlardı. Komşularla konuştum ve ekstra sütlerini Suriyelilere vermelerini önerdim. Ve işe yaradı. Ancak bir gün süt kamyonunda çalışan bir adam beni bunu yaparken gördü. Yanıma geldi ve bana bunun yasak olduğunu söyledi. Sadece 'verilen' çocuğun tüketimi içindi. Ona yeterli olandan fazlası olduğunu söyledim. 'O zaman size tekrar süt vermeyelim' diye cevapladı. Bu çok saçma. Kendi evimizde bile sütü nasıl kullanacağımıza karar veremiyoruz."

Sütten yararlanan annelerin sütlerini kendi aralarında paylaşmasını geri çeviren bu olayın, belediyenin genel politikasını mı yoksa bu personelin kendi kişisel tavrını mı yansıttığı açık değil. Bununla birlikte olay, sivil ve resmi aktörler arasında politikaların uygulanmasına yönelik olası mücadelelerin bir örneğidir.

2.6.2. OKDER Acil Sağlık Hizmetleri

OKDER (Okmeydanı Derneği) Müdürü Songül Dede, yenidoğan bir erkek bebek için uygun tıbbi yardımı almaya çalıştığı, ancak yolunun bürokrasi tarafından tıkanıp ve böylelikle nüfus kâğıdı olmadığı için bebeğin göbük fitiği ameliyatının engellendiği bir hadise anlattı.

"Burada her yenidoğanı, Türkiye'de doğmuş olsa da Halep doğumlu kaydediyorlar. Kimlik kartı bulunmaması nedeniyle hiçbir hastane bu bebeği ameliyat etmek istemedi... Doktorlar bebeklerin sıraya girmesine izin verilerse müfettişler tarafından sorgulanıyorlar.

'Operasyon gerekmektedir' diyen bir reçete

yazdılar. Kanını aldılar ve narkoz için bir barkod almamızı söylediler. Ancak barkodu almaya gittiğimizde 'kimlik olmadan bu ameliyatı yapamayız' dediler. Onlara kimlik kartı yerine kullanabileceğimiz bir doğum belgesi sağlayıp sağlayamayacaklarını sordum. Almak için polis karakoluna gitmemizi söylediler. Polis karakoluna gittiğimizde bize bir kâğıt verdiler ve bu kâğıtla ameliyat olabileceğini söylediler. Ancak hastane kâğıdı kabul etmedi. Kimlik belgesi olması gerektiğini söylediler.

'Üç ay daha bekleyin ve her ay kontrole gelin. Kas aniden yırtılırsa ve bebek morarır, o zaman acil bir durum olduğu için ameliyat edebiliriz' dediler. Ancak kas yırtılırsa hayat boyu sürececek bir probleme sahip olacak ve bir sondaya bağlı yaşayacak."

Bu örnek hem teorik açıdan sağlık hizmetlerine açık erişime rağmen Suriyelilere sunulan hizmet teminindeki aşikâr boşlukları hem de Türkiyeli sıradan kişilerin, bireysel vakalarda yardım sağlamaya çalışarak bu boşlukları doldurma yollarını ortaya koyuyor. Bu vaka, kişilerin 'devlet desteğindeki boşlukları doldurabildiği' bir vaka değil, zira bebeğin ameliyat edilmesini sağlamaya yönelik girişimler başarısız olmuştur ancak daha ziyade, hükümet politikalarına karşı çıkma ve Suriyelilerin sorunlarını çözmek için şahsi sorumluluk almaya gönüllü oldukları olayları gösteriyor. Bu örnek, farklı yetkililer ve Suriyelilere yönelik kamu hizmetleri arasındaki zayıf koordinasyon ya da ilişkiyi de vurgulamaktadır: Kimlik kartı zorunluluğu konusunda hastane ve polis karakolunun verdiği karışık mesajlar aslında Suriyelilere yönelik prosedürler hususunda farklı personel, farklı dallar, farklı hizmetler ve farklı bölgelerdeki daha sistematik bir karmaşanın simgesidir.

2.6.3. OKDER eğitim talebi

Dede, ayrıca yerel makamlar tarafından sağlanmayan hizmetlerin alınmaya çalışıldığı

diğer bir örnek olarak; OKDER'in Okmeydanı'nda yaşayan Suriyelilerin okullara kayıt olabilmesi ve Türkçe dersleri alabilmesi için medyayı nasıl harekete geçirdiğini de anlattı.

"Önce Şişli İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne gittik. 'Seviyelerini öğrenebilmemiz için onları [Suriyelileri] buraya getirin ki hangi sınıfa gitmeleri gerektiğine karar verelim' diye belirttiler. Halk eğitimin [hayat boyu öğrenme] programını arayacaklarını çünkü talebimizin yalnızca onları okula kaydettirmekle kalmadığını aynı zamanda onlara Türkçe öğretmek de olduğunu söylediler. Ondan sonra, ilçe milli eğitim müdürlüğü, halk eğitim merkezi müdürü, ortaokul ve ilköğretim okullarının dahil olduğu eğitim kurumlarından amirler [toplantı için] bize katıldı. Erkek ve kadın yaklaşık yüz kişi geldi.

Toplantıda durumu açıkladılar ve 'herhangi bir meslek öğretmek istiyor musunuz?' diye sordular ve form dağıttılar. 70'ten fazla kişi bir meslek edinmek ve Türkçe öğrenmek istediğini belirtti. Ancak daha sonra halk eğitim merkezi Arapça konuşan öğretmen bulma konusunda sorunlarla karşı karşıya kaldı. Mesele bir iki ay bu şekilde sürdü."

Bu toplantı neticesinde bir veya iki ay sonra bir Türkçe kursu başlatıldı ama 100 kişilik talebe karşın sadece 20-30 kişiye açıldı.

Suriyeli çocuklardan İmet, kayıt ihtiyacını duyurmak için CNN'e çıktı. Suriyeli öğrenciler kimlik kartları bulunmadığı için okullara kayıt yaptıramamıştı. Ulusal medyadaki görünürlüğün ardından Bölge Milli Eğitim Müdürlüğü, Okmeydanı'ndaki müdürlere çocukları misafir öğrenci olarak kaydettirmelerini söyledi. Bu tartışmaların sonucunda yetmiş öğrenci kayıt oldu. Okuldaki bu çocuklara aynı zamanda Türkçe dersleri de verdiler. Bir dönem sonra Lions Kulübü gıda dağıtmak istedi ve okul müdürü OKDER'den yardıma en çok ihtiyacı olan öğrencilerin bir listesini istedi. OKDER, ebeveynleri çocuklarını okula kaydettirmeye özendirmek için gıda teşvikini

kullanmaya karar verdi, teşvikin başarılı olduğu ispatlandı ve ilkokul çağındaki çocukların kayıt oranlarının artmasıyla sonuçlandı.

Bu hadise, sivil aktörler tarafından savunuculuk uygulaması olarak ulusal medyanın seferberliğini vurgulamaktadır. Bu gibi kişilerin aktörlüğüne ve değişiklik yapmak için kurulan işbirliği ağlarına işaret etmektedir. Ayrıca, Okmeydanı'ndaki Suriyelilerin eğitimi üzerine doğrudan ulusal iktidardan elde edilen sonuç ile bu tür bir seferberliğin nasıl başarılı olabileceğinin bir örneğini vermektedir. Fakat bu, Suriyelilere yönelik hizmet temininde bölgesel farklılıklara işaret etmiş ve toplumdaki bireylerin seferberliği vasıtasıyla sistematik bir düzeye taşınmayan, reaktif, coğrafi açıdan spesifik değişikliklere yol açan bir yolu da vurgulamıştır.

2.6.4. AFAD ve eczaneler arasında arabuluculuk yapan dayanışma grupları

Dayanışma gruplarının, devlet tarafından vaat edilen fakat uygulamaya konulmayan Suriyelilere yönelik hizmetlerin temin edilmesini sağlamak için farklı aktörler arasında aracılık ettiği durumlar da bulunmakta. Bunun bir örneği İzmir'deki eczanelerle onları Suriyelilere ücretsiz ilaç vermeye ikna etmek için konuşan Halkların Köprüsü'dür. Hükümet, afet yönetim ajansı AFAD aracılığıyla ülke genelindeki eczanelerle Suriyelilere ücretsiz ilaç sağlanması ve bedelinin hükümet tarafından ödenmesi konusunda anlaşma sağladı. Ancak, dayanışma grubunun müdahalesinden önce, eczaneler taahhüt edildiği şekilde geri ödeme alabileceklerine güvenmedikleri için bunu uygulamak istemedi.

Halkların Köprüsü'nden bir temsilci rollerini şöyle özetliyor:

"AFAD'ın İzmir'deki eczanelerle sözleşmesi yoktu, ancak Suriyelilere eczaneler tarafından ücretsiz ilaç verilmesi gerektiğini ve AFAD'ın onlara geri ödeme yapacağını söylemişti. Eczaneler ise geri

ödenmeyeceğinden korktukları için Suriyelilere ilaç vermeyi reddediyorlardı. Bu nedenle İzmir'deki eczaneleri teker teker ziyaret ettik ve 6-7 tanesini [ücretsiz ilaç vermeye] ikna ettik. Sayı giderek arttı."

Sonuç olarak, eczaneler, AFAD'ın ilaç temin edenlere geri ödeme yaptığını gördüğü için "şu an İzmir'deki her eczanede Suriyelilere ücretsiz ilaç veriliyor."

Bu örnek, yerel hizmet sağlayıcıları ile bu vakada AFAD tarafından temsil edilen hükümet arasındaki güven eksikliğine işaret ediyor. Güvenilir konumlarını, ikisi arasında arabuluculuk aracı olarak kullanma ve böylece devletin Suriye için hizmet sağlayıcı olarak meşruiyetini artırmada dayanışma gruplarının aktörlüğünü de açığa çıkarıyor. Dolayısıyla, dayanışma grubu, hükümetin hizmet tedarikini kolaylaştırmanın sonucunda elde ettiği nüfuz ve konumunu kullanıyor.

2.7. Değişim

Sivil toplumdaki dönüşümü ele alırken sivil toplumun nereden dönüştüğü ile kimliği, amacı ve hükümetle olan ilişkisinde daha önceki değişimi hakkında fikir birliğinin olmadığını hesaba katmak gerekiyor. Ülkenin kuzeybatısında 17.000 kişiyi öldüren 1999 İzmit depremi ardından Türkiye'de sivil toplum zirveye ulaştı. Deprem, otoriter bir siyasi sisteme rağmen şimdiye kadar gizli kalmış bir sivil toplumdaki canlı bir insani tepkiyi harekete geçirdi.³⁸ Türkiye siyasetinde ilk kez bu dönemde, sivil toplum çeşitli toplumsal kesimlerin çıkarlarını ifade ve temsil etmeye başlamış ve bu talepleri siyasal aktörlere ve devlet elitlerine nispeten daha etkili bir biçimde iletmeyi başarmıştı. 2010 senesine kadar hükümet, sivil toplum tarafından açılan alanı tanıyınca STK'ların

sayısı artmış ve siyasetin liberalleşmesinde büyük rol oynadı. Türkiye'deki sivil toplumun ülkedeki Suriyeli mülteci varlığına karşı verdiği, kendi canlılığı, motivasyonu ve biçimi üzerinde eşit derecede bir dönüm noktası teşkil etmekte.

Bununla birlikte, değişimi derneklerin sayısı üzerinden ele almak, bu tip dalgalanmaların karmaşıklığı üzerine hatalı bir açıklamaya yol açabiliyor. Nitekim Suriyelilere yanıtta STK'ların sayısındaki artış, hükümetin STK'ları kendi siyasi çerçevesi dahilinde mühendislik aracı olarak kullandığı bir projenin de parçası olan eşzamanlı ve sürekli bir artış bağlamında anlaşılmalı. Dolayısıyla, dernek sayısında genel bir artış beklense de bu artış tanımlamak daha zor. Veri kaynağını da sağlayan hükümet tarafından kayıt altına alınan derneklerin sayısındaki önemli artış kurulan dernek türleri, oynadıkları rol ve devletle olan ilişkilerine dair herhangi bir ipucu vermemekte.

Kayıtlı STK'ların sayısı Suriyelilerin gelişini izleyen beş yıl boyunca artış gösteriyor. Bu artış, anekdotal olarak akademisyenler, STK çalışanları ve devlet görevlileriyle yapılan görüşmeler sonucunda ve ampirik olarak da kayıtlı STK sayısını gösteren resmi hükümet kayıtlarıyla ortaya konuyor. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı'ndan alınan resmi rakamlar gösteriyor ki, Türkiye'nin beş büyük şehrinin tümünde (Ankara, İstanbul, İzmir, Gaziantep ve Şanlıurfa) kayıtlı STK sayısı artsa da, ülkenin güneydoğu sınır bölgelerindeki Gaziantep ve Şanlıurfa'daki artış en belirgin düzeyde. Diğer şehirlerdeki artışlar ise, verilerin halka açılmaya başladığı 2000 yılından bu yana STK sayılarının genel artış eğilimi ile paralellik sergiliyor.

Bu veriler, 2011 yılındaki 88.646'ya karşın, 2016

³⁸ Rita Jalali, "Civil Society and the State: Turkey after the Earthquake". *Disasters*, 26:2 (2002), 130.

yılında Türkiye genelinde aktif 109.482 dernek (yüzde 19 oranında bir artış) bulunduğunu gösteriyor.³⁹ 2013-2014 yılları, dernek sayısındaki en büyük artışa tanık oluyor. Gaziantep ve Şanlıurfa'daki değişim ise en belirginini. Gaziantep'teki derneklerin sayısı 2011'de 1.148 iken, 2016'da 1.870'e (yüzde 38,6 oranında bir artış ile) yükseliyor. Şanlıurfa'da 2011 yılında 679 olan sayı 2016 yılında 1.100'e (yüzde 38,3 oranında bir artış ile) çıkıyor. İstanbul ve Ankara'daki artış yetersiz olmasa da daha hafif oluyor. İstanbul'da 2011 yılında 17.990 olan sayı, 2016 yılında 21.981'e çıkarken (yüzde 18,2 oranında bir artış ile); Ankara'da 2011 yılındaki 8.371'den 2016 yılında 10.342'ye (yüzde 19,1 oranında bir artış ile) yükseliyor. Tekne ile Yunanistan'a gitmek isteyen Suriyeli yoğunluğuna sahip İzmir'de artış bir parça daha yüksek ve 2011'de 4.824 iken 2016'da 6.203'e (yüzde 22,2'lik bir artış ile) çıkıyor. Bu rakamlar, güneydoğuda Suriyelilerle çalışan STK'ların yoğunluğuna rağmen, İstanbul ve Ankara'ya kıyasla sayılarının hala çok küçük olduğunu gösteriyor. Dernek sayısındaki artışın neyi gösterdiğini tarif etmedeki zorluk, Suriyelerle karşı karşıya gelen akademisyen, STK çalışanı, hükümet yetkilisi ve diğer aktörler arasında sivil toplumun ne derece değiştiği ve bu değişikliğin ne dereceye kadar doğrudan Suriyeli mülteci varlığına atfedilebileceği konusundaki anlaşmazlığa da yansıyor. Bu görüş farklılıkları sadece coğrafi konuma göre değil, aynı bölgede benzer görevlerde çalışan aktörler arasında da görülüyor. Bu yüzden STK'ların geçirdiği değişim muğlak, yoruma açık ve çok spesifik kişisel deneyimler ile beklentilere bağlı. Türkiye'de sivil toplumdaki dönüşüm tartışılırken ortaya bazı ortak temalar çıkıyor: Türkiye'deki STK'ların profesyonelleşmesi ve piyasalaşması ile sivil toplum aktörleri arasındaki işbirliği

noksanlığı en yaygın biçimde tasvir edilenler. Ancak dönüşümün yaşandığı diğer temel alanlar ise tartışmaya açık: Sivil toplum ile devlet ilişkisindeki değişiklikler, INGO varlığının yerel sivil toplum için ne derece faydalı olduğu ve Suriyelilere verilen tepki sonucunda sivil toplumdaki mevcut tabakalaşmaların ne dereceye kadar şiddetlendiği ya da aşındığı gibi benzeri meseleler olmak üzere.

Görüşülen bazı kişilere göre, Türkiye'deki insanları gönüllü çalışma ve bir değişim yaratma istekliliğinde hafif bir dönüşüm yaşıyor. Düşünce kuruluşu Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HÜGO) için çalışan Murat Erdoğan, *"Toplumumuzda bir araya gelmek ve mantıklı bir şeyler yapmak olgusu ortaya çıktı... Sivil toplum örgütleri ise 'ortada bir para var, yeni bir örgüt bulmalıyız' diye bakıyor. Bu yeni bir akım"* diye belirtti. Facebook'ta yardım dağıtımı yapan diğer bir gönüllü Zeynep Kurmuş Hürbaş, *"İstanbul'da düzenli olarak katkıda bulunan yaklaşık 400 gönüllü var. Bu insanların çoğu ilk kez gönüllü olarak çalışıyor"* diye ifade etti. Ne var ki bizim tüm katılımcılarımız bu görüşü paylaşmıyor. Bir STK çalışanı, sivil toplumun değiştiğini ama bunun Suriyeliler nedeniyle olmadığını öne sürerken, diğerleri Suriyeliler konusunda sivil nüfus içinde bir rahatsızlık da olduğunu ileri sürdü.

Anekdotallara bakıldığında, STK, proje, gönüllü ve dernek üyelerinin sayısındaki artış herkes tarafından kabul görüyor. IGAM'dan Metin Çorabatır şöyle anlatıyor: *"Bugün STK'ların sayı ve profilleri açısından büyük bir dönüşüm yaşanıyor. Geleneksel yardım STK'ları faaliyetlerine devam ediyor. 'İnsan Hakları temelli' STK'lar önceleri sadece bireysel başvurularla ilgileniyordu. Şimdi ise çok fazla dahil olmuyorlar."*

³⁹ Tüm rakamlar T.C. İçişleri Bakanlığı İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı'na göre, <https://www.dernekler.gov.tr/en/default.aspx>, 28 Ekim 2016.

Ayrıca 'dini kökenli' olmayan STK'lar da bu sahada yer almaya başladı."

Metin Çorabatır, İGAM: "2012 yılına kadar, kriz öncesinde, bu alanda çalışan az sayıda kuruluş vardı ve kapasiteleri çok düşüktü. 13 kuruluştan azdı ve bunların çoğu 'hak temelli' örgütlerdi. Bugün, Suriyeli mülteci durumuna [cevaben] hizmet veren 8 STK kuruldu. 2014-2015 yılları arasında kriz görünür hale geldi. Türkiye'nin batısındaki vakıf ve platformların sayısı arttı. İyi niyetliler ama mültecilerin kim olduğunu bilmiyorlar."

Ayrıca Ankara Türk Kızılayı'ndan Mehmet Güllüoğlu, "Yardım temini dışındaki diğer bağlamlarda bir sivil toplum kuruluşu yığılması da söz konusu. Uluslararası profesyonel olanlar çoğunlukla durumu gözlemliyorlar" diye açıkladı.

Anekdotlar veri, son birkaç yıldır projelerin kapasitesinde geniş bir artış olduğunu da altını çiziyor. Güneydoğu'da çalışan IMPR, "Son iki yılda aldığımız projeler iki-üç katına çıktı" derken mültecilerin yasal hakları üzerine çalışan İstanbul merkezli Mülteci Hakları Merkezi, "İstanbul koordinasyon toplantılarındaki her oturuma birtakım yeni üyeler katılıyor yani öyle görünüyor ki STK alanı çok hızlı bir şekilde genişlemekte" diye belirtti; Zeytinburnu'nda Suriyelilerin işlettiği bir klinikte çalışan ve ismini vermek istemeyen Suriyeli bir doktor, iki yıl önce sadece üç klinik ile üç doktor varken bugün 2016'da, sadece Zeytinburnu mevkiinde on doktor çalıştığını söyledi. İstanbul HDRF "geçen yıl [2015] sadece İstanbul'daki mülteciler için 10-12 sağlık ocağı açıldı" diyerek durumu özetledi.

2.7.1. Diğer grupların değişmeyen kapasitesi

Bununla birlikte, diğer bazı grupların Suriyelilere müdahale kapasitesi halen değişmemekte. Bazı STK'lar, özellikle daha küçük gruplar ve feminist kolektifler gibi kolektifler, kapasitelerini artırmak

istemiyorlar; zira bu, kendilerini sıklıkla bağış sektörünün katı taleplerine maruz bırakmayı gerektiriyor. İstanbul merkezli feminist kolektif KADAV'ın direktörü Özgül Kaptan, "Feminist gruplar kapasitelerini artırmaya çalışmıyor. [Ülkenin Güneydoğu bölgesinde çalışan diğer feminist grup] Suriyelilere açılan diğer tek STK'dır; zaten sınır şehirlerinde çalıştıkları için INGO'lardan gelen uluslararası desteği almışlardı."

Yerel STK'ların INGO'ların karşısındaki düşük kapasitesine sık sık değiniliyor; öyle ki ya kapasiteleri INGO'ların kaynakları ile rekabet etmek için fazla ufak kalıyor ya da düşük kapasiteleri nedeniyle INGO'lar ile beraber çalışmak için yetersiz ya da isteksiz oluyorlar. Güneydoğu merkezli kadın hakları örgütü KAMER'de çalışan bir STK çalışanı, "çok sayıda kaynak sağlayan kuruluş bize fon teklif ediyor ama biz kabul etmiyoruz; kapasitemiz ve ilgi alanımız yüzünden seçiciyiz" diye açıklıyor. Mülteciyim Hemşerim dayanışması "[INGO'lar veya diğer STK'lar] ile koordine olmaya yetecek kapasiteye sahip değiliz" diyerek itiraf ediyor.

ABD merkezli The Fund for Global Human Rights'tan Chloe Poncholet de, INGO'ların düşük kapasiteli algıladığı yerel STK'ları küçümsediğini ileri sürüyor. Plan International adlı başka bir INGO'nun çalışanı Paulo Lubrano, yerel STK'ların kapasitelerini önemli ölçüde artırmadığına ilişkin algının altını çiziyor: "Genel olarak, yerel STK'lar mevcut yapılarını koruyor ve sadece mülteci çalışmaları için ayrı bir birim ekliyor. Genişlemiyor, herhangi bir şekilde yapılarını değiştirmiyor ya da ekstra personel almıyorlar. Aslında bu, sadece mevcut personelin iki kat daha fazla çalıştığı anlamına geliyor." Bu açıklama, uluslararası insani yardım toplumu ile yerel STK'ların algıları arasında bir kopuş olduğunu gösteriyor.

Düşük kapasitenin ortaya çıktığı bir başka bağlam da, gönüllülerin STK programlarına dahil

edilmesinde yaşanan zorluklar oluyor. Görüşülen gönüllüler, çalışmalarını için yüksek talebe karşın STK'lara hizmet sunarken karşılaştıkları zorlukları vurguladı. STK'larda gönüllü çalışmak isteyenlere internette bir kılavuz sunan bireysel gönüllü Zeynep Kurmuş Hürbaş, *"Bazı STK'lar isimlerinin listeden çıkarılmasını gerçekten istedi çünkü temasa geçmek ve yardım etmek isteyen aşırı sayıda gönüllü başvurusu olmuş ve onlarla nasıl başa çıkacaklarını bilmiyorlar. Biz kendimizi STK'lara dahil etmek istiyoruz ama STK'ların 'sivil gönüllülerle' başa çıkma kapasitesi yok"* dedi. Bu yorum, bedelsiz kurumsal hizmetler sunmak isteyen profesyonelleri birbirine bağlayan STK platformu C@rma'nın direktörü tarafından da doğrulandı ve gönüllüleri STK'larla ilişkilendirmenin zorluklarını özetledi: *"Genel olarak Türkiye'de deneyimli bir gönüllü olmak zordur. Çok az sayıdaki STK, gönüllüleri nasıl kullanacağını biliyor, diğerlerinin onları nasıl dahil edeceklerini düşünmek için bile zamanları yok. STK'lar sorulara cevap vermek istemiyor, genişlemekten korkuyorlar. Çok yoğunlar ve uzun vadede daha verimli hale gelmek için birkaç ay daha yoğun çalışma fikri onlara çekici gelmiyor."*

2.7.2. Suriyelilerin gelişile faaliyetlerini arttıran ya da değiştiren mevcut gruplardaki değişim

Suriyelilerle ilgilenmek amacıyla faaliyetlerini artırmak ya da değiştirmek suretiyle çalışmalarını duruma uyarlayan bir STK modeli de bulunmakta. Bazı vakalarda, bu uyarlamalar oldukça belirgin zira diğer mülteci gruplarıyla veya göçmenlerle çalışan dernekler Suriyelileri mevcut programlara dahil etmiş ya da Suriyelilerin yoğunlaştığı bölgelerde yeni merkezler açmışlardır. Bazı vakalarda ise, öncelikli olarak araştırma veya raporlamaya odaklanan gruplar insani yardım projelerine de başlamıştır. Diğer bazı vakalarda da, kentsel dönüşüm gibi başka sorunlara odaklanan dernek veya dayanışma grupları, Suriyeliler ile çalışmaya ve onları mevcut odak

alanlarına dahil etmeye başlamıştır. Fakat odak noktalarını tamamen değiştiren grupların sayısı görece düşüktür. Bağışlara ya da belirli projelerin sınırlamalarına bağlı olmadan yerel bölgelerde faaliyet gösteren bazı dayanışma grupları, o yerel ortamda buldukları tüm sorunları (Suriyelilerin yanı sıra diğer azınlık grupları ile kentsel dönüşüm, ekoloji meseleleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi toplumsal meseleler) ele almaya çalışıyorlar.

Gaziantep merkezli Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi (IMPR) üyesi Serhat Tok, Suriyelilerin kitleler halinde ülkeye gelişile beraber çalışmalarını nasıl değiştirdiklerini şöyle anlattı: *"Kuruluşumuz 2010 yılında akademik araştırmalar yapmak üzere akademisyenler tarafından kuruldu. İnsani yardım eksikliğini gördüğümüzde insani yardım sağlamak için bir yardım kuruluşu kurduk ve sahaya girdik. 2013 yılından bu yana, Türkiye'de ve sınır ötesi ülkelerde 43 bin Suriyeliye yardım ettik. Sosyal merkezlerimiz var, bilgi paylaşımı ve kültürler arası ilişkilerin gelişmesi üzerinde çalışıyoruz ve kadın ile çocuk merkezlerimiz daha fazla görünür halde."*

İzmir'deki Halkların Köprüsü dayanışma grubunun üyelerinden Yıldırım Şahin, gruplarının Suriyeliler karşısında nasıl değiştiğini şöyle anlattı: *"Sivil alanda ve siyasi alanda sıradan insanlar olarak barışı kucaklamak amacıyla [Kürt] barış sürecini izlemek üzere kurumumuzu kurduk. Biz bir sivil toplum örgütü değil, bir dayanışma grubuyuz. Ancak mülteciler İzmir'e geldiğinde gözlerimizi kapatamadık ve bu konuda çalışmaya başladık."*

Nursen Sağlam, Mazlum Der: *"Raporlama dışında kurumsal bir örgüt olarak çalışmıyoruz. Bununla birlikte, bunu insani bir görev olarak görüyoruz ve kuruluşumuzun üyeleri Suriyelilere bireysel olarak yardım ediyor, yani doğrudan değil. Suriyelilere ilişkin rapor ve makaleler yayımlıyor, saha araştırmaları yapıyor ve basın bültenleri*

hazırlıyoruz; geçtiğimiz sene de Suriyeliler ve yöre halkına iftar düzenledik."

Hâlihazırda göçmen topluluklarla çalışan bazı gruplar da geçirdikleri dönüşümü özetledi. İstanbul merkezli KADAV kadın kolektifinin yöneticisi Özgül Kaptan, *"Kadın grupları başlangıçta başka göçmenler için çalışıyordu ancak artık Suriyeliler için de çalışıyorlar. Bunlar savunuculuk grupları olarak başladı ancak şu anda Yenikapı'daki Afrikalı kadınlara Türkçe dersleri veriyoruz ve kamplara gönderilen kadınlara adli yardım sağlıyoruz"* dedi. Gaziantep'te bulunan insani yardım STK'sı İyilik Der'den Talip Çelik, *"Suriyelilerden önce Filistinliler, Afganlar ve Peşmergeler ile çalışıyorduk. Fakat Suriyeliler gelince, bu işin önemi daha da belirginleşti"* diye belirtti.

Özetle, dernek sayısında göz çarpan bu genel artış STK'ları kendi siyasi çerçevesinde mühendislik aracı olarak kullanmaya yönelik hükümet projesiyle eşzamanlı olarak gerçekleştiriyor. Anektodal veriler, son birkaç yıl içinde projelerin kapasitesinde geniş bir artış olduğunu vurgulasa da, Suriyelilere yanıt veren diğer grupların kapasitesi hala değişmemekte. Ayrıca mevcut gruplar içinde faaliyetlerini artıran veya değiştiren bir model de mevcut. Sonuç olarak, Suriyelilere verilen yanıt verirken sivil toplumun geçirdiği değişim, bünyesindeki mevcut tabakalaşmaların da altını çizmiştir.

3. STK-STK İLİŞKİLERİ

İşbirliği= İletişim, Koordinasyon, Rekabet

Mültecilerin ve mültecilerle çalışan STK'ların sayısındaki ani artış, ister savunuculuk ister maddi yardım sağlama açısından olsun sürdürülebilir sonuçlar üretebilmek adına işbirliğini gerekli kılmıştır. STK'ların çözmeye çalıştığı sorunlar muazzam boyutlarda. Sosyal ağlar, çatı örgütleri, platformlar, ortaklıklar ve koordine edilmiş eylemler sahada anlamlı bir fark yaratmakta. Suriyelilerin varlığına dair ideal uzun vadeli sonuçlar üzerine farklı motivasyon, yöntem ve perspektiflere sahip olmalarına rağmen, farklı ideolojilerden tüm STK'lar (dini [İslamcı ya da Hıristiyan], işçi sendikaları, dayanışma grupları, 'hak temelli' STK'lar, 'ihtiyaç temelli' hizmet sağlayan STK'lar) olağanüstü koşullar altında aynı sorunun üzerine eğiliyor.

Bazı durumlarda, açık ideoloji ve gündemlere sahip STK'lar arasındaki ayrışmalar oldukça keskinleşiyor ve 'hayırseverlik' karşısında 'hak temelli' bir söylem olarak tezahür ediyor. Ancak, öte yandan birçok STK Suriyelilerin kitlesel gelişine reaktif bir şekilde tepki verdiği ya da mevcut sorumluluklarını yeni ve genellikle öngörülemeyen biçimde genişlettiği için STK'lar bünyesindeki ve arasındaki bu iki söylem arasındaki ayrışma bulanıklaşıyor. Bu bulanıklaşma iki sonuç doğuruyor: Öncelikle Suriyelilere yönelik yardım üzerinde bir etkisi bulunuyor: Yardımlar her zaman 'hak temelli' bir çizgide sağlanmadığından bazı durumlarda haklarını olumsuz etkilemekte. Buna bağlı olarak, kimi durumda yardımların verilme şekli, Suriyelilerin kendini güvenceye alma kapasitesini kullanmasını engelleyerek hem Türkiye'deki hem de genel olarak tüm Suriye toplumu için dallanmış daha uzun vadeli sonuçlar doğuracaktır. İkincisi,

Türkiye'deki sivil toplum sektörünün aslında daha en baştan açıkça hiç çizilmemiş rolü üzerinde bir etkisi bulunuyor. Aslında, asıl ilgi alanı bu bulanıklaşan ayrışmanın, diğer azınlık ve kırılğan grupların yanı sıra yoksulluk ve benzer toplumsal meseleler gibi Suriyeliler dışında kalan meselelerin algılanması ve ele alınması üzerinde nasıl etkisi olacağıdır.

Fakat STK-STK işbirliği olgusunda çelişkili eğilimler bulunuyor. Bir yandan, STK'lar arasındaki verimli işbirliğinin potansiyel gücü ve kapasitesi, sahadaki aktörler tarafından kabul edilip övülüyor. Diğer yandan, hemen hemen tüm taraflar problemleri işbirliği üzerinden tanımlıyor. Bu bölüm, farklı ideolojik grupların nasıl birlikte nasıl çalıştığını (ya da çalışmadığını) ve hangi müzakere ve mücadele alanlarının vuku bulduğunu belgeleyecek.

STK'lar arasında işbirliği kuramama meselesi STK çalışanları tarafından sıkça gündeme getiriliyor. Gaziantep merkezli Kırkayak Kültür Derneği'nden Kemal Vural Tarlan' *"Antep'te 200 kuruluş var, aralarında hiçbir koordinasyon yok. Ağustos 2015 tarihinde bu 200 kuruluş bir araya geldi. Bir şey elde ettik mi? Hayır"* şeklinde açıklıyor. Diğer bir STK, Sosyal Gençlik ve Kültür Derneği, *"STK'ların çoğu projeler üzerinde çalışıyor. Aralarında gerçek bir işbirliği yok. İşbirliği ve birlikte çalışma en önemli sorunlardan biri"* diye vurguladı.

GAP Çatom'dan (Güneydoğu Anadolu Projesi'nin parçası olan Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) bir temsilci, *"İşbirliği artmalı. En aktif STK'lar birbirlerini izlemeli. Faaliyetler kendini tekrar etmemeli. Kimse sadece yiyecek dağıtmamalı"* diyor.

Peki, herkes işbirliğinin önemine inanıyorsa ve düzeyini artırmak istiyorsa, niçin hala işbirliği noksan ve nasıl artabilir? Saha çalışmalarımıza bakarsak, işbirliği sorunları koordinasyon ve iletişim eksikliği ile bağlantılı görünüyor. STK'lar arasındaki rekabet, ideal bir işbirliği düzeyinin önüne geçtiği için bu zorlukların aşılmasında başat engel olarak görülmekte.

Hayata Destek: "En büyük sorun koordinasyon eksikliği ve iletişim. Biz, CITUS yani Sivil Toplum Kuruluşları İnsani Yardım Platformu aracılığıyla bu sorunun üstesinden gelmeye çalışıyoruz. Kimin neyi, nerede yaptığına dair sorunlar yaşıyoruz."

ASAM: "İşbirliği yeterli değil. Eşgüdüm toplantıları var, ancak örgütler arasındaki rekabet sorunlar yaratıyor. Bu sektörelleşmedir. Ayrıca bilgi paylaşımında da bir sorun var; kim önce dahil olduysa, o ön plana çıkıyor ve diğerleriyle işbirliği yapmıyor."

Deniz Sert, akademisyen: "Sorunlar hala eskisi gibi. Sivil toplum kuruluşları arasında halen rekabet kaynaklı iletişim eksikliği var."

Merve Özdemirkıran, akademisyen: "Koordinasyon eksikliğinin ardında STK'ların yokluğu değil rekabet yatıyor. STK'ların içinde çalıştığı ortam sorunlu çünkü rekabete dayanıyor."

STK'lar arasındaki rekabet farklı katmanlara ve nedenlere sahip. Ulusal ve uluslararası fonlar, uluslararası partnerlerin edinilmesi, statü ile kaynak ve bilgiye erişim, rekabetin önde gelen alanlarından. Bu rekabet alanlarının bir tezahürü olarak, mülteciler üzerine savunuculuk yapan bazı STK'lar, taleplerimize rağmen, hYd'nin bir parçası olarak görülmek istemedikleri mazereti ile toplantılarımıza katılmayı reddetti. Aynı şekilde, görüşmelerimiz sırasında, birçok STK diğer STK'ları kendilerine göre anlamlı herhangi bir şey yapmadan 'ünlü' olduğu için şikâyet etti.

Bu sorunlara rağmen, STK'lar arasında hala bir işbirliği mevcut olduğunu bu araştırmanın kapsadığı Türkiye merkezli örgütlerin çoğunun, diğer örgütlerle bir şekilde işbirliği içerisinde olması ile ispat edilebiliriz. Bu işbirliğinin kapsamı, bir aktörlü, proje bazlı sınırlı işbirliğinden birçok aktörlü tam işbirliği yelpazesine kadar farklılık gösteriyor.

Oktay Çaparoğlu, İMD: "Halkların Köprüsü ve Kapılar Dayanışması ile işbirliği yapıyoruz. Burada sık sık Suriyelilerin derneklerini ziyaret ediyoruz."

İHD: "Raporlar yayınlıyor ve diğer kuruluşlarla birlikte basın toplantıları düzenliyoruz. Ayrıca Halkların Köprüsü ile de aktif bir işbirliği içerisindeyiz. Her zaman sahada birbirimize yardım ediyoruz."

Siyasi bölünmeler de işbirliği sürecinde etkili. Araştırmamıza bakarak aşağı yukarı benzer ideolojidekilerin işbirliği yapmaya daha meyilli olduğu söylenebilir.

Ayşem Biriz-Karaçay: "STK'lar arasındaki siyasi rekabet, sahayı ciddi bir şekilde etkiliyor. Sahada büyük bir sorumluluk üstleniyorlar, yerel yönetimlerle fiili bir işbirliği yapıyorlar ve birbirlerini tanıyorlar fakat bu somut bir çalışma ilişkisine dönüşmüyor."

Halkların Köprüsü: "STK'ların birbirine nasıl baktığı, işbirliğinin önündeki engelleri anlamak ve analiz etmek için hayati bir anlam taşıyor. Biz herkesle işbirliği yapmaya açığız. Ancak bazen seçici olmamız gerekiyor. Bizim seçim kriterimiz 'savaşı desteklememek'. Örneğin ben şahsen İHH ile aynı fotoğrafta yer almak istemiyorum. Tabii ki birbirimizi sahada insanlara yardım etmeye çalışırken gördüğümüzde, birbirimize yardım etmeye çalışıyoruz. Benim kastettiğim, genel bir kurumsal işbirliği. Örneğin İHD (İnsan Hakları Derneği) ile bu tür bir işbirliğimiz var. Onlarla aktif

bir şekilde işbirliği içerisindeyiz. Ayrıca Halkların Demokratik Kongresi'nin de (HDK) [çeşitli sol siyasi hareketler ve partiler birliği] bir üyesiyiz, bu da siyasi olarak aktif olduğumuz anlamına geliyor. Bu bağlamda da işbirliğimiz var. Ancak, genel bir özetle, birçok kriterimiz olmasına rağmen, alanda işbirliği yapmak ve insan haklarını savunmak isteyen herkese açık olduğumuzu söyleyebiliriz."

Genel olarak, STK'lar arasındaki işbirliği düzeyinin yeterli olmadığı konusunda fikir birliği bulunuyor. STK'lar, işbirliğini artırmanın gerekliliğinin farkındalar. İşbirliği eksikliği ekseriyetle rekabet, iletişim ve koordinasyon ile bağlantılı. Aynı mahallelerde çalışan STK'lar birbirlerini tanımıyor. Birbirlerinin faaliyetlerini tekrarlamaktan şikâyetçiler; aynı ailelere maddi yardımda bulunarak benzer desteği sağlıyorlar. İletişim, bu koordinasyon sorunlarına bir çözüm olarak görülüyor. Araştırmamıza katılan STK'lar, diğer aktörlerle işbirliği kanallarını genişletmek için çok istekliydi; hemen hemen tüm toplantılarımızda katılımcılar, bilgi alışverişini sağlamak için e-posta adreslerini paylaşmamızı istedi. Yani, bu türden karşılaşmalar, aksi koşullarda gerçekleşmeyecek bir iletişim fırsatı yaratıyor. Ancak, rekabet sorunu iletişim ve koordinasyonu zorlaştırıyor. Bir kere, uluslararası fonlar ve INGO'ların girişi, STK sektörünün piyasalaşmasına yol açıyor. Ne var ki rekabet, sadece maddi kaynak veya fonlara erişim ile sınırlı değil, aynı zamanda itibarla da ilgili; STK'lar, sahanın önde gelen oyuncularına büyük anlam yüklüyor ve bu, birçoğunu başarısını diğer aktörlerle paylaşma konusunda tereddüde itiyor.

Özetle, STK'ların artan sayısı ve faaliyetlerine rağmen bu aktörler arasında iletişim eksikliği söz konusu. İşbirliği ve koordinasyon sorunları yaygın olarak kabul edilmekte. STK'lar arasındaki rekabet, bu tür sorunların başlıca nedeni olarak görülüyor. Fonlar için çekişmeden farklı siyasal ve ideolojik

görüşlere kadar uzanan birtakım nedenlerden ötürü rekabet yaşıyor.

3.1. Ayrışmanın yansıması olarak söylem

Rekabet, STK'lar arasındaki ayrışmanın temel nedeni olmaya devam ediyor: Hem de sadece kimin sahada ne yaptığı üzerine değil (ki bu konuda rekabet var olsa da), kendilerini belirli bir dünya görüşünün temsilcisi olarak görenlerle o dünya görüşüne karşıt olanlar arasında vuku buluyor.

Suriyelilerle çalışan STK'lar, mülteci konusuna dair farklı yaklaşım ve farklı gündemlere sahipler; ancak aynı şekilde soruna dair söylemler ve STK'ların kendini nasıl tanımladığı mevzusunda da ayrışmalar kendini gösteriyor. Bu ayrışmalar, STK'ların Suriyelileri 'misafir', 'muhacir', 'mülteci' veya 'birlikte yaşanan' terimlerinden hangisiyle tanımladığında da tezahür ediyor. Çok çatallanmış bir sektörde bu bölünmeler kaçınılmaz olmasına rağmen, sahada işbirliğine engel oluşturuyor zira farklı söylemlere sahip olanlar genellikle işbirliği yapmamayı tercih ederken aynı söylemleri paylaşanların işbirliği yapma ihtimali daha yüksek. Net ideolojik farklılıklar arasında olabilecek ayrışmalar şimdi kendini yeni biçimlerde, özellikle de Suriyelilere yardımın türünde gösteriyor. En açık haliyle de 'hayırseverlik' karşısında 'hak' temelli yaklaşımlarda gözlemlenebiliyor.

'Hayırseverlik' söylemi, STK'lar arasında en tartışmalı konulardan biri. İslami yönelimli gruplar, Suriyelilere yardım etme motivasyonlarını açıklamak için "*Peygamberimiz Efendimiz de bir zamanlar bir mülteci idi*" diyerek Mekke'den kaçan Medine halkına yardım eden Muhammed Peygamber ve onun takipçilerini örnek veriyor. Bu yardımın çoğaltırken kendilerini *ansar* ve Suriyelileri de *muhacirun*⁴⁰ olarak tanımlıyor ve

⁴⁰ Muhacir, Arapça göçmen demektir; muhacirun kelimenin çoğul halidir.

hayır ve iyilik söylemlerini kullanıyorlar. Yüksek hükümet düzeyinde kullanılan retoriklerin çoğu, tıpkı Suriyelilere '*kardeşlerimiz*' olarak değinmek gibi, bu politikayı yansıtıyor: Kilis'teki bir grup Suriyeli mülteciye "*Biz sizi kardeşlerimiz olarak görüyoruz. Anavatanından değil, yalnızca evlerinizden ve toprağınızdan uzaksınız... Türkiye de sizin vatanınız*" diyen Cumhurbaşkanı Erdoğan, aynı vesileyle Temmuz ayı başında Suriyelilere vatandaşlık sunma planlarını açıkladı.⁴¹

Suriyelilerin kitleler halinde ülkeye gelmesinden bu yana geçen beş yılda Türkiye siyasetinde yaygınlaşan İslami söylem hem Suriyelilere verilen resmi tepkiye yansıyor hem de onlar tarafından teşvik ediliyor. Türkiye'deki STK'ların ortaya koyduğu farklı söylemler, mülteci yönelimli dünyada hüküm süren kemikleşmiş bir karışıklık bağlamında işliyor: Bunlar arasında, mültecilere yönelik insani müdahalelerde korumanın yerleştirilmesi, mültecilerin kısa vadeli acil ihtiyaçlarının karşılanmasına dayalı bir sistemden uzun vadeli refahlarının sağlanmasına dayanan bir sisteme geçiş ve mültecilerin gelecekte kendilerini güvence altına alma potansiyelleri ile kendi geleceklerinin 'özne' veya 'aktör'ü olarak konumlanmaları gibi konular yer alıyor. Suriyeli mülteci sorunu bu paradoks ve çelişkileri açığa çıkarmaya devam ediyor. Suriyelilerle çalışan çok sayıda STK hem 'ihtiyaç temelli' hizmet sağlama hem de 'hak temelli' yaklaşım çerçevesinde faaliyet gösteriyor.

İhtiyaçlar, yardımsever niyetlerle karşılanabilir, ancak haklar yasal yükümlülüklerle (ve bazı durumlarda yalnızca yasal yükümlülükler içine katıldığında işleme alınsa da, insanlık onuru için güçlü bir temele sahip etik yükümlülüklerle) dayanır. Birçok geleneksel 'hak temelli' platform, Suriyelilerin ihtiyaçları ve hak ihlallerini araştırmaya ve raporlamaya ve uygulayıcı, karar

alıcı, akademisyen ve Suriyelileri stratejileri tartışmak için seminerlerde bir araya getirmeye odaklanmaktadır. Bu araştırma platformlarının bazıları uluslararası örgütlerle bağlantılıdır: Örneğin kadın sığınma evi sağlayan yerel bir STK, BM Nüfus Fonu ile son bir yıldır işbirliği yapıyor, raporlar çıkarıyor ve BM kriterlerine dayanan güvenli bölgeleri haritalandırıyor. Öte yandan resmiyette yalnızca araştırma temelli olan diğer STK'lar, çalışmalarını insani yardıma kadar genişletti: İzmir merkezli 'inanç temelli' bir STK, "*aslında biz sadece rapor yayınlıyorduk ama sonra bunun hem insani hem de İslami bir durum olduğunu düşündük ve yardım etmek istedik*" diye belirtti. İnsani yardım kuruluşlarında, araştırma odaklı kuruluşların 'etkisiz' olarak algılanmasıyla ilgili bir öfke de mevcut: Türk Kızılayı Ankara şubesiinden bir temsilci "*Yardım temini dışındaki diğer bağlamlarda bir sivil toplum kuruluşu yığılması da söz konusu. Uluslararası profesyonel olanlar çoğunlukla durumu gözlemliyor*" diye açıkladı. İnanç temelli bir diğer STK, İHH'nın İzmir şubesi, rapor yazan, ancak sahaya çıkmayan STK'ları eleştirdi. Yelpazenin soluna yakın olarak tanımlanacak STK'lar, diğer STK'lar ve devlet tarafından kullanılan hayırseverlik söylemini şiddetle reddetmektedir. Onlara göre bu hayırseverlik anlayışı doğası gereği, *ansar* ve *muhasir* arasında bir hiyerarşi dayatır ve *muhasiri ansarın* merhametine tabi kılar. Destek, 'yardım' ve 'hayırseverlik' olur ve haklar, kendi güç dinamiklerini beraberinde getiren bir 'lütufl' haline dönüşür. Hamiş'ten Şenay Özden, "*Bu insanlara acıyan, merhamet üzerine bir kurulu bir bakış açısı... 'Ah, bu zavallı Suriyeliler savaştan kaçmışlar, haydi onlara yardım edelim' Yardım perspektifi insan haklarına da dayanmamakta. Bir taraftan vatandaşlar arasında, diğer tarafta mülteciler arasında bir hiyerarşi oluşturuyor. 'Zavallı Suriyeli göçmenlerin vatandaşların*

⁴¹ Aljazeera, "Erdoğan: Syrian refugees could become Turkish citizens", 4 Temmuz 2016, <http://www.aljazeera.com/news/2016/07/Erdoğan-syrian-refugees-turkish-citizens-160703133739430.html>, 15 Ağustos 2016.

yardımına ihtiyacı var” sözleriyle açıkladı.⁴² Onlar ise İslam kardeşliğine dayalı bir anlayış yerine, insanların dinine bakılmadığı 'hak temelli' bir yaklaşımın altını çiziyorlar. Halkların Köprüsü, “Önce sokaklardaki insanların sorunlarına sahip çıktık. Bu mülteciler 'için' değil mülteciler 'ile' ilgiliydi. Özne olmalı ve biz de onları desteklemeliyiz. Mülteciler yarın toplumumuzun aktörleri olacak. Bugün ise etnik bir alt sınıf. Mültecileri sadece alacaklı haline getirmemeliyiz. Biz siyasetten ayrı değiliz, biz yaşam hakkı savunucularıyız” diye özetledi.

Mülteciyim Hemşerim: “Yardım sözcüğünü kullanmıyoruz, bunun siyasi bir mesele olduğunu düşünüyoruz.”

Cem Terzioğlu, Halkların Köprüsü: “Geçici bir fikir olduğu ve alıcıyı bağımlı bir nesne haline getirdiği için hayırseverliğin karşısındayız [...] Bu insanlar mülteci ve onlara verdiğimiz her şey onların hakkıdır. Mülteci konusu bir hayır işi meselesi değil, siyasi bir mesele olarak görülmelidir.”

Bu gruplar, maddi desteğin dili konusunda çok hassas oldukları için desteklerini açıklarken 'dayanışma malzemeleri', 'işbirliği' ve 'paylaşma' kavramlarını kullanmayı tercih ediyorlar. Örneğin bir Mülteciyim Hemşerim temsilcisi “Biz bir dayanışma hareketiyiz, bu yüzden karşılıklı işbirliği ile ilgileniyoruz” diye belirtti. Bu gruplar maddi yardımı sürdürülemez ve geçici bir çözüm olarak görürken aynı zamanda etkisiz politikalar yüzünden gerekli olduğunu da kabul ediyorlar. Yardımseverlik anlayışını reddedenler, maddi desteği savunuculuk yapma ile birleştiriyor. Hayırseverliğe dayalı STK'ları, hükümetin mülteci konusunu kontrol edilemez bir soruna dönüştüren etkisiz politikasını izlediği için eleştiriyorlar.

Fırat Genç, hYd: “2002'den bu yana AKP 'hayırseverlik temelli bir yaklaşım' geliştirdi. Suriyeli mültecilere karşı bu kasıtlı tutumu izliyor. Türkiye'deki Suriyelilere iktidar vermemek için bilinçli bir karar. Kendi ülkelerinde çok güçlü bir devrimci yaklaşıma sahip olan Suriyeliler kamplara kaçtı ve şimdi devletin hayırseverliğine bağımlı hale geldi. Suriyelilere güç verilmiyor, zayıf bir durumda tutuluyorlar. Eğer STK'ların bir rolü olacaksa o da Suriyelileri güçlendirmek olmalı.”

Emel Kurma, hYd: “Hayırsever yardım söylemi insanları güvensiz nesnelere dönüştürüyor; farklı tür toplumsal kuruluşlara geçmeliyiz.”

İHD: “[...] Onlar [devlet], krizi hayır işleriyle kontrol altına alabileceklerini düşündüler. Ama öyle olmadı. Suriye'deki savaşın beşinci yılındayız ve yakında bitecek gibi de görünmüyor. Şimdi Suriye'den gelen insanlara haklar verilmesini tartışmak zorundayız. Bunun için geç bile kaldık.”

Yıldırım Şahin, Halkların Köprüsü: “Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları, bu yardımı 'hak temelli' değil, hayırseverlik yönelimli veriyor. Bununla birlikte, esas mücadele haklara dayanmalıdır. Bu nedenle yardım dağıtımından bir başarıdan söz edebiliriz ancak 'hak temelli' mücadele için başarıdan bahsedemiyoruz.”

Kemal Vural, Kırkayak Kültür Derneği: “İki tip STK var: Merhamet mantığına sahip, hayırseverlik yönelimli ile haklara yönelik, insan haklarına odaklı olduğunu iddia eden, fakat daima insanları muhtaç gören ve bu mantıkla hareket eden. Biz bu iki mantığı da değiştirmeliyiz. Uluslararası hukuku stratejimizin temeli olarak kullanmalıyız.”

Anadolu Platformu: “Bizim bakış açımız bu: biz bir

⁴² Şenay Özden, “The opposition failed bitterly in the refugee issue”, söyleşiyi gerçekleştiren Ayşe Çavdar, *Saha* 4 (2016): 37.

yardım kuruluşu değiliz, fakat bu sorular üzerinde çalışıyoruz."

Bu siyasi farklılıklar daima üst düzey siyasi rekabetle ilgili değil, aynı zamanda temel şartlarda mutabık kalmayla da alakalıdır ve bu konudaki gerilimler kendini fazlasıyla yerel ortamlarda gösterebilir.

ASAM: "Örneğin [Urfa toplantı grubunda], travma geçirmiş çocuklara parkta dans dersleri vermeyi tartışıyorduk. Bir STK bu parkın kutsal bir yer olduğunu ve çocuklar onları rahatsız edeceği için orada dans etmemeleri gerektiğini söyleyerek bunu reddetti [...] Örgütler arasındaki farklılıklar işbirliği önünde bir engel oluşturuyor."

Oktay Çaparoğlu, İzmir Müzik Derneği (İMD): "Birkaç sol grup, farklı etkinliklere (sol görüşlü olmayan etkinlikler ve resmi kutlamalara) gittiğimiz için bizi protesto ediyor ancak umurumuzda değil. Bizi arayan herkes için elimizden geleni yapmaya ve bu insanları eğlendirmeye çalışıyoruz."

Mülteci Hakları Merkezi: "Birlikte hareket etmenin zor olmasının misyon ve felsefelerdeki ayrışmalar gibi farklı sebepleri var. 'Hak temelli', 'insani temelli', 'inanç temelli' kuruluşlar arasında bölünmeler var. Sonuç olarak öncelikler, hükümetle olan ilişkiler değişiyor. Çok sayıda mülteciye insani yardım sağlayan Kilis merkezli bir örgüte karşılık mültecilere yasal danışmanlık yapan 'hak temelli' STK'lar. Bunların farklı gündemleri, farklı sorunları olacak. STK toplumunda bu farklılıklar arasında köprü kurmak büyük meseledir."

Bu da dolayısıyla, STK'ların birbirlerini nasıl yorumladığını ve eleştirdiğini etkiliyor. Araştırmamız boyunca, farklı türdeki kuruluşlar hakkında yinelenen aynı olumsuz düşünceler sıkça ortaya çıktı: Birçok yerel STK, büyük STK'ları etkili bir şey yapmadığı için eleştirirken bazı STK'lar

diğerlerini paravan kuruluşlar olmakla suçluyor; sahada çalışanlar ise savunuculuk yapanları durumu istismar etmek ve sahaya doğrudan etki yapmayacak raporlar yazmakla, yani 'gerçek bir şey yapmamak' ile eleştiriyor. Etkili olma kriterleri ise, insanların günlük yaşantılarında gözlemlenebilir bir şey yapmak. Bu olumsuz tutum, 'savunuculuk yapan, rapor yazan STK' stereotipi şeklinde sık sık karşımıza çıktı. Küçük ölçekli yardım veren STK'lar, araştırmamızın amacına özellikle şüpheyle yaklaştı ve sıklıkla araştırmamızın anlamını ve mültecilerin günlük yaşamlarını nasıl etkileyeceğini sordular. Onları Yuvarlak Masa Toplantısı'na davet ettiğimizde 'süslü otel toplantılarından' sıkıldıklarını söyleyerek katılmak istemediler. Yardım sağlayıcı bir STK, bütçemiz ve kullanımıyla ilgili ayrıntılı sorular sordu ve bu tutardaki bir parayla ne miktarda yardım malzemesi dağıtabileceklerini hesapladı.

İHH İzmir: "Sahada çalışan kuruluşlar ile hiçbir şey yapmayan paravan kuruluşlar var. Başbakanlık ofisinin koordinasyonunda toplantılar düzenleniyor. Ancak çoğunlukla sahalarda bulunmayan kuruluşlar orada olurken sahadakiler bu toplantılara katılmıyor. Oysaki tersi olmalıydı. [...] Örneğin Halkın Köprüsü gibi diğer STK'lar, raporlar yazıyorlar ancak sahada yoklar. Bunun gibi birçok olay var. Kimse yardım etmiyor, sadece reklam için dava kovalıyorlar."

Yalçın Yanık, Kapılar: "Burada büyük bir STK göremezsiniz. Büyük STK'lardan bazıları camilerin önünde [özel lokma tatlıları] dağıtıyor; bu nedir böyle? Sıradan vatandaşlar bunu zaten yapıyor. Kartvizit yazdırıyor ve buraya geliyorlar. Bu yüzden Suriyeliler bizim devlet için çalıştığımızı düşünüyor, çünkü onlara tek yardım eden biziz."

Mardin Gençlik ve Kültür Derneği: "Yerel STK'lar ile hiçbir işbirliğimiz yok. Projeler yapıyoruz ve projeleri bittikten sonra çözülen STK'lar var."

Gülen cemaatinin tasfiyesi sonrasında devletle iyi ilişkilere sahip yeni STK'lar ortaya çıktı [...] STK'ların çoğu projelerde çalışıyor."

STK'ların birbirine karşı bakış açılarıyla ilgili bu tür tartışmalar aslında daha büyük bir temel soru ile ilgili: Sivil toplumun rolü ne olmalıdır? Bir yardım sağlayıcı olarak insani yardım alanındaki boşluğu mu doldurmalı yoksa görevlerini yerine getirmesi için devleti gözlemeli ve ona baskı mı yapmalı?

3.2. 'Hak temelli' ve 'ihtiyaç temelli' yaklaşımlar arasındaki bulanık çizgiler

Bazı durumlarda, açık ideoloji ve gündemlere sahip STK'lar arasındaki ayrışmalar oldukça keskinleşiyor ve 'hayırseverlik' karşısında 'hak temelli' bir söylem olarak tezahür ediyor. Ancak, öte yandan birçok STK Suriyelilerin kitlesel gelişine reaktif bir şekilde tepki verdiği ya da mevcut sorumluluklarını yeni ve genellikle öngörülemeyen biçimde genişlettiği için STK'lar bünyesindeki ve arasındaki bu iki söylem arasındaki ayrışma bulanıklaşıyor. Bu bulanıklaşma iki sonuç doğuruyor: Öncelikle Suriyelilere yönelik yardım üzerinde bir etkisi bulunuyor: Yardımlar her zaman 'hak temelli' bir çizgide sağlanmadığından bazı durumlarda haklarını olumsuz etkilemekte. Buna bağlı olarak, kimi durumda yardımların verilme şekli, Suriyelilerin kendini güvenceye alma kapasitesini kullanmasını engelleyerek hem Türkiye'deki hem de genel olarak tüm Suriye toplumu için dallanmış daha uzun vadeli sonuçlar doğuracaktır. İkincisi, Türkiye'deki sivil toplum sektörünün aslında daha en baştan açıkça hiç çizilmemiş rolleri üzerinde bir etkisi bulunuyor. Aslında, asıl ilgi alanı bu bulanıklaşan ayrışmanın, diğer azınlık ve kırılğan grupların yanı sıra yoksulluk ve benzer toplumsal meseleler gibi Suriyeliler dışında kalan meselelerin

algılanması ve ele alınması üzerinde nasıl etkisi olacağıdır.

Mültecilere insani müdahale genel olarak birbirine bağlı ayrılmaz iki sütun üzerinde kurulmuştur: yardım ve koruma. 'İnsani yardım' öncelikli olarak insanları kurtarmak ve onların acılarını hafifletmek için yapılan yardımdır. Öte yandan, mültecilerin 'korunması', uluslararası insan hakları hukuku ve mülteci hukukuna uygun olarak bu mülteci nüfusun haklarına mutlak saygının gösterilmesini sağlamayı amaçlamaktadır.⁴³ Dayanışma grupları ve diğer kolektifler, Suriyelilere müdahale bağlamında yardım ve hayır kavramını reddetmektedir. Halkların Köprüsü'nden bir temsilci, *"Önce sokaklardaki insanların sorunlarına sahip çıktık. Bu, mülteciler 'için' değil mülteciler 'ile' ilgiliydi. Özne olmalı ve biz de onları desteklemeliyiz. Mülteciler yarın toplumumuzun aktörleri olacak. Bugün ise etnik bir alt sınıf. Mültecileri sadece alacaklılara dönüştürmemeliyiz. Biz siyasetten ayrı değiliz, biz yaşam hakkı savunucularıyız"* diye açıkladı. İstanbul merkezli bir diğer dayanışma grubu *"yardım sözcüğünü kullanmıyoruz, bunun siyasi bir mesele olduğunu düşünüyoruz"* diye belirtti.

Suriyelilere yardım eden gönüllülerin birçoğu, bu temel hizmet yardımını, Suriyelilerle etkileşime girmenin en kolay ve en doğrudan yolu olduğu ve bu yardım alanında bir boşluk olduğunu düşündükleri için seçiyor. İstanbul'da gönüllülük yapan Zeynep Kurmuş Hürbaş, sokaklarda tanıştığı Suriyeli gruplara nasıl gıda dağıtımı gibi temel hizmetler, sağlık ağlarına nereden erişileceği bilgisi ve daha çok geçici tarzda bir hukuki danışmanlık temin ettiğini anlattı: *"İlk turumuzda 17 gönüllü gittik ve bebek bezi, mercimek, çay ve benzeri ürünler aldık. Neredeyse yardım talep eden kişilerin saldırısına uğradık."* Bir başka

⁴³ Ed Schenkenberg van Mierop, UNHCR and CSOs: Competitors or Companions in Refugee Protection? Migration Policy Institute, Şubat 2004 <http://www.migrationpolicy.org/article/unhcr-and-ngos-competitors-or-companions-refugee-protection>, 18 Temmuz 2016.

gönüllü "Süleyman Camii civarında bir sürü aile olduğunu duydum. Dolayısıyla oraya gittik ve onlarla konuştuk, bizi evlerine götürdüler, onlara yiyecek ve giyecek vermeye başladık. Diğer aileler arasında kulaktan kulağa yayılmışız. Böylece desteğimizi Balat ve Fener'e kadar genişlettik" diye açıklıyor. Bu gönüllü grupların birçoğu başta Facebook olmak üzere, gönüllü faaliyetlerde bulunmak isteyen bir yığın grubun yer aldığı sosyal medya üzerinden koordine oluyor. Bu tür gönüllülerin çalışmaları, "'sistem' içindeki yani kişi ve kurumlar, gönüllülük ve işletme, norm ve uygulama, çeşitlilik ve denetim arasındaki kalıcı gerilimi" gösteriyor.⁴⁴ Fakat bu toplum merkezleri ve gönüllü grupların ne derece 'hak temelli' çizgide faaliyet gösterdiği muğlaktır ve bu, çoğunlukla aktif kararlar yerine pratik engeller ve kurucu kişilerin deneyimsizliğinin bir sonucudur. 'Hak temelli' bir yaklaşım, bireysel mülteciyi kendini güvence altına alma potansiyeline sahip, kendi geleceğinin güçlendirilmiş bir öznesi olarak görür. Yardımı kimin, hangi koşullar altında, ne kadar süreyle sağladığına dair şeffaflığın önemini farkındadır. Ve doğası gereği, verildiği yerel ortama göre belirlenir.⁴⁵ Kimi zaman yardımlar düzensizdir ve genellikle özel durumlara spesifik uygulamalar olmaz. Örneğin, kısa süre önce kurulmuş olan bir toplum merkezi, kadın mültecilere yönelik dil sınıfları temin etti, ancak çocuklarının uyun oynamaları için alan yoktu, bu yüzden de birçok genç anne, çocuklarını evde bırakmak yerine onlarla evde kalmayı seçti. Suriyeli kadınların hayat koşullarına bakarak özel yardımlarda bulunmak amacıyla kurulan bir başka toplum merkezinin mekânının yarısı, Suriyeli kadınların istemediği bağışlanmış büyük miktarda kıyafetler yüzünden kullanılamaz hale geldi. Bu merkezlerin bazıları tarafından

sağlanan faaliyetler de yardım etmeye çalıştıkları insanların yararına olmayabiliyor: Örneğin bir gönüllü, Suriyeli bir kadına daha sonra Amerika'da satılacak küpeler yapmayı öğretiyor. Ancak, farklı bir toplum merkezindeki bir başka gönüllünün de eleştirdiği gibi, bu paketleme maliyetini doğuruyor ve kadınları kendilerini piyasaya sokacakları ya da kendi işlerini kuracakları araçlarla donatmıyorlar. Aynı şekilde, toplumdaki kadınların özgül endişe veya arzularına da değinmeyebiliyor. Bu operasyonel problemler genellikle sınırlı kaynak ve deneyimle çok fazla şey yapmaya teşebbüs eden bu grupların bir yansımasıdır. Tüm dinlerden 'din temelli' kuruluşların uyguladığı hayırseverlik odaklı yardım biçimlerinin çoğu 'hak temelli' bir çizgiyi takip etmez ve hatta yardım genellikle, yardım alanların temel haklarına aykırı koşullarda verilir. Bazen bu kuruluşların şartlar veya ön yargılar resmi gündemlerinde açıkça savunulmamaktadır. Örneğin, 'inanç temelli' bir STK, her inanç, etnik köken ve kültürel geçmişten kişilere eşit ve kapsayıcı bir yardımı savunsa da, ismini vermek istemeyen bir işverenle görüştüğümüzde, yardımın pratikte tercihen Hristiyan inancından olanlara verildiğini söyledi. "Hristiyanlara öncelik veriyoruz, ama dolaylı bir şekilde. Örneğin, BMMYK'nin dikkatini çekmesi için kriterlere uymadığı halde Hristiyan bir adam için rapor yazacaklar."

Diğer koşullar ise daha belirgin. İstanbul'daki Quomsho Hristiyan toplum merkezi yalnızca aynı inancın mensuplarına eğitim hizmeti sağlıyor. "Hristiyan toplumu Caritas'la (bir Hristiyan STK'sı) bir anlaşmaya vardı: Bu insanlar Caritas'tan yiyecek kuponları alabilir, ama her hafta kiliseye gitmelidirler. Peş peşe üç hafta kiliseye gitmeyeninin maddi yardımını kesilir."

⁴⁴ Christina Bennett, "Time to let go: Remaking humanitarian action for the modern era", Overseas Development Institute, April 2016 <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/resource-documents/10422.pdf>, 7.

⁴⁵ Posner and Clancy, A Human 'rights based' Approach to Refugee Assistance, Human Rights First, https://www.humanrightsfirst.org/wp-content/uploads/pdf/approach_refugeess.pdf, 15 Temmuz 2016, 4.

3.3. STK'ların ve devletin INGO'lar ile ilişkisi

INGO'ların Türkiye'ye ilgisi Suriyelilerin kitlesel akınının ardından yükseldi ve özellikle 2015 yazında Akdeniz'deki boğulma vakaları kamuoyunda daha fazla duyurulduktan sonra arttı Türkiye'deki mevcut STK'lar, INGO'ların gelişi ve onların sivil toplum sektörü üzerindeki etkilerine şüpheyle yaklaşıyor. Olumlu etkileri kabul edilirken, tüm aktörler tarafından sık sık gündeme getirilen "gittiklerinde ne olacak" sorusu ile olumsuz etkileri de vurgulanıyor. Bazı aktörler şimdiye kadar faydalı olduklarını ancak kaçınılmaz gidişlerinin sivil toplum sektöründe bir çatlak yaratacağını düşünüyor. Diğerleri, INGO'ların sivil toplumun gelişmesi için verimli bir tortu bırakacağına inanıyor. Suriyeli mültecilere destek sağlayan INGO'lar, belirli bir gruba yani Suriyeliler sosyal hizmet sağlamak için kaynak alıyor, Türk toplumunu ya da kalıcı veya geçici şekilde birlikte yaşayan iki grubun birleşmesinden kaynaklanacak toplumu güçlendirmek için değil. Dolayısıyla INGO'lar, toplumsal sermayenin artırılmasına yönelik çalışmaz, mülteci krizi gibi 'anormal' görünen bir vakaya verilen kısa vadeli bir tepkidir. Piyasa, onları proje yönetimi gibi işlerde daha yetkin hale getirmeye ve sektörün stratejik taleplerine karşı daha dikkatli olmaya zorlarken, Türkiye'deki mevcut ve gelişmekte olan sivil faaliyetlere ne derece yarar sağlayabileceğine dair belirgin bir gerilim mevcut.

INGO'ların Türkiye'deki artışının etkisiyle ilgili tartışmalarda sıkça tekrar eden konulardan biri, Türkiye'deki STK sektörünün Suriye krizine karşılık yoğunlaşan piyasalaşması. Katılımcılarımızın birçoğu, Türkiye'deki sivil toplum ağlarının profesyonel bir STK sektörü haline geldiğini ve bu sektörün rekabetin belirleyici özellik haline geldiği bir piyasa gibi çalıştığını savunuyor. İstanbul odak grubunun akademisyen bir

katılımcısına göre, asıl problem STK'ların eksikliği değil, içinde buldukları, bağışçılardan gelecek kaynak için rekabete dayalı, ortamdır. Bağışçıların standartlarına ve gerekliliklerine uyum sağlama ihtiyacı, STK'ların üzerinde odaklanacakları projelerin türü ve süresini etkiliyor ve koordinasyona aktif bir şekilde karşı çıkan bir sektörle sonuçlanıyor.

3.3.1. INGO'ların olumlu etkileri

Yeni akreditasyon sistemi ve çeşitli operasyonel sorunlardan dolayı (bkz. "devlet politikası" bölümü) Türkiye'de faaliyet gösteren INGO'lar, sahada yerel partnerler aramakta. Yerel STK'lar ile INGO'lar arasındaki işbirliği birçok açıdan karşılıklı yarar sağlıyor. INGO'ların varlığının en yaygın şekilde kabul gören olumlu sonuçlarından biri, yerel STK'ların kapasite gelişimine olan etkisi. Yerel STK'lara göre, birlikte çalıştıkları INGO'lardan yeni kavram, teknik ve boyutlar öğreniyorlar. Bunlar, kapasitenin geliştirilmesi ve muhtemelen sivil toplumun daha uzun vadede iyileştirilmesine yol açıyor.

Başbakanlık Müsteşarlığı: *"Kalite için, [yerel STK'lar] INGO'ların çalışma tarzlarını model olarak kullanmaya başladı. INGO'lar da yerel derneklerle bağlantı kurmaya başladı. Ve yerel dernekler INGO'lardan bir şeyler öğreniyor."*

Murat Erdoğan, HÜGO: *"Uzmanlığın etkisi var. Sadece bir şeyler vermiyorlar, bir beceri de öğretiyorlar. Bu krizle birlikte farklı formüllerle gelen INGO'lar bize post-travma, eğitim, engelli insanlar gibi konuyla ilgili farklı boyutlar olduğunu da gösterdi. Daha önce Türkiye'de sivil toplum insanları besleme üzerinde odaklanmıştı... Yerel STK'lar ile farklı işbirliği biçimleri var ve bu, beraberinde bizim yerel STK'larımıza idari ve mali bir kapasite getiriyor."*

Metin Çorabatır: *"[INGO]'ların varlığından çok endişe duyuyor olmamıza rağmen, inanıyorum*

ki [INGO]'ların gelmesi iyi oldu. INGO'lardan görünürlük, kapasite geliştirme, kaynak artırma, bağışçılar bulma ve uzmanlık öğrenebiliyoruz."

Hayata Destek: "INGO'larla çalışanlar kapasiteleri nedeniyle sorun yaşıyor. Ama aynı zamanda, insan kaynaklarını nasıl geliştireceklerini, bütçelerini nasıl hesaplayacaklarını ve kaynaklarını nasıl ilerleteceklerini öğreniyorlar."

INGO sayısındaki artış, ekonomi üzerinde de olumlu bir etki yapıyor. Türkiye'de faaliyet gösteren INGO'lar yerel personeli işe alarak sivil toplumdaki eğitilmiş, deneyimli ve profesyonel insanları artırmakta ve istihdamda artışı sağlıyor.

IMPR: "İnsani yardım sektörüne personel yetiştiriyoruz. Urfa'da 200 gönüllü yetiştirdik. Onları bağışçı eğitimimize gönderdik. 150 eski gönüllümüzü INGO'larda çalıştırdık. Sahanın ihtiyaçlarına en alttan başlayacak bir eğitim modeli ile cevap verirsek, bir fark yaratabiliriz."

Türkiye'de INGO operasyonları ile ilgili bir diğer bakış açısı, ülkedeki gelişmelere tanıklık etme rolleri ve varlıklarının devlet üzerine baskı oluşturabilmesi nedeniyle devlet politikalarını denetleme mekanizmaları yaratma potansiyelleridir. Bazı STK'lar, bu baskının siyaset düzeyinde şeffaflık yaratabileceğine ve politika oluşturma sürecini özgürleştirebileceğine inanıyor.

Halkların Köprüsü: "Türkiye kendisini dünyaya kapama riski taşıyor. Bu yüzden INGO'ların içeri girmesi iyi oldu."

3.3.2. INGO'ların olumsuz etkileri

Kalifiye İnsan Gücünü Kendine Toplama

Yerel paydaşlar, kapasite geliştirme üzerindeki olumlu etkilerine rağmen INGO'ların tutum ve faaliyetleri hakkında eleştirel düşünmekte. Yerel uzman personel istihdam eden INGO'lar, yerel STK'ların faaliyetlerini sürdürmelerinde

zorluk yaratıyor. Yerel STK'lar INGO'larla rekabet edebilecek kaynaklara sahip değiller. Ayrıca, küçülmeden daha da kötüsü, Suriye kriziyle başa çıkmak amacıyla genişlemeleri önceki çalışmalarını baltaladı ya da kaynakları yeniden bölüştürdüyse daha önce olduğundan daha kötü durumda kalabiliyorlar. Başbakanlık Müsteşarlığı, "Uluslararası STK'lar, kalifiye Suriyelileri ve Türk vatandaşlarını kendi organizasyonlarına dahil ediyor" diyerek beyin göçüne yol açan olumsuz etkileri vurguluyor. Bu görüş, başka bir INGO çalışanı tarafından da şu şekilde paylaşıyor: "Yeni bir ülkede faaliyet gösteren INGO'lar uzmanlığa ihtiyaç duyuyor, yerel örgütlerden yerel personel 'ayartarak' işe alıyor." Dahası INGO'ların belirli ortamlardaki nüansları anlayabilmek için yerel personele ihtiyaç duyduğu ama sonuç olarak bir boşluk yarattığı paradoksunu da özetliyor. "Yerel kuruluşların bu uzman personeli ve piyasanın artan maaşlarını karşılaması zor. Bunun basit bir çözümü de yok. Türkiye'deki bir kişiye, ABD'de aynı işi yapan kişiye göre daha az maaş verersen, bu eşitsizliktir. Aynı maaşı almalılar. Bu, yerel piyasadaki eşitsizliğe yol açmakta ve bazı yerel STK'lar, bağışçılar ayrıldıktan sonra ödemeyi karşılayamamakta."

INGO'ların kapasite geliştirme üzerindeki tüm etkisine rağmen, yerel paydaşlar INGO'ların tutum ve faaliyetleri hakkında oldukça eleştirel bir tutum takınıyor. Yerel uzman kadrosunu işe alan INGO'lar, yerel STK'ların faaliyetlerini sürdürmelerini zorlaştırıyor. Ayrıca, yerel STK'ların INGO'larla rekabet edebilecek yeterli kaynağı yok. 'Ayartma' olarak bilinen bu sorun, yerel STK'lar için en büyük sorunlardan biri.

Uluslararası Af Örgütü: "Hayır, INGO'ların [yeni kavramlar getirdiğini] kabul etmiyorum. Yerel ve büyük STK'ları ayıran araştırmalar yaptık. INGO'ların yerel STK'ların nitelikli personelini aldıklarını anladık; çok miktarda parası olan INGO'lar aniden yerel STK'lar ile aynı sahaya geldi

ve aynı şeyi yapıyorlar. Yerel STK'ların rekabet edebilecek ne kapasitesi ne de kaynakları var. Kalifiye elemanlar da INGO'lar tarafından istihdam edilmekte."

Mülteci Hakları Merkezi: "Yerel STK'larda beyin göçü var, nitelikli yerel uzmanlar INGO'lara gidiyor."

Plan International: "Uluslararası STK'lar kapasitesini geliştirmesi için STK'lara yatırım yapmadan onları sömürüyor. Suriye meselesi bittiğinde de onlardan kurtulacaklar."

Yerele dair bilgi eksikliği

Katılımcılar, INGO'ların yerel bilgi edinmemesi konusunu sık sık gündeme getiriyor, ancak bu kaçınılmaz görülmemekte ve muhakkak bir sorun da teşkil etmemekte. Yerel STK'lar, bu bilgi paylaşımı sürecinde INGO'lar tarafından sömürüldüklerinden sık sık şüphelenmelerine rağmen gerekli bilgiyi sağlıyorlar.

KAMER: "Bence INGO'lar bizden öğreniyor. Biz sorunları ve aktörleri tanıyoruz. İnanılmaz bir trafik içindeyiz ancak onlardan da yöntemler öğreniyoruz."

Bülbülzade: "Pek çok ziyaretçimiz oldu, ancak sahaya hiçbir etkisi olmadı. Bizden bilgi aldıklarında asla 'tamam, haydi birlikte yapalım' demiyorlar."

Ancak yerel bilgi eksikliği, bağışçılar veya uluslararası partnerler kendilerini yerel topluluğun geri bildirimine kapattığında sorun haline geliyor. Büyük INGO'larda gereken bürokratik işlemler esnekliği kısıtlıyor. Çoğu durumda, sahadaki gerçekler bağışçıların talepleri ile uyuşmadığında, yerel STK'lar faaliyetlerinde en ufak değişikliği bile yapabilecek konumda olmuyor. Yerel STK'lar, sahadaki gerçeklerle bağışçıların talepleri arasında sıkışıp kalmaktan şikâyet ediyor.

İyilik Der: "Ama sorun şu ki, kendilerini bize açmıyorlar. İlk önce ne yaptığımızı öğreniyorlar; ikincisi projelerini yürütmemizi sağlamaya çalışıyorlar... Ölçütlerini, projelerini veya müfredatlarını sorgulayamıyor veya tartışamıyoruz."

Mülteciyim Hemşerim: "INGO'lar çok farklı ölçütlere sahipler, onların kontrol listelerini desteklemiyoruz. Bize göre destek için tek kriter o kişinin beyanıdır."

Yerel bilgi eksikliği INGO'ların partner kuruluşlarını seçme yönteminde de bir problem haline geliyor. Belli bir proje için partnere ihtiyaç duyan INGO'lar, o alanda uzmanlığa sahip bir STK yerine, tanıdıkları bir STK'ya gidiyor.

Kemal Vural, Kırkayak Kültür: "Her STK seçici değil. Onlarda şu mantık var: Ben her şeyi yapabilirim. Ancak biz bu INGO'ları bu sahada uzmanlaşmış STK'lara yönlendiriyoruz."

KAMER: "Çünkü farklı kriterlere sahipler. Pek çok kaynak ve fon sağlayıcı kuruluş bize kaynak sunsa da biz kabul etmiyoruz. Kapasitemiz ve ilgi alanımız nedeniyle seçiciyiz."

Mavi Kalem: "İleri safhalarda, uluslararası STK'lar partner ararken rastgele seçiyorlar."

Halkların Köprüsü: "INGO'lar, 'daha fazla bağışta bulunabilmemiz için bize üzücü bir hikaye anlatın' diyorlar. Bunu geçici olarak görüyorlar ve bu da meseleye yaklaşmanın sürdürülebilir bir yolu değil. Çok profesyoneller ve hükümetin 'açık kapı ideolojisine' çok fazla sadıklar."

INGO'lara yönelik birçok eleştiri ve sonuçları hakkındaki endişelere rağmen, INGO'ların alanı düzenleyeceği yönündeki beklentiler sürmekte; öyle ki sivil toplum hala INGO'ların yerel STK'lar arasındaki işbirliğini kolaylaştıracağına dair bir

inanca sahip. Fon dağıtımında çeşitli aktörlerle işbirliğine girmeleri gerektiğinde, STK'lar koordinasyon için iletişim kanalları oluşturmalı ve kaynak almak için birlikte çalışmaya başlamalı.

Özgür Ünlühisarcıklı, GMF: *"Bağışçılar fonlar için şu şartı koymalı: Farklı sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklık kurmalısınız."*

Bununla birlikte, bu öneriyi yönlendirdiğimiz bir INGO temsilcisi, *"zoraki evlilikler asla yürümez"* iddiasında bulunarak bu fikri şiddetle reddetti.

Chole Poncholet, The Fund for Global Human Rights: *"Eğer bağışçılar yerel halkı diğer STK'larla koalisyon kurmaya zorlarsa işe yaramaz. Süreç doğal olmalı; eğer zorlarsanız işe yaramaz. Bağışçılar onları zorlarsa, bağışçıları memnun etmek için koordinasyonda bulunsalar da, sonunda bir felaket olur. Belki çözüm farklı organizasyonlardan bireylerin işbirliği yapması olabilir. Bir bağışçı benzer kaygıları olan kişileri koordine etmeyi seçebilir ve 'Bu STK'dan sen, şu STK'dan da sen benzer kaygıları paylaşıyorsunuz, bunları tartışmalısınız' diyebilir."*

Profesyonel(lik)- Para için yapar hale gelmek

STK sektöründe profesyonellik genellikle yerel STK'lar tarafından olumsuz olarak görülüyor. Çoğu zaman STK çalışmasının gönüllülük esasıyla yapılması gerektiğini iddia ediyorlar zira bu, yozlaşmaya karşı bir kalkan olarak görülüyor. Ve INGO'lar partnerlikleri ve kaynakları vasıtasıyla profesyonelliğin temsilcisi olarak kabul ediliyor.

İHD: *"Uluslararası STK'lar yerel STK'lara taşeronluk veriyor ve STK'lardaki profesyonelleşme gönüllülüğü bastırıyor. Bu, STK'ların tabiatını değiştirdi."*

Profesyonelliğe yönelik bu bakış açısı, bazıları için INGO'larla işbirliği konusunda kaygı uyandırıyor.

Yerel bir dayanışma grubu INGO ile neden işbirliği yapmadığını şöyle açıklıyor:

Mülteciyim Hemşerim: *"Yeterli kapasitemiz yok. Derneğimize paranın sokulmasını istemiyoruz çünkü para geldiğinde rekabet ve profesyonellik gelecektir. 6 gönüllümüz varsa ve sadece 3'üne para verirsek, diğer 3 gönüllü de bizimle çalışmaktaki motivasyonunu kaybedecektir."*

Yıldırım Şahin, Halkların Köprüsü: *"Biz bir sivil toplum örgütü değil, bir dayanışma grubuyuz. Amatör ruhu sınırlandırdığı için proje yazmıyoruz. Gönüllülüğü sınırılıyor."*

3.3.3. INGO'ların olası etkileri

INGO'lar gittiğinde ve kaynaklar azaldığında Türkiye'deki STK sektörüne ne olacak? Bu, cevaplanması kolay bir soru değil ve pek çok STK'nın çelişkili görüşleri var.

Murat Erdoğan, HÜGO: *"Kültürel de bir değişim yaşıyoruz. Kriz devam ederse, daha fazla INGO gelecek. Bir günde ayrılmayacak ve geriye kültürlerini bırakacaklar. Bir dev geldi, herkesi yedi ve gitti şeklinde olmayacak, arkada kalan şeyler olacak."*

Uluslararası Af Örgütü: *"Asıl risk, belki şimdi değil ama yarın sömürücülerin mantığında yatıyor. Bu dernekler Türkiye'den çekildiğinde ne olacak? Arkalarında, birkaç koltuk, kamyon ve işsiz nitelikli mülteci uzmanları bırakacaklar. Yerel STK'lar bu sorunun üstesinden gelemez."*

Chloe Poncholet, The Fund for Global Human Rights: *"INGO'lar ayrılırken, bu insanlara, eski çalışanlarına ne olacak? Cevap vermek çok zor, cevap yok. Önceden daha yüksek paralar kazanıyorlardı ve beklentileri yüksekti şimdi düşük maaşlardan daha az tamin oluyorlar."*

Özgür Ünlühisarcıklı, GMF: *"[INGO'lar] sayesinde"*

yerel STK'lar kapasitelerini artırıyor, fakat ortaklık bitince yerel STK'lar aynı kapasitede devam edemiyor."

Eğitim alanında boy gösteren Plan International, için alışan Paolo Lubrano, Türkiye'deki yerel STK'ları uluslararası insani yardım çerçevesinde ele alıyor. Genel olarak, STK'ların şu anda uzun vadeli bir perspektife odaklanmadığını, çünkü fonların kalkınmaya yardım yerine kısa vadeli planlama gerektiren insani yardıma odaklandığını ileri sürüyor. Bu nedenle, Türkiye'deki STK'lar, uluslararası finans piyasasının şartları tarafından yönlendirilmekte ve uzun vadede Türkiye'nin yarar sağlayabileceği bir programdan ziyade kendi programlarına uyum sağlamaya zorlanmakta. Bu, Suriye krizine doğrudan tepki olarak kurulan sivil toplum girişimlerinin çoğunun, Türk toplumuna uzun vadede yerleşmeye izin verecek sürdürülebilir kökleri olmadığı anlamına geliyor. Suriyelilere destek vererek genişleyen mevcut STK'lar ve sivil toplum grupları sürdürülebilir bir şekilde genişlemiyor ve muhtemelen Suriyelilere yönelik fonlar azaldığında da klecekler.

Özetle, INGO'lar mülteci krizinden bu yana Türkiye'de daha önemli aktörler haline geldiler. Bu eğilim, Türkiye'deki STK sektörü üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkilere sahip. Sivil toplumun kapasitesini, kaynak bulma ve partnerlikler yoluyla artırsa da bu süreçle beraber STK'ları gönüllülükten profesyonelliğe yönlendirerek alanda rekabet ve piyasalaşma yaratıyorlar. Uluslararası rgtler yeni iş imknları yaratıyor ancak bunu yaparken yerel STK'lardan yerel uzman personeli de 'ayartıyor'. Yerel STK'ların algısına göre, hükümet ve yerel aktörler arasındaki uyumsuzluklardaki üçüncü taraf olma rollerinden, akreditasyonlarını korumak adına 'hükümeti rencide etmeme' tutumuyla ödün veriyorlar.

4. DEVLET-STK İLİŞKİLERİ

Yiyecek, barınma, tedavi, eğitim ve mali kaynaklara ihtiyaç duyan milyonlarca insan Türkiye'ye girdiğinde, devletin bütün problemleri tek başına çözemeyeceği açıldı. 1999 depreminden bu yana ilk kez sahada STK'lara ihtiyaç duyulmuş ve devlet sivil toplumun katılımını kabul etmeye zorlanmıştır. Devletin kamplar dışındaki görevlerini yerine getirmek STK'lara belirli bir avantaj sağlıyor. Devlet kurumlarıyla işbirliği ve iletişim doğal olarak artıyor. Bununla birlikte, halen birçok problem devam etmekte. Devlet ile STK'lar arasındaki ilişki toplamı sıfır veren bir ikili olmaktan ziyade, özel coğrafi bağlamlara, aktörlere, siyasete ve diğer faktörlere bağlı olarak iktidarın farklı şekillerde mücadele ettiği sürekli bir müzakere sahasıdır.

Suriye meselesine ortak katılım, devlet ve STK'lar arasındaki ilişkileri etkiledi mi? İlişkilerini analiz edebileceğimiz iki alan bulunuyor: tanıma, yani birbirlerini kabullenip kabullenmedikleri, birbirlerine güvenip güvenmedikleri ve ikisinin de diğerinin oynamasını beklediği rolü anlayıp anlamadığı; ve işbirliği, yani bu işbirliğinin pratiğe nasıl konulduğu ve belirli koordinasyon alanlarında denetimde kimde olduğu. Bu bölüm, başlıca sorunları ve aktörlerin bu sorunlarla ilgili farklı perspektiflerini ele alacak.

4.1. Karşılıklı Şüpheler: Devlet destekli STK'lar ve Devlete Yönelik Ön yargılar

Devlet ve sivil toplum arasındaki güven eksikliği en temel sorun; devlet kurumlarından ve sivil toplumdan katılımcılar, bunun aralarındaki işbirliğini artırmanın önündeki başlıca engel olduğunun altını çiziyor. Bununla birlikte, neredeyse tüm katılımcılar, güven eksikliğinin siyasi kültür ve kurumlara gömülü olduğunu

düşünüyor ve sorunu aşma olasılığı konusunda da kötümserler.

Başbakanlık Göç ve İnsani Yardımlar İdaresi Baş müşaviri Ali Güneş, Türkiye'de siyaset kültürüne güvensizliği ve devlet refleksini şöyle açıklıyor: *"Devlet ile sivil toplum arasındaki bağlantıda artış var. Bu zorunlu. Ancak devlette, korktuğu STK'lar daha sonra devlet için sorun yaratacak refleksi var [...] Güven kültürümüz yok. Birinin bizimle farklı düşünme biçimi varsa, onları düşman olarak görürüz. Siyaset kültürünün ana sorunu budur [...] STK ve devlet arasındaki mesafenin korunması gerektiği yaklaşımı hakim. Bu şekilde çalışmak zor. Katılımcı demokrasiyi nerede uygulayacağımız sorusu var. Batı bu konuda profesyonel ve orada karar mekanizmalarına katılım yüksek."*

Görüşülen bir başka sivil toplum üyesi, siyasi kültüre ilişkin bu inancı paylaşıyor ve örnekliyor: *"Siyasi kültürümüzde STK'lara genellikle şüphe ile yaklaşıyor. Yabancılara karşı yasanın 2014 senesinde yayınlanıp müfettişlere verilmesinin ardından onlara dernek kurmaları söylendi. Bunu bize söylediler ve 'biz bir şey bilmiyoruz o yüzden herkesle konuşacağız' dediler. Sivil toplumla bir ya da iki taslak paylaştılar. Şimdi aylık toplantılar yapıyoruz ancak devletin katı refleksi hâlâ hakim. Bu tek taraflı bir ilişki. Devletin mekanizması konusunda bir sorun var."*

Nilgün Toker, Halkların Köprüsü: *"Devletin STK'lara karşı bakış açısı değişmeyecek. Devlet her zaman STK'ları bir engel/casus olarak görüyor. Bu o kadar yerleşmiş ki..."*

Güvensizlik konusundaki görüş birliğine rağmen, aktörler sorunun kökeni veya başlıca sorumlu aktörler hususunda anlaşamıyor. Kamu kurumları,

işbirliği yapılamayan bu durumdan yalnızca devleti sorumlu tutmuyorken, ki gerçekte öyle görüyorlar, pek çok sivil toplum aktörü eşgüdümü düzenleme girişiminin devletin görevi olduğuna inanıyor.

4.2. Efsane mi Gerçek mi: Devlet destekli STK'lar ve X Vakası⁴⁶

Güven eksikliği farklı şekillerde tezahür ediyor. Bir hükümet bürokrati, sivil toplum kuruluşlarının devlet hakkında basmakalıp yargıları olduğunu ve bunun sonucunda kamu kurumlarıyla işbirliği yapmaktan kaçındığını iddia ediyor: "Bizimle iletişim kurmaya çalışmıyorlar, bir ön yargıları var." Burada belirtilen "ön yargı" farklı şekillerde dışa vuruyor. Araştırma sürecinde STK'ların en sık dile getirdiği ifadelerden biri, hükümetin kendi destekli kuruluşlarının bulunması ve yalnızca onlarla işbirliği yapmasıydı. Çalışmamıza katılan STK'lar arasında 'devletin yarattığı STK'lar' ile 'devlet destekli STK'lar' sınıflandırması bir gerçek olarak ele alınıyor.

K.F.: "Sivil toplumda yeni bir boyut var. X örneğinde olduğu gibi çatı örgütleri altında küçük dernekler kuruluyor. Bunlar hükümet tarafından kuruluyor. X, kamplara kolayca erişebiliyor. Ve diğer STK'lar devlet kısıtlamaları yüzünden erişim eksikliğinden şikâyet ederken, X 'neden bize katılmıyorsunuz, biz sizi içeri sokabiliriz' diyor [...] Bunun bir katkısı olacak: Hükümet X ve Y'ye benzer kendi STK'larını yaratırken, hükümet 'bu malzemeleri al ve dağıt' diyor. Bu süreç, özellikle de Avrupa'daki öncelik ve vizyon değiştikten sonra, hükümet taraftarı olmayanlar için zorlu bir süreç olacak."

N.S.: "X, devletin sivil toplum örgütü gibi davranıyor. Farklı yerlerde farklı şekillerde yapılandırılmışlar. Örneğin Kürt bölgelerinde eski HÜDA PAR [Hizbullah'ın yasal partisi olarak

anılıyor] üyeleri onlara katılıyor."

T.H.: "2000'lerde [devlet] bizi dinliyordu. Ama şimdi kendi STK'larını yarattı ve onları dinliyor."

Başka bir katılımcının belirttiğine göre, devlet, STK'ların kara listesini tutuyor: "Devlet yetkilileri diyorlar ki; 'Herkes buraya gelemmez. STK'lar devleti eleştiriyor ve daha sonra toplantılarımıza katılmak istiyor.' Devletten davet alan kim? Yüksek rütbeliler. Başkalarını düşünmezler. Bir keresinde devletin şunu söylediğini duyduk: 'Kara listemiz var. Bugün kamplardaki tecavüz ve cinsel taciz üzerine bir şeyler yazmaya kalkışırsanız, bir daha asla kamu kurumları tarafından kabul edilmeyeceksiniz!'"

P.V.: "Devlet tarafından desteklenen kuruluşlar aktifleştirdi ya da ortaya çıktı."

S.E.: "Devlet istediği kişiye para veriyor."

Fakat 'devlet destekli' olarak sınıflandırılan bu STK'lar ile devlet arasındaki ilişki, tanımlamanın çağrıştırdığı kadar basit olmak zorunda değil. Bazı durumlarda, bu STK'lar, bu sıfatın kendi özerklikleri üzerindeki etkisini reddediyor. X, bu dinamiğin iyi bir örneği; diğer STK'lar tarafından sürekli olarak devlet destekli olarak anılsa da, kendisi devletle ilişkisini daha nüanslı görüyor.

"Aslında devlete yakın değiliz. Zor bir durumdayız. Ne İsa'ya ne Musa'ya yaranabiliyoruz [Yani Türk atasözünün dediği gibi, iki tarafa da yaranamıyoruz]."

Birçok vakada, X temsilcileri devleti eleştirmekte ve kamu kurumlarıyla yaşadıkları sorunlardan örnekler sunarken, o kadar da iltimaslı olmadıkları durumları çiziyorlar. Devlet yetkilileri ile İzmir'deki STK'lar arasındaki bir toplantıdan söz ederken, bir X temsilcisi, "Her STK'dan bir temsilci göndermesi

⁴⁶ Katılımcı ve kurumların adları, bu bölümdeki kod adlarıyla değiştirildi.

istendi. İki ya da üç uzman göndermek istedik, ama [devlet yetkilileri] bunu kabul etmedi. Ne var ki toplantıya gittiğimizde Y'den altı kişinin olduğunu gördük. Devleti yerden yere vuruyorlardı, ancak kendileri sahada bile değildi. Bizim söylememiz gereken şeyleri söylüyorlardı. Ama devlet yine de onları kolluyor" dedi.⁴⁷

İstanbul odak gruplarındaki X'den bir katılımcı belgelere erişimde karşılaştıkları operasyonel zorlukların da altını çizdi. "[...] En önemli çalışma alanımız saha ama örneğin bir belgeye ihtiyaç duyduğumuzda onu elde etmek çok zor. Tampon bölgeye yiyecek göndermeye çalışırken gümrükte sorunlarla karşı karşıya kalıyoruz. Gümrükte birini şahsen tanıyorsanız, takip etmeniz çok zor."

Aynı zamanda kamu kurumlarından temsilciler de destek gören STK'lar fikrini reddediyor.

Ali Güneş, "Lakin biz her STK ile çalışıyoruz. Örneğin, İstanbul'da [sol görüşten] bir araştırmacı var. Ondan bir proje yazmasını istedim ancak 'hayır, çok meşgulüm' dedi" diyerek çeşitli STK'ların devletin yalnızca kendi destek olduğu örgütlerle işbirliği yaptığına dair inancını reddetti. "Sivil toplum kuruluşları devletin yalnızca kendi destekçileri ile işbirliği yaptığını düşünüyor ve bizden uzak duruyorsa, kendileriyle etkileşim kuramaz ve sorunları çözemeyiz." Düşüncesini desteklemek için Barış Meclisi üyesi ve açıkça hükümetin muhalifi olan Halkların Köprüsü Derneği örneğini verdi: "Halkların Köprüsü toplantısı için İzmir'e gittim. Sonunda bana teşekkür ettiler. 'CHP (ana muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi) asla toplantılarımıza gelmez ama bize destek vermeye gelen bir devlet görevlisi oldu' dediler."⁴⁸ Başörtülü bir memurun

sözde 'sol görüşlü STK'ları' ziyaret etmeye ve onlarla iletişim kurmaya çalışırken karşılaştığı güçlükleri anlatarak ve bu güçlükleri kendi sergilediği açıklık ile karşılaştırarak devam etti.

Ancak devlet, sivil toplumun kendisi için çok önemli olduğunu da anlıyor. Aynı bürokrat, "[Sivil toplumun kalıcı olmasının önünde] iki tür engel bulunuyor" diyor. "Birincisi, kamu kurumlarının hassasiyetleri ve ikincisi sivil toplum kuruluşlarının hassasiyetleri. Her iki taraf da [devlet ve sivil toplum] birbirleri için zararlı olmadığını anlarsa, sivil toplum daimi kalacaktır. Etkileşim işbirliğini kalıcı hale getirecektir. Devlet, 'sizinle tartışabiliriz ancak nihai karar mekanizması biziz' diyor."

Destek gören kuruluşlarla ilgili aynı endişe, AFAD'dan bir bürokrat ile konuşurken ortaya çıktığında, "Hayır, herkesle çalışıyoruz. Örneğin en iyi partnerimiz Norveç Mülteci Konseyi'dir. Sadece partnerlerimizin başarılı ve disiplinli olmasını bekliyoruz. Kim yardım getiriyorsa onu alıyoruz, kimin verdiği önemli değil. STK'lar başarısızlıkları için mazeretler yaratmaya çalışıyor. Toplantılarımızda bunu bize de söylüyorlar. Onlara diyorum ki 'bu tarihte size bu miktarda yardım malzemesi verdim. Teslimat makbuzunu bana teslim etmediniz, ama teslim ettiğinizi biliyorum çünkü yaptığınız her şeyi biliyorum'" diye cevapladı.

Başbakanlık Göç ve İnsani Yardım İdaresi Baş müşaviri: "Bu kriterlere dayanan STK'ları topladıktan sonra, düşük performanslı bir STK varsa veya çözüm sunmadıysa yeni STK'ların girebilmesi için o STK'ları çıkarıyoruz. Bu kriterler çok esnektir ve listeler çalışma ile şekillendirilir. Kriterler, mali şeffaflık ve idari yapı olacaktır."

⁴⁷ Bu toplantı hakkında ve altı temsilci ile katılıp katılmadıkları sorulduğunda, Y yalnızca bir kişi ile katıldıklarını söyledi. Sahada yer aldıklarını ancak derneğin adının geçtiği herhangi bir afiş ya da benzeri bir şey taşımadıklarını söylediler.

⁴⁸ Halkların Köprüsü'nün buna cevabı şu oldu: "Başbakanlık yetkilisinin [toplantımıza] gelmesine gerçekten memnun olduk. Bizi dinledi. Fakat söylememiz gereken şeyi değiştirmedik. Saygı gereği ilk konuşmayı ona yaptırıldı."

AFAD'dan bir saha çalışanı: "Her STK'ya açığız. Koordinasyon toplantılarından önce birbirimizi tanımazdık. Birini tanımazsanız, ona güvenemezsiniz, bu karşılıklı bir şey."

4.3. Güven sorunu ve alternatifleri

Devlet ve STK'lar arasındaki meselelerin birçoğu, her ikisinin de rol ve sorumlulukları hakkında farklılaşan görüşlerinden kaynaklanmakta. Katılımcı STK temsilcilerine bürokratların açık bakış açısı dile getirildikten sonra, kamu kurumlarıyla işbirliğinden kaçındıklarını kabul edip etmedikleri ve ilk adımı atmaktan kimin sorumlu olduğu soruldu. İhtiyaç duyulanın güvenli değil, eşit bir zemine dayalı profesyonel bir ilişki olduğunu öne süren benzer yanıtlar aldık.

Oktay Çaparopğlu, İMD: "Devlet yetkilisi '[solcu STK'lar] bize güvenmeli, ilk adımı onlar atmalılar' dedi. Bunlar çok gereksiz şeyler. Ona neden güvenmiyorum? Sen devletsin, gücün var."

Halkların Köprüsü: "Neden devletle güven içinde bir ilişki kurmalıyım? Devlete güvenmediğim için sivil bir hareket yürütüyorum. Ona güvensen, sivil harekete gerek kalmaz. Ayrıca devletle güvenli bir ilişki kurmam gerekiyorsa bunun gerçekleşmesi için bir şeyler yapması gerekir. Ona güvenmememin nedeni devletin bizzat kendisi. Sana güvenmemem için bana ne yaptın?"

Birgül Aktay, Mazlum Der İzmir: "Eğer devlet iseniz, o zaman devletin görevlerini yerine getirmek zorundasınız. Ben sivil toplumum ve sivil toplumun görevlerini yerine getirmek zorundayım. Neden böyle bir duygusal ilişkiye sahip olmak zorundalar? İşimizi yapmak için devletle bir güven ilişkisine ihtiyacımız yok. Devlet benim annem değil, babam değil, kardeşim değil, o zaman neden onunla güvenli bir ilişkiye sahip olmalıyım? Sadece karşılıklı bazı noktalarda görüşmek ve çalışmalarımı engellememelerini istiyorum."

Cem Terzioğlu, Halkların Köprüsü: "Soru yanlış. Devlet, sivil toplum ile iyi geçinen bir mekanizma değildir."

Devlet ile STK'lar arasında güvenin gereksiz olduğu argümanına katılmayan STK'lar, STK'ların devlete güvenmeye çekinmesinden yine devletin kendisini sorumlu tuttu.

O. Ünlühisarcıklı, GMF: "[STK'lara ulaşmaya için] ilk adımı devlet atmalıdır."

Sinan Gökçen, hYd: "Devlet otoritesine güvenme konusunda bir sorun var. Bu nedenle otorite onu sanki kendisinden kaçmaya çalışıyormuş gibi algılayabiliyor. Ancak bu sorunu çözmek yine devlet makamının görevidir."

Bir araştırma merkezinden Murat Erdoğan adlı katılımcı, aktörler arasındaki güven eksikliğini bir örnekle vurguladı: "Bir rapor yayınladım ve birkaç hafta sonra onu 'algı operasyonu' başlığı altında haberlerde gördüm." Şaka yaparak devam etti: "Kendi başıma bir algı değiştirme operasyonu yürütebildiğime şaşırdım."

Devletin sivil toplumdan şüphe ettiği ve onunla işbirliği yapma niyetinde olmadığı görüşü de tekrar edildi.

Mustafa Rollas, İHD: "Kamu kurumlarının sivil toplum ile işbirliği yapmaya niyeti yok. Bizi toplantılarına davet ediyorlar ama biz sadece onları dinliyoruz, eleştirilerimizi dile getiremiyoruz."

Metin Çorabatır, IGAM: "Devlet 'her şeyi yaparım' diyor ve daima sivil toplumun ihanetinden şüphe duyuyor."

Eğer devlet sivil topluma güvenmiyor ve tüm faaliyetler üzerinde kontrol sahibi olmak istiyorsa, STK'ların üstleneceği role ilişkin düşünceleri nedir?

Bu soruya katılımcılarımız arasındaki baskın yanıt belirgin bir konsept oldu: taşeronluk.

Halkların Köprüsü: *"Devlet, kamu yükümlülüklerini sivil topluma vermek istiyor. Bu şekilde sivil toplumu taşeronlaştırmaya çalışıyor. Kendisine faydalı olanları ödüllendiriyor."*
Murat Güreş, gazeteci ve aktivist: *"[Devletin STK'ların rolüne ilişkin perspektifini tartışmak] halkı politikalarına ikna etmek için kullandığı bir araçtır. Tıpkı bir [borazan] gibi; ağızda küçük bir ısıyla başlıyor ve güçleniyor. Devlet, denemek istediği meseleleri dile getirmek için sivil toplumu kullanıyor."*

Özgür Ünlühisarcıklı, GMF: *"Devlet, sivil toplum örgütlerini devletin taşeronlarına dönüştüren bir taktik izliyor."*

Talip Çelik, İyilik Der: *"İşin hamallığını [en zor ama en görünmez işi] yapıyoruz. Devletin STK'ların gözünde önemi nedir? [...] Kamer [odak grubundaki başka bir katılımcıya ithafen], istediği kadar araştırma yapabilir. Raporlarını kim uygulayacak? Yerimizi, kurumlarımızı bilmeli ve kendi sözcüklerimize bu temelde karar vermeliyiz."*

Mustafa Rollas, İHD: *"Devlet kendi derneklerine kaynak bağımlı oluyor, onları fason çalıştırıyor ve sonra onlara taşıyamayacakları yükü bırakıyor."*

STK'lar, devletin sadece ideolojik olarak kendine yakın duranlarla işbirliği yaptığını inanmaktalar. Fakat konuştuğumuz devlet kurumları, herkesle işbirliği yapmaya açık olduklarını iddia ediyor. Bununla birlikte, işbirliği isteği mülteci kamplarına ulaşmış gibi görünmüyor. Devlet burada hala kontrolü tek başına elinde bulunduruyor. STK'lar açısından bu, devletin STK'lar ile işbirliği yapmak istemediği ama kamplar dışındaki mültecilerin tüm ihtiyaçlarını karşılayamadığı için kendilerini taşeronlaştırmak zorunda kaldığını gösteren bir işaret. Gerçek niyet işbirliği ve artan

demokratikleşme olsaydı, çoğu STK'ya göre kamplar STK'lara da açık olurdu.

Mustafa Rollas, İHD: *"Kamplara erişimi talep ettiğimizde, mültecilerin mahremiyetini koruduklarını söyleyerek izin vermiyorlar. Bir keresinde bir kampa girmek istediğimizde, 'burası bir hayvanat bahçesi değil. Mültecilere fıstık atamazsınız' dediler."*

Mardin Gençlik ve Kültür Derneği: *"Devlet kurumları düzenlemelerden bahsediyor ve STK'lar da neden mülteci kamplarına giremediklerini soruyor."*

Murat Erdoğan, HÜGO: *"Kamplarda çocuklara uygulanan cinsel taciz CNN haber kanalında haber oldu. AFAD kampları STK'ların denetimine açık olmalı. AFAD, STK'ların her şeyi eleştirip olumsuz bir imaj oluşturacağından korkuyor. Tabii ki sıradan vatandaşlar kamplara erişememeli ancak STK'ların oradaki varlığı şeffaflığı artıracaktır. Özellikle cinsel tacizciler, sömürücüler ve benzeri konularda... Bir kurum yalıtılırsa, olumsuz olayları örtbas etme eğilimi olur."*

4.4. Vaka analizi: Mazlum-Der ve devletin STK-STK ilişkisi üzerine etkisi

Devlet söylemi, ister şüphe ve paranoya yaratarak ister sadakati yeni biçimlerde bölüştürerek, STK'lar arasındaki ilişkiler üzerinde somut bir etkiye sahip. Bu, STK katılımcılarının Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı bir konuşmaya verdikleri tepki ile ispat edildi. Erdoğan, 6 Nisan tarihli Mazlum-Der raporu ve 2016 yılındaki sokağa çıkma yasağı süresince Güneydoğu bölgesindeki ihlalleri kınayan 5 Nisan tarihli bir TİHV raporuna atıfta bulunarak STK'ları karanlık güçlerin maşası olmakla suçladı. *"Malum STK'lar bir araya gelerek bir rapor yayınladı. Bu raporları hazırlayanların üzerine gitmek gerek. Sen neyin raporunu*

yayınıyorsun?”⁴⁹ Raporun yayınlanmasından ve Erdoğan'ın açıklamalarından iki hafta sonra araştırmacılarımız görüşme ve bir odak grubu çalışması yapmak için İzmir'e gitti. Odak grubu çalışmasından günler önce, toplantı yerimizin Mazlum-Der'in İzmir ofisi olduğuna karar verildiğinde, onaylanmış katılımcılarımızdan birçoğu katılmayı reddetti ve bazıları doğrudan Mazlum-Der ofisindeki herhangi bir etkinliğe katılmayacaklarını belirtti. Bizimle Mazlum-Der arasında organik bir ilişki olduğundan şüphelenenler, onlarla tekrar irtibat kurmamamızı istedi. Biz onlar yerine başkalarıyla bireysel görüşmeler yaptık. Odak grubundaki katılımcıların neredeyse tamamı, Mazlum-Der'in dini motiflerini paylaşmamakla birlikte katılmaktan da çekinmeyen sol örgüt temsilcileri idi. Odak grubu başlamadan önce ve molalarda Mazlum-Der'le dayanışma gösterdiler. Bu spesifik örnekten yola çıkarak, diğer ideolojik bileşenlerden ziyade hükümete yönelik tutumun, STK'lar arasındaki bölünmenin en önemli faktörü olduğu sonucuna varılabilir.

İzmir'deki odak grubu Erdoğan'ın bu alandaki açıklamasının doğrudan etkisini gözlemlememizi sağladı. "Bunlar"dan biri olma ya da Erdoğan ile hükümet tarafından tercih edilmeyen STK'lar ile işbirliği yapma korkusu epey görünürdü. Hükümetin STK'lar arasındaki verimli bir işbirliğini etkilemedeki gücünü ve iç siyasi kaygıların interaktif bir devlet-STK ilişkisinin sınırlarını ne derece sınırladığını ispat etti. Yardım verici ve 'hak temelli' kuruluşlar arasındaki farklar, hükümet politikalarını eleştirmedeki acizyetleri bağlamında anlam kazanıyor. İlle de mülteci meseleleriyle sınırlı tutmadan hükümet politikalarını eleştirmek, diğer STK'ların yanı sıra hükümetle de iletişim ve işbirliği kanallarının önünde engel oluşturmakta.

Bu bağlamda, hYd direktörü Emel Kurma, "Yardım sağlama ve savunuculuk yapma, ayrı STK'lar tarafından yürütülmeli. Çünkü hem hükümeti eleştirip hem de onunla işbirliği yapamazsınız, bunu yapmanıza izin vermez" diye belirtti.

Demokrasi adına sivil toplum ile devlet arasında kesintisiz bir ilişki kurulması gerekmesede, Türkiye'de bu aktörler arasındaki ön yargı ve şüpheler asgari işbirliğinin önünde aşılabilir engeller çıkarıyor. Çoğu STK, devletin sadece ideolojik olarak kendisine yakın STK'larla işbirliği yaptığını ve hatta kendi STK'larını yarattığını inanıyor. Sahada artan işbirliğine rağmen devlet ve STK'ların geleneksel rol ve ilişkileri bu açıdan devam ediyor. Suriyelilere devlet ve sivil toplumun yanıt vermesi, sivil toplumun devletle olan ilişkisinde hangi konumda tutulması gerektiği konusundaki soruları yeniden ortaya koyuyor.

4.5. Devlet Kontrolü Geri mi alıyor?

Devletin STK'ları denetleme veya taşeronlaştırma niyetine işaret eden, sadece kamplara sınırlı erişim hakkı değil. Devlet, kurumlar ve yeni düzenlemelerle iktidarını bir bütün olarak kamplardan sivil toplum sektörüne doğru genişletiyor. AFAD, EYDAS, planlanan Akreditasyon programı ve belediyelerin rolü, devletin mülteci yardımı üzerindeki kontrolü tekrar ele geçirme stratejisinin bir parçası. Her biri aşağıdaki bölümlerde ele alınacak.

4.5.1 AFAD

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), devletin afet yönetimini tek bir merkezden yürütmesi amacıyla 2009 yılında kuruldu. İçişleri Bakanlığı'na bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na bağlı

⁴⁹ "Sen neyin raporunu yayınıyorsun", *IMC TV*, 7 Nisan 2016, <http://www.imctv.com.tr/Erdoğandan-stklara-sen-neyin-raporunu-yayınıyorsun/>; "Erdoğan STK'ları hedef aldı", *BIANET*, 7 Nisan 2016, <http://bianet.org/bianet/siyaset/173724-Erdoğan-stk-raporlarini-neden-hedef-aldi>.

Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık'a bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün birleşmesidir.⁵⁰ AFAD, devlet-STK ilişkilerinde çok özel bir role sahiptir. İnsani yardım alanında devletin yüzü gibi davranır ve bu nedenle STK'ların devlete ulaşmaya çalışırken iletişim kurduğu kurumdur. AFAD, çeşitli şehirlerdeki valilikler altında STK'lar ile aylık toplantılar da düzenler. Bu, aracı aktör konumunu desteklemektedir. Fakat AFAD, aynı zamanda, çeşitli STK faaliyetlerini kendi denetimi altına alarak sahada bir tekelleşme yaratmakla da suçlanıyor. Özellikle EYDAS ve Akreditasyon programı planları, sivil toplum ve devlet arasındaki gerginliği artırıyor.

AFAD'ın STK'lar arası işbirliğindeki rolü

AFAD, STK'lar arasındaki bağlantıları yaratma ve iletişimi artırmada önemli rol oynamakta. AFAD, Şanlıurfa'da valilik ve AFAD Şanlıurfa ofisi liderliğinde 157 STK'yı kapsayan bir platform da kurdu. Valilikler bünyesindeki aylık AFAD toplantıları, farklı aktörler tarafından önemli ve faydalı olarak değerlendiriliyor. AFAD Şanlıurfa Ofisi'nden bir yetkili, bu toplantıların amacını şöyle açıkladı: *"Birbirimizin yardımlarını tekrarlamamaya çalışıyoruz."* Ancak, şehirdeki diğer aktörlerle yapılan görüşmeler, toplantıların bu gündemin ötesine geçtiğini ve STK'lar arasında ağlar yarattığını ortaya koyuyor. Bu konudaki başarısı tartışmaya açık. Sahadaki oyunculara birbirini tanıma fırsatı verilirken, devlet-STK ilişkileri üzerinde belirgin bir etkisi var gibi görünmüyor. *"AFAD ile her ay bir araya geldik ama devlet-STK ilişkilerinde henüz bir gelişme olmadı. Başka bir katılımcı toplantı yöntemini eleştirdi: "Kamu kurumları sunum yapıyor ve diğerleri dinliyor."*

Bahçeşehir Üniversitesi'nden Ulaş Sunata, *"İnsani yardım konusunda deneyimli, ancak göç*

konusunda deneyimsiz" diyor. Diğer aktörlerin farklı beyanları da bu görüşü yineliyor. İHH İstanbul ofisinden bir temsilcisi, *"Bir mülteci havaalanında sıkışıp kaldığında söylediğini anlayacak kimseyi bulamıyor. Bir oğlan çocuğu ameliyata ihtiyaç duyduğunda AFAD'dan hiç kimse sağlık yönetmeliğini bilmiyordu. 'STK'lara yardım ediyoruz, bunu STK'lar yapmalı' diyorlar"* diye belirtti.

Nitelikli ve yetenekli bir bürokrasiye duyulan ihtiyaç çoğunlukla katılımcılarımız tarafından tekrar edildi. Özyeğin Üniversitesi'nden Deniz Şenol Sert, bu çağırışı *"Hepimizin göç yönetimine ihtiyacı var"* diye özetledi. İstikrarsızlık da, aktörlerin altını çizdiği, bürokrasinin en zayıf noktalarından biri. Akademisyenler, AFAD ile istişarelerde bulunmak için çok kez davet edildiklerini ve sonra aniden adını hiç duymadıkları ve kurulduğunun bile farkında olmadıkları -Başbakanlık Göç Danışma Kurulu adında bir departmandan davet aldıklarını anlattı.

AFAD, STK faaliyetlerini kontrolünde tutarak sahada bir tekel yaratmakla suçlanıyor. Sivil toplum ve devlet arasındaki gerginliği özellikle artıran iki programı mevcut: EYDAS ve Akreditasyon programı. Her ikisi de burada tartışılacak.

4.5.2 EYDAS: Elektronik Yardım Dağıtım Sistemi

AFAD ile başta İslam Dünyası STK'ları Birliği dahil olmak üzere 63 ülkeden toplam 300'ün üzerinde üye kuruluşun yer aldığı İnsani Yardım Platformu arasındaki beşinci toplantıda, *"Afet Yönetim Planı çerçevesinde AFAD ve STK'lar tek bir merkezden çalışacak. AFAD'ın koordinasyonu altında araştırmalar yapıldıktan sonra, yardımları daha hızlı ve daha iyi dağıtmak için her kurum ve kuruluşun sorumluluk alanları belirlenecek"* diye

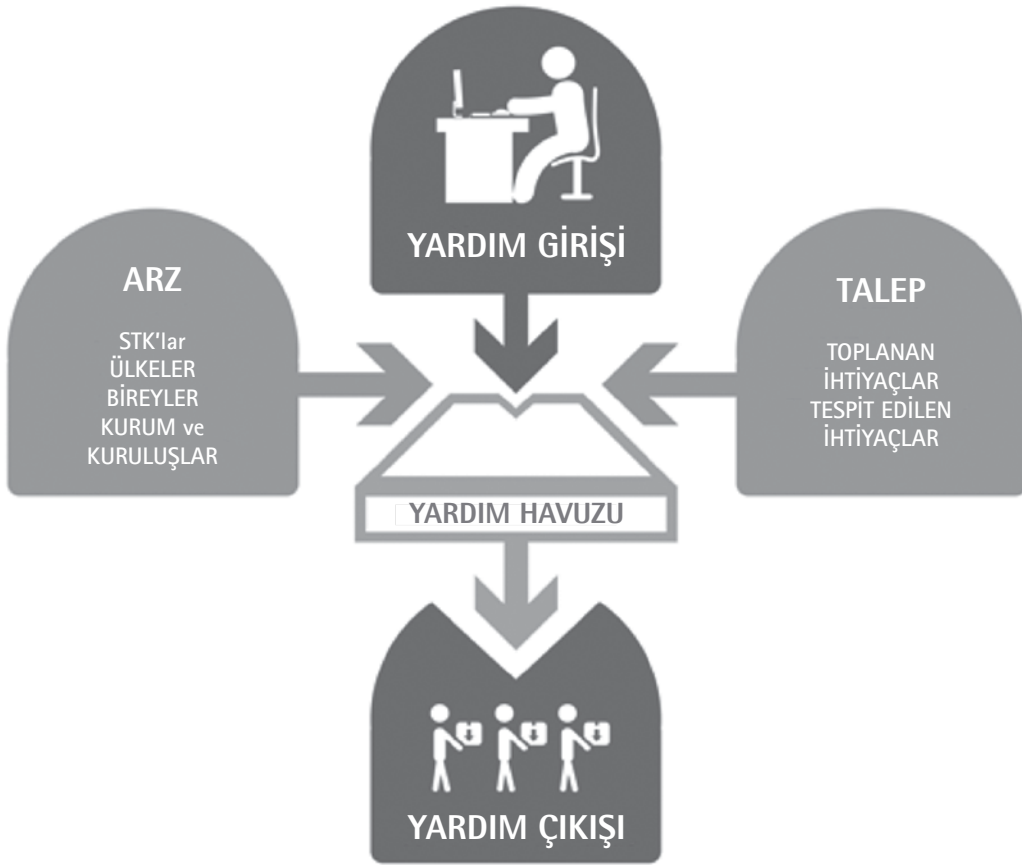
⁵⁰ Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 5902 (2009).

ifade edildi.⁵¹ Sistem, Elektronik Yardım Dağıtım Sistemi (EYDAS) olarak biliniyor. AFAD, sistemi "veren el ile alan el arasındaki köprü" olarak tanımlıyor. Amacı, STK'lar tarafından dağıtılan yardımı belgelemek, koordine etmek, izlemek ve yönetmektir. Sistem, talep yönetimi, arz yönetimi ve yardım yönetimi olmak üzere üç temel direk üzerine kuruludur. Talep yönetimi, ihtiyaç duyanların ve ihtiyaç duyulmanın belirlenmesi ile ilgilidir. AFAD, yardıma ihtiyacı olanların adreslerini buluyor, kişisel verileri ve yardımın türü hakkındaki gerekli bilgileri (boyut, ağırlık, yükseklik vb.) kaydediyor ve gerekli yardım malzemesi hakkında sisteme bir istekte bulunuyor.

Arz yönetiminin amacı koordinasyon yoluyla mükerrer yardımların ortadan kaldırılmasıdır.

Yarımda bulunacak STK'lar, "Donör Yardım Bilgi Formu"nu dolduruyor ve AFAD'a gönderiyor. Daha sonra AFAD, donör (bağışçı) kaydını ve yetkilendirmesini yaparak STK'ların Türkiye'nin her kesiminde neye, ne miktarda ihtiyaç duyulduğunu görmesini sağlıyor.

Yardım yönetimi son adımdır. Talep ve arzların sisteme tanımlanmasından sonra yazılım programı, ihtiyacı tedarik edilen malzemelerle eşleştiriyor ve ihtiyaçları analiz ediyor. Havuz sistemi bir illüstrasyon aracılığıyla tarif edilmiştir.⁵² Yazılımda tüm yardımlar bir havuzda toplanıyor, ancak havuzdaki malzemeleri kimin dağıtacağına dair bir bilgi yok. Cevaplanması gereken önemli sorular bulunmakta: Bu dağıtım sürecinde STK'ların rolü nedir? STK'ların süreci

⁵¹ "İnsani Yardımında Devlet ve STK'lar tek bir merkezden çalışacak", <http://www.memurlar.net/hab>, 29 Haziran 2013.

⁵² "Elektronik Yardım Dağıtım Sistemi", <https://www.afad.gov.tr/tr/3641/Elektronik-Yardim-Dagitim-Sistemi-EYDAS>, 25 Eylül 2016.

denetleyebilecekleri herhangi bir mekanizma var mı? Sistemden uzak durmak, ancak bireysel yardım sağlamaya devam etmek mümkün mü?

Bu sistem, farklı gerekçelerle farklı aktörler tarafından eleştirilmekte. Bunlar arasında, STK'ları sadece bağış toplama görevlisine dönüştürerek alana yönelik tekelleşme ve verimsizlik kaygıları yer almakta. IGAM'dan Metin Çorabatır, sistemi ve STK'ların bu sistemdeki rolünü şöyle açıklıyor: "AFAD bir veri tabanı yaratıyor. Belirli bir yerde neye ihtiyaç duyulduğunu gösterecek ve sivil toplum kuruluşlarından para (ve malzeme yardımı) toplayacak." Diğer bir deyişle, STK'lar belirledikleri kişilere doğrudan yardım edemeyecek.

Marmara Üniversitesi'nden Suna Gülfer İhlamur-Öner, "AFAD sahayı düzenlemek istiyor. 'Siz para ve malzemeyi verin ve biz sahada dağıtalım' diyor. Bu, rekabet ve iletişim eksikliğine yol açıyor" diye açıklıyor. Devlet, kimlerin yardım alacağına karar veren tek birim olacak. Ve hYd'den Mustafa Utku Güngör'ün söylediğine göre, birçok Suriyeli Türkiye'de kayıt olmamayı tercih ettiği için bu kişiler büyük ihtimalle sistem tarafından dağıtılan maddi yardımı alamayacak.

Üstelik birkaç katılımcıya göre, veri tabanı teknik problemlere de sahip. Gaziantep'teki İyilik Der'den Talip Çelik, "Bu proje [AFAD veritabanı] EYDAS olarak adlandırıldı, ancak tam bir başarısızlık. Sadece sahada ihtiyaç duyulanlar yazılabiliyor." Aynı toplantıdaki bir diğer STK temsilcisi, "Hiçbir işe yaramıyor" diyerek onayladı.

4.5.3 Akreditasyon

Hükümetin Akreditasyon programını başlatma planları, Başbakanlık Müsteşarlığı'na verdiği röportaj sırasında açıklandı. Tartışmamız boyunca, devlet yetkilisi, Türkiye'deki STK'ların kapasite sorunlarından şikâyet etti ve bunun uluslararası kuruluşları gerekli kıldığını ileri sürdü. Öte yandan, işbirliği yapmak isteyen ve/veya desteğe ihtiyaç

duyan bir INGO'nun yetkin bir STK bulmasının zor olduğunu savundu. Bu senaryonun öngörülen sonuçlarını da ana hatlarıyla çizdi. "Orta vadede INGO'lara ihtiyacımız yok. Uzun vadede kendi INGO'larımızı yaratmak istiyoruz. Kapasite geliştirme eğitimi sonrasında, mevcut STK'lara akreditasyon verilecek." Kapasite geliştirme, uzmanların gönderilmesi, eğitim verilmesi ve mali yardımın sağlanmasını kapsıyor. Programa göre, kapasite gelişiminden sonra, mali şeffaflık ve idari yapı kriterlerine bakılarak STK'lar akredite edilecek.

Bu görüşmeyi takip eden görüşmeler ve odak grup çalışmalarında akreditasyon meselesi de devlet dışı aktörlerin devlete güvenip güvenmediğini anlamak için bir ölçüt olarak ele alındı.

Gaziantep Odak Grubu (toplu talep): "Devlet şeffaf olmalı. Ve bazı STK'lar kayırılmamalı. , (İşbirliği eksikliğine bir çözüm olarak) Akreditasyon bu iltimasın sonuçlarından biridir."

İHH İzmir: "Akreditasyon meselesi çok olumsuz olacak. STK'lar gönüllü kuruluşlar. Akreditasyon, gönüllülerin ötekileştirilmesine yol açacak. Yardım etme isteklerini azaltacak. STK'lar duvar çatlaklarını dolduran dolgu malzemeleri gibidir. Devletin ulaşamadığı yere ulaşıyoruz. Bizim gibi STK'lar var. Örneğin İnsan Vakfı her gün 1500 kişiye yiyecek dağıtıyor."

Bodrum Kadın Dayanışması: "Üç kişiyi bir araya getirmenin bile büyük mesele olduğu bir durumda akreditasyonun olumlu bir etkisi olacağına inanmayın. Kiramızı bile kendimiz ödüyoruz ancak ürettiğimiz şey kapasitemize kıyasla oldukça fazla. Akreditasyon gelirse, STK'lar devletin taşeronlarına dönüşecektir. Bu bizi durdurmaz, sadece bizim üzerimizdeki baskıyı artırır. Bunun arkasındaki mantık, [AB-Türkiye anlaşmasından gelen] 3 milyar avroyu yönetmek ve bunu kendi vakıf ve STK'ları vasıtasıyla yapacaklar. STK'lar arasında

devlet tarafından kurulan STK'lar en üstte ve yalnızca eleştirenler ise en altta olacak şekilde bir emek hiyerarşisi yaratıyorlar. Akreditasyonun bir başka amacı da STK kapasite inşası için bir engel yaratmak."

EYDAS'ın geleceği ve Akreditasyon programı halen kesin değil. Fakat bu iki vaka devlet-STK ilişkilerini anlamada çok önem arz ediyor. Yetkililerin bu planları haklı çıkarmaya yönelik girişimlerine rağmen, STK'lar şüpheli kalmaya devam ediyor. Devletin algılanan gizli planlarıyla ilgili olarak daima haklı ya da haksız şüpheleri var. Niyetleri ne olursa olsun, EYDAS ve Akreditasyon şüphesiz STK alanındaki devlet denetimini artıracaktır. Sivil aktörlerin, bu planların karar verme süreçlerinden çıkarılması ve muhtemel bozucu etkileri STK'ların artan devlet kontrolü ile ilgili endişelerinin dayanaktan yoksun olmadığını göstermektedir.

4.6. Belediyelerin Rolü

Marmara Üniversitesi'nden Suna Gülfer İhlamur-Öner'e göre, yerel yönetimlerin rolü çok sınırlı. "Bir örnekte, belediye mültecilere iftar vermeye başladı, ancak Yüksek Mahkeme belediyeyi soruşturdu ve onlara 'bu sizin sorumluluğunuz değil, yapamazsınız' dedi." Çeşitli aktörlerin iç siyasi kaygıları da diğer aktörlerle işbirliğini etkilemekte. Muhalefet partileri tarafından idare edilen belediyeler diğer aktörlerle işbirliği yapmakta sorunlarla karşı karşıyalar. Uluslararası Af Örgütü'nden bir temsilci şu örneği verdi: "Bir belediyede bazı mülteciler vardı. Belediye sınırlı kaynaklarla sorunların üstesinden gelmeye çalışıyordu. Beni aradılar ve çeşitli INGO'lara ulaşmaya çalıştım. INGO'lar, 'Bu bizim için çok küçük bir iş ancak onlara yardım edersek çalışma izinlerimizi kaybederiz' dedi. Belediye DBP [Demokratik Bölgeler Partisi] idi. Eğer onlarla çalışacak olsaydık, daha büyük operasyonlardaki dinamiklerimizi tehlikeye atabilirdi." Bu olay sadece daha büyük projeleri korumaya çalışan

büyük STK'lara özgü değil. HÜGO'dan Murat Erdoğan, "Toplumumuzda, bir araya gelmek ve mantıklı bir şeyler yapmak eylemi ortaya çıktı. Bu, merkezi iktidarı güçsüzleştiriyor. Bununla birlikte, bu yerel STK'lar, devletle yakınlaşırsa daha fazla kaynak bulabileceğini keşfetti. 'Biz küçük bir STK'yız, devletle mücadele etmemeliyiz' diyorlar ve etmiyorlar" şeklinde yorum yapıyor.

"Marmara Belediyeleri Birliği ile birlikte çalışabiliyoruz. Biliyorsunuz ki Kürtlerin dahil olmadığı durumlarda meşrulaşmak daha kolay" diyerek devam etti. Mülteciyim Hemşerim dayanışma grubu bir belediye ile işbirliği yapmama nedenini şöyle açıkladı: "Bizi karalayabilirler. Neden? Kentsel dönüşüme direndiğimizde, mahallelerde yaşayan insanlara gidebilir ve 'bu insanlara güveniyorsunuz ama biz onlara merkez kurmaları para verdik, bizimle birlikte oldukları halde şimdi sizi sömürüyorlar' diyebilirler." Belediyelerle olan işbirliğinin yaptıkları işi gereksiz yere siyasileştirdiğini düşünüyor ve dolayısıyla belediyeler işbirliği önerse de reddediyorlar.

Ayrıca, bölgelerini mülteciler için 'çekim merkezi' haline getirmekten kaçınan belediyelerin STK'lar ile işbirliği yapmamayı tercih ettiği durumlar da mevcut. Halkların Köprüsü'nden Yıldırım Şahin örnek veriyor: "[İzmir'de] Konak belediyesiyle konuştuk ve onları belediye civarına ücretsiz mobil tuvaletler yerleştirmeye ikna ettik. Suriyelilerin 'Kültür Parkı'na girişini kapatmaya çalıştılar. Bu parkta insanların kalabileceği büyük bir yer var... Temel kaygı, bu insanları İzmir'den uzak tutmak ve İzmir'i mültecilerin rahat edeceği bir yer olarak sunmamak. Bu şekilde İzmir bir çekim merkezi olmayacak. Turistik çekim gücünü korumaya çalışıyor ancak bunun için acı çeken halkın kötü yaşam koşullarının üstünü örtüyor ve bu koşulları daha da kötüleştiriyorlar." Bu eylemlerin ardındaki siyasi motivasyonun da altını çiziyorlar; öyle ki belediyeler mültecilere para harcayarak kendi seçmenini yabancılaştırmak istemiyor.

İstanbul'daki belediyelerin verdiği destek düzeyleri ise katılan aktörlere bağlı olarak değişiklik göstermekte. Fatih'te bir grup yabancı'nın yeni kurduğu bir toplum merkezine, *"Belediyelere ulaşmaya çalıştık. Yanıt verseler yararlı bir bağlantı olabilirdi. Fakat Fatih Belediyesi yanıt vermedi; mültecileri Fatih'e gelmekten vazgeçirmeye çalışıyorlar ve girişimleri desteklemek istemiyorlardı"* dedi. Ancak Suriyeli kadınlar için, Suriyeli kadınlar tarafından yönetilen bir STK temsilcisi de, Fatih belediyesinden yardım aldığını belirtti.

Belediyelerin farklı muamele gerekçeleri hakkında daha fazla araştırma yapmak gerekse de, STK'ların farklı profilleri, bürokratların kişisel özellikleri ya da yaptıkları özel taleplerden kaynaklanıyor olabilir. Mülteci meselesine verdikleri yanıtta belediyeler arasında tek bir tutum olmadığı sonucuna varılabilir. Bazıları yardıma daha açık olsa da, bazıları herhangi bir iletişimi reddediyor. İstanbul'daki HDRF belediyeyle iyi ilişkilere sahip olduğunu ve mültecilere yiyecek ve giyecek dağıttığını söylese de, diğerleri belediyelerin mültecilerin varlığını inkâr ettiğinden şikâyet ediyor. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde çalışan bir STK, bu görüşü *"Birtakım şehirlerde [kamu kurumlarıyla iyi ilişkiler] yürütüyoruz. Fakat bölgesel bir şablon hakkında konuşamayız. Bazı Batılı şehirlerde telefonda bekletiyorlar ve ilk ofisimiz K'de olmasına rağmen hala ciddi sorunlarla karşı karşıyayız"* diyerek destekliyor. Başka bir örnek, hükümete yakın bilinen bir STK temsilcisi tarafından veriliyor: *"Sadece İzmir'deki savcılık dışında resmi kurumlar bile (ne valilik ne de İzmir'deki başbakanlık ofisi) bizi desteklemiyor."* Bu bürodaki biriyle yakın temas kurduklarını ve sadece bu temas sayesinde yardım alabildiklerini belirtiyor. Bu vakanın sonuçları tartışılmalı ve daha ayrıntılı olarak araştırılmalıdır.

Suriyelilere karşılık verirken aşırı miktarda insan gücü ve kaynak ihtiyacı duyulması, STK'lar için

yeni bir alan açmıştır. Hükümetin, AFAD'ın genişleyen rolü, EYDAS ve akreditasyon gibi STK faaliyetlerini düzenlemeye yönelik politikaları, bu görece özerk alanın ihlali olarak görülüyor.

5. GELECEKTEKİ KATILIM

Raporun önceki bölümlerinde, Suriyelilerin varlığı meselesini ele alırken sivil toplumun uğradığı değişim üzerinde duruldu. Türkiye’de sivil toplumun Suriyeli mülteci varlığının doğrudan ya da dolaylı sonucu olarak geçirdiği değişimleri ele almak, Suriyelilerin geliştirmekte olduğu geçici örgütler ve bunların Türkiye’deki mevcut ve yeni sivil toplum yapıları üzerindeki etkisini teşhis etmeden tamamlanamaz. İlk olarak, hem özerk kaldığı hem de iç içe geçtiği mevcut sivil toplum gruplarını geliştiren Suriyeli sivil toplum, Türkiye’deki sivil toplum kimliğine yeni bir unsur ekleyerek gelecekte ülkedeki Suriyeli varlığına da etki edecek. İkincisi, Suriyelilerin hayatlarını coğrafi, ekonomik ve sosyal olarak nasıl yoğunlaştıracaklarına ilişkin Türkiye’nin (hem hükümet hem de sivil toplum girişimleri bakımından) yerel düzeyde verdiği yanıt, Suriye liderliğindeki girişimlere izin verilen faaliyet alanları ile Türk yasaları ve toplumunun içine ne derece gömülebileceklerini belirleyecek. Bu, Suriyelilerin Türkiye’de orta ve uzun vadede bir arada yaşaması, Suriye içi ve dışındaki Suriyeli toplumunun geleceği ve Türkiye’nin yabancılara verdiği tepki üzerinde önemli bir etkiye sahip olacak.

Suriyelilerin kendilerini kamplar dışında örgütleme (ya da örgütleyememe) biçimleri, mülteci olmanın doğasını ve mülteciler ister geçici ister kalıcı olsun yeni yaşamlar inşa etmek ve örgütlemek adına yeni yollar bulmaya çalıştığında, mülteci-ev sahibi toplum ilişkisinin zamanla nasıl geliştiğini anlamamıza tesir eder. Bu araştırma için önemi, ev sahibi toplumdaki ötekileştirilmiş gruplar da dahil olmak üzere Türk toplumunu ne türde etkileyeceği ve Türkiye’deki STK’ların yalnızca mültecilerin ihtiyaçlarından kaynaklanan zorlukları değil, aynı

zamanda Suriyelilerin diğer topluluklara girişi ile yeni toplumun ihtiyaçlarından kaynaklanan zorlukları da nasıl kavrayacağına yatıyor. Bunlar etkiler, iç içe girme ve karşılıklı alışverişten kaynaklanan doğrudan etkiler olabileceği gibi, bu türden alışverişler nispeten sınırlı olduğundan sıklıkla dolaylı etkiler olabilir.

Suriyeli toplulukların Türkiye’de uğraştığı ana sorunları anlamak için dört temel alan belirlenebilir: Suriyeliler ve Türkiyeli bireyler arasındaki tanımanın derecesi; Suriyeli sivil girişimler ve ağlar; Suriyeliler ve Türkiyeli bireyler arasındaki toplumsallaşmanın kapsamı ve Suriyelilerin güvensizlikleri. Bu dört alan birbiriyle büyük oranda ilişkili olup, karmaşıklığı anlamak için daha fazla araştırma yapmayı gerektiriyor. Ayrıca bunların, Suriyelilerle olan ilişkisi dini, siyasi ve sosyo-ekonomik çizgiler boyunca bölünmüş Türkiye toplumu bağlamında ele alınması gerekiyor. O yüzden de Suriyelilerin karşılaştığı sorunlar, adapte olma biçimleri ve bu adaptasyonun yarattığı sonuçlar, tecrübe edildiği özel koşullara bağlıdır. Dahası, bunun kendisi bile değişip durmaktadır.

5.1. Suriyeliler arasında genel güvensizlikler

Güvensizlikler, Suriyeli bazı örgütlerin düşük profili ve Suriyeli gruplar ile Suriyeli ve Türk gruplar arasında işbirliği eksikliğinin bir nedeni olabilir. Örneğin, Suriyeli STK’larla iletişim kurmaya çalışan İstanbul merkezli bir STK’ya göre, iletişim kanallarından bazıları açık olmasına rağmen, dil engelleri ile kayıtlı adres veya telefon eksikliği nedeniyle ulaşılamayan çok küçük ölçekli STK’lar mevcut.

Türkiye genelinde Suriyeliler bir dizi güvensizliğe maruz kalıyor: hem istihdam eksikliği ile sömürücü kiralardan yarattığı yasal ve ekonomik güvensizlikler gibi doğrudan uygulanan ve yönetilen güvensizlikler; hem de toplumsal damgalanma, dil sorunları ve gelecek korkusu gibi bağlantılı ama dolaylı güvensizlikler olmak üzere. Güvensizlik, Suriyelilerin Türkiye'deki yaşamlarının her yönünü, özellikle de yardıma ve kendini güvenceye alma inisiyatifine erişimini etkiliyor. Birçok Suriyeli özel alanlara çekiliyor. Bilgi paylaşımı ve duygusal destek için önem taşıyan ve çevrimiçi faaliyet gösteren ayrı bir sosyal alan mevcut, ancak yeni medyayı kullanabilme becerisine bağlı olarak bu alana erişebilenler arasında hiyerarşi de yaratıyor. Genel olarak, Suriyelilerin güvensizliklere vereceği yanıt, sosyo-ekonomik arka plan, sosyal sermaye ve destek ağlarına bağlı; başka bir deyişle güvensizlik düzeyinin en yüksek olduğu en marjinal gruplar, bu güvensizlikleri idare edebilmek veya kendilerini güvenceye almak için daha az imkânâna sahip. Benzer şekilde, bu grupların olası yardımlara dair bilgiye erişimi de kısıtlı.

Aynı zamanda, damgalanmanın kendisini deneyimlemek kadar damgalanma korkusundan kaynaklanan toplumsal güvensizlikler de var. Ishraqat/Suriyeli Hanımlar Derneği için çalışan genç bir kadın, *"Ben kendi adıma burada korkuyorum. Her zaman Türkiye'nin iyiliğini isteyen barışçıl biri olduğunuzu göstermeniz bekleniyor. Ancak yine de genel olarak durum iyi."* Yükselen güvensizlik düzeyi gündelik etkileşim ve alışveriş eksikliğinden de kaynaklanıyor; bir dereceye kadar bireysel düzeyde gerçekleşse de dil bariyerlerince engelleniyor ve bir cemaat içinde dahi bireyin ötesine geçemiyor. Cami, okul bahçesi, doktor bekleme odası gibi karşılıklı alışveriş mekânı olabilecek alanlar bu şekilde kullanılmıyor. Zira ya iki topluluğun bireylerinin etkileşime girdiği gerçek alanlar değil ya

da iki topluluk arasında karşılıklı mecburi bir bölünme bulunuyor. Zeytinburnu'nda bölgedeki Suriyelilere hizmet veren küçük bir kliniğin sahibi Suriyeli bir doktor, *"Dua etmek için camiye gidiyoruz ve orada Türklerle karşılaşıyoruz ancak onlarla iletişim kurmuyoruz"* diyor. İthalat-ihracat sektöründe çalışan bir Suriyeli işadamına göre: *"Suriyeliler kendi cemaatlerine kapanmaya çalışıyor. Sadece Suriyelilerin hizmetlerini kullanıyorlar."* Suriyeli nüfusun İstanbul'da yaşama biçimi epey parçalı ve memleket ya da dini cemaatlerinin ağlarına oldukça bağımlı görünüyor. Suriye'den gelen Hıristiyan topluluk, Suriye'deki yerel kiliseleri aracılığı ile İstanbul'daki kiliselerle bağlantıya geçiyor. Bu dini ağın sağladığı ortak destek ağına derhal girmiş oluyorlar. Ancak dini bağlantı ille de konsolide bir ortam olmak zorunda değildir. Suriyeli Hıristiyan bir kadın şöyle tasvir ediyor:

"Burada yaşayan Türkiyeli Kürtler ile konuşuyoruz çünkü biraz Kürtçe biliyoruz. Ve burada yaşayan Türkiyeli Ermenilerle de. Ancak Türk halkıyla muhatap olmayı sevmiyoruz."

Sosyalleşme eksikliği sadece Suriyeliler ve yerel halk arasındaki ilişkileri etkilemekle kalmıyor. Zeytinburnu'ndaki Geçici Eğitim Merkezi'nde (GEM) çalışan Suriyeli okul öğretmenlerinden bir grup, *"Bir parça sosyalleşme olsa da Suriye'de olduğumuz gibi değil"* diyor. *"Buradaki Suriye halkı çok fazla baskı altında, sosyalleşmemiz ya da çok fazla dışarı çıkmamız gerektiğini düşünmüyoruz."*

5.2. Türkiye'deki Suriyeliler ve kurumlar arasında tanıma derecesi

Suriyeliler ve yerel temsilciler arasındaki 'tanıma' kavramı bir dizi göstergelere başvuruyor: yerel kurumların Suriyeli kuruluşları tanıdığı kurumsal tanıma, Suriyelilerin yalnızca yardım alıcılar değil, kendi geleceklerinin öznesi olarak tanınması

ve günlük karşılaşmalarda Suriyelilerin belli bir bölgede birlikte yaşanılan sakinler olarak kabul edilip edilmediğini işaret eden temel toplumsal tanıma. Bilhassa kurumsallar olmak üzere bazı tanıma biçimlerini belgelemek daha kolayken diğer biçimler daha soyuttur ve onları belgelemeyi amaçlayan araştırmalar, kişisel yoruma açık anekdotlara güvenir. Bu araştırma, özellikle Suriyeli kuruluşlar ile hükümet temsilcileri ve STK'lar arasındaki kurumsal tanıma odaklanıldı. Bununla birlikte, görüşmelerimiz boyunca diğer sosyal tanıma biçimlerinden de bahsedildi.

Genel itibarıyla, Suriyelilerin kurumsal, bölgesel, yerel ve bireysel olmak üzere birden çok düzeyde tanınmadığı söylenebilir. Araştırmamızda iki açık husus ortaya çıktı. İlk olarak, devlet ve Suriyeli kurumlar arasındaki ilişkiler epey hantal ve bürokratik. Suriyeliler tarafından bu ilişkiler, ister devlet ister STK'lardan geliyor olsun, Türk yetkililerin kendileriyle iletişim kurma arzusunun yokluğu şeklinde yorumlanıyor. İkincisi, Suriyeliler, bir dizi aktör tarafından kendi geleceklerinin paydaşı olarak tanınmıyor.

Oysaki kurumsal düzeyde, Suriyeli kurumlarla kurulan hantal ve bürokratik ilişkiler anormal olmadığı gibi Suriyelilerle sınırlı da değildir. Yine de, çoğunlukla Suriyeliler tarafından, yetkililerin kendileriyle iletişime girme arzusunun olmadığı şeklinde algılanıyor. Bu kurumların hükümet, yerel belediyeler ve yerel bireylerle olan ilişkileri farklı coğrafi bölgeler, kurumlar ve devlet yetkilileri arasında da değişiklik gösteriyor. Hükümet çoğu durumda bu Suriyeli kurumların varlığının farkında olsa da sadece bazı durumlarda kurumları resmi kayıt altına alıyor. Bazı bölgelerde belediyeler mali yardım, faaliyet alanları veya başka tür yardımlarda bulunarak destekleyici olurken diğer bölgelerde belediyeyle hiçbir ilişki kurulmamakta. Örneğin, Gaziantep'te kurulu Suriyeli bir STK, ders yılı kaybeden Suriyeli çocuklar için yoğun ve hızlı bir eğitim

programı tanımladı. Fakat eğitim bakanlığı bunu tanımadı. Türkiye'de çalışmak isteyen tüm Suriyeli profesyonellerin, yeterliliklerini Türk yasaları önünde ispatlamak için sertifika almaları gerekiyor ve bu zaman-yoğun bir süreç gerektiriyor. Örneğin Zeytinburnu'ndaki Suriyeli kliniği iki yıldır açık ve hala hükümet tarafından kayıt altına alınmadı ve başvurusu hala işlemde. Kayıt altına alındıklarında, tüm doktorlarının da Türk yasaları önünde doktor olduklarını ispatlamak için sertifika alması gerekecek. Hükümetin ekseriyetle ya yasadışı faaliyetlere göz yumduğu ya da birkaç durumda onları doğrudan desteklemeye çalıştığı kabul ediliyor. Elbette ki hükümet bu kurumların varlığının farkında. Başbakanlık Göç ve İnsani Yardımlar İdaresi Baş müşaviri, *"Suriyeliler birçok dernek ve okul kurdu. Kendi sağlık ocakları bile var"* diyerek onaylıyor. Hükümetin Suriyelilerin girişimlerini destekleyip desteklememe kriterleri ise epey muğlak.

5.3. Suriyeli sivil girişim ve ağlar ile bunların yerel STK'larla ilişkileri

Tam rakamlarla ilgili resmi veri bulunmamakla birlikte, STK'lar ile okul, hastane ve dükkanlar gibi diğer kamu hizmetlerinin karışımı olan birçok Suriyeli STK bulunuyor. Bunlar ağırlıklı olarak Suriyelinin en çok yaşadığı bölgelerde (esas olarak İstanbul'un belirli ilçeleri ve Gaziantep'te) yoğunlaşıyor, bu yüzden genel eğilimlerden veya yaygın ve kapsayıcı bir olgudan bahsetmek imkânsız. Bu kurumların Türk hükümeti, yerel belediyeler ve yerel bireylerle olan ilişkileri bölgelerin yanı sıra ve farklı kurum ve yerel yönetimler arasında da farklılık gösteriyor. Bu STK'lar Suriyelilerin günlük sorunlarını aşmalarına, yasal bilgi sağlamalarına, Türkçeden Arapçaya çeviri yapmalarına, okul ve hastane kurmalarına ve hatta gazete ve radyo istasyonları işletmelerine yardımcı oluyor. Diğer taraftan, Suriyelilere yardım eden Türkiye kökenli STK'lar ile onların üzerinde yoğunlaştığı alanlarda aktif olan Suriye

orijinli STK'lar da bulunuyor. Bununla birlikte, STK sektörünün bu katmanları çok sınırlı bir iletişim içinde. Neredeyse, birbirlerine dokunmadan aynı yollarda faaliyet gösteren paralel sivil toplumlar oluşturuyorlar.

Suriyeliler genellikle kendi geleceklerinin öznesi olarak tanınmıyor. Suriyeliler 'ile' çalışmaktan ziyade, Suriyeliler 'için' çalışmak eğilimi ağır basıyor ve hayırseverlik ve yardım etme ideolojisi onlara öznenen çok kurban konumunu kabul ettiriyor. Bazı dernekler bu ideolojiyi reddetmeye çalışıyor ve bu da Suriyelilerle olan işbirliği düzeyini artırıyor. Türkiye ve Suriye kültürleri arasında belirgin farklılıklar olmasına rağmen, bu farklılıkları işbirliğinin önünde bir engel olarak kullanmak, aktörlerin farklı mazeretleri topladığı bir kara kutuya dönüşüyor; özellikle de Türkiye'deki STK'ların daha farklı geçmiş ve kültürlere sahip birçok ülkeden STK ile ilişkiler geliştirdiği göz önüne alındığında.

Türkiye'de birçok Suriyeli STK ve aktivist var. O halde Türkiye'deki STK sektörü içinde neden görünür değiller? STK'lar neden işbirliği yapmıyor?

Eşitlik sorunu

Eşit bir ilişki kurmak, Türkiyeli ve Suriyeli STK'lar için büyük bir sorun teşkil ediyor. Suriyeliler, yalnızca nesne olarak görüldüklerini ve siyasi aktörler olarak tanınmadıklarını düşünüyor. Türkiye'deki STK'lar Suriyeli nüfusun sorunlarını belirlemeye ve Suriyeli kurumları aktör olarak görmeden bu sorunlara çözüm üretmeye çalışıyor. Bu araştırmanın ilk aşamalarında çeşitli STK ve siyasi partilerden oluşan Suriye kökenli bir çatı örgütünün temsilcisine, Türkiye'deki sivil toplumdan taleplerini sorduk. "Bizi ziyaret etmelerini, bizi tanımalarını istiyoruz" diye cevap verdi. Suriyeli örgütlerle yapılan sonraki görüşmeler ve toplantılar bunun Suriyeli örgütler arasında yaygın bir talep olduğunu doğruladı.

Cemal Mustafa, Minber Sam: "Türkiyeli STK'ların, Suriyelilere yönelik bu sömürücü vizyona sahip olduğunu düşünmüyorum. Belki de yeni kurulan STK'lar bunu yapıyor olabilir. Ancak şunu eklemeliyim: Suriyeliler hakkında kararlar veriyorlar, ancak Suriyelilere sormuyorlar. Suriyelilere bu faaliyetler ve yasalar hakkında bilgi vermek daha yararlı olacak. Türk STK'larından beklentimiz Suriyeli kurumları desteklemeleri. Suriyeliler için çalışmak yerine, Suriyeli vakıfları desteklemeleri daha iyi, çünkü aramızda muazzam bir kültürel farklılık var."

Bülbülzade: "Bizi muhatap almıyorlar. Şanlıurfa'da Suriyeli bir çatı platform örgütü var, valilik bunu destekliyor, ancak sağduyu konusunda hala bir problem var."

Cemal Mustafa, Minber Sam: "6 ay eğitim veriyorlar, ancak kitap yok, muhatap olan yok. Açtıkları okulları bile denetleyemiyoruz. Öğretmenlerin ne öğrettiğini bile bilmiyoruz. Valilik, Suriyelilerle ilgili toplantılar yapıyor, ancak Suriyeli tek bir kurum bile mevcut olmadan. Ben bir seferinde şans eseri katılmıştım."

Merve Özdemirkıran: "Türkiyeli STK'ların Suriyelilere 'Kardeşim gel, bu fon senin için ve sen kendi kendini geçindir' dediği bir süreçle karşılaşmadık. Onun yerine, yerel STK'lar 'Sana ben bakıyorum' diyor, çünkü hâlâ mültecilerin geçici olduğuna inanıyorlar."

Şenay Özden, Hamiş: "Biz vatandaşız ve bu nedenle üstünüz, zavallı mülteciler ise yardımımıza muhtaç bireyler.' Gerçeklerden bu kadar uzak bir şey olamaz. Bu insanlar zavallı kurbanlar değiller. Bu gerçeği açıklamak için gayret gösteriyoruz ve yardım söylemine karşı çıkarak, tabandan kanallar oluşturmaya çalışıyoruz. Şu anda Gaziantep'te faaliyet gösteren 200'den fazla STK var, ancak çoğumuz bunları hiç duymadık bile. Türkiye'de Arapça radyo ve

gazeteleri var. Onlar çoğulcu, demokratik ve laik bir Suriye talebindeler.”⁵³

Deniz Şenol Sert: “Sivil toplum onları kurban olarak görüyor ve onlara yardım etmeye çalışıyor.”

Paulo Lubrano, Plan International: “STK’ler arasında bir sömürü zinciri var. Uluslararası STK’lar Türkiyeli STK’ları sömürüyor, Türkiyeli STK’lar da Suriyeli STK’ları sömürüyor. Bu partnerlikler tamamen finansal, kalite inşa etmiyor.”

Dil bariyeri

İletişim sorunu dil bariyeri yüzünden daha da kötüleşiyor. Bu, iletişim ve işbirliği açısından büyük bir engel oluşturmakta. STK’ların çoğunun Arapça konuşan çalışanı yok ve Suriyelilerin çoğu Türkçe bilmiyor.

Ishrakaat: “Temel sorun dil engeli. Suriyeli okullar için çalışıyoruz ve Türk halkıyla pek fazla iletişimimiz yok. Türk STK’larıyla işbirliği yapsak dahi, iletişime STK’mızın yönetim kurulu geçiyor. Mültecilere yardım etmeye çalışan birçok STK var ancak mülteciler nereye gideceklerini bilmiyor çünkü çok sayıda insan var ve mülteciler yolunu kaybediyor.”

Hayata Destek: “Fatih’te, dil engeli yüzünden ulaşamadığımız çok sayıda küçük ölçekli Suriyeli STK var. Onları tanısak bile, işbirliğine girmek zor. Sahada nasıl işlediğini bilmiyorum, ancak biz topluluk merkezi projemiz için onlarla temasa geçtik. Bir sorun var. Bazıları için iletişim kanalları açık ancak örneğin Fatih’te ulaşamadığımız çok sayıda küçük ölçekli STK var. Dil engellerimiz var. Belirli bir adres veya telefon yok. Fatih’te okullar var, ancak onları bulamıyorsunuz. Suriyeli STK’lar ve insanlar için yabancı bir ülkede yaşamak ve bir yandan da çalışma sistemine adapte olmak zor.”

ASAM: “Bir başka sorun dil problemi. Aslında iki farklı sorun. Öncelikle yerel STK’lar Arapça konuşamıyor ve ikincisi INGO’lar ile işbirliği yapmak için İngilizce de konuşamıyorlar.”

Kültürel farklılıklar

Katılımcılar, birçok kez Türk ve Suriyeli toplumlar arasındaki kültürel farklılıkları, işbirliği ve iletişim eksikliğinin bir nedeni olarak gösterdi. Suriye’de hem çatışma yıllarında hem de öncesinde sivil inisiyatiflerin köreltilmesi Türkiye’de sürgünde gelişmekte olan ‘sivil toplum’ kavramı üzerinde bir sonuç doğuruyor. Şüphesiz, Suriyelilerin Türkiye’de yönlendirdiği sivil toplum girişimleri, Suriye’de varolan sivil toplum türlerinden çok farklı olduğu gibi Türkiyeli muadillerinden de farklı. Çoğu durumda, Suriyeli ve yerel kişiler, Suriyeli ve yerel kurumlar arasındaki eşgüdüm eksikliğinin sebebi olarak farklı ‘mantık’ları işaret ediyor. Bununla birlikte, kültürün farklılığı ya da ilişkiler üzerindeki etkisine ilişkin spesifik örnekler de vermiyorlar. Aktörlerin ‘kültür’ ile neyi kastettiği de farklılık gösterebiliyor ve tam da bu nedenle belirsiz bir ölçüt haline geliyor.

Ishrakaat: “Suriyeli STK’lar Suriye’de değil de, Türkiye’de kurulmuş olsalar bile Suriye’deymiş gibi çalışıyorlar. Suriye’deki sivil toplum kavramı farklı.”

Hayata Destek: “Zaten kişisel değişimlere uyum sağlamaya çalışan Suriyeli STK’lar ve kişiler için çalışma sistemini de yeni bir çevreye uyarlamak epey zordur.”

İHH-İstanbul: “Çok sayıda STK var, ancak uygulamaları sorunlu. Buradaki tüm Suriyeli kurumlarla işbirliği yapmamıza rağmen, Suriyeliler tembel, çalışma mantıkları kötü, bizim kadar sıkı çalışmıyorlar. İşbirliği, sağlık dağıtımı konusunda sorunlar mevcut. İnsanların gerçekten ihtiyaç

⁵³ Şenay Özden, “The opposition failed bitterly in the refugee issue”, interviewed by Ayşe Çavdar, *Saha* 4 (2016): 37.

*sahibi olup olmadığını tam olarak anlayamıyoruz.
Zor bir sınırdır."*

İstanbul'daki bir Suriyeli STK, Türkiye'deki STK'ların Suriyeli STK'lara kendileri gibi olmaları ve özellikle eğitim söz konusu olduğunda kendi ideolojilerini paylaşmaları için destek verdiğini öne sürdü. Büyük bir STK çalışanı, Suriyelilerin yardım almaya alışkın olmadığını, ancak şimdi bağımlılık kültürünün geliştiğini de belirtti.

Suriyeli ve yerel STK'ların faaliyetleri vasıtasıyla Suriyeli mültecilerin intibak sürecini kolaylaştırma potansiyeli bulunmakta. Bununla birlikte, bu kurumlar arasındaki ilişkiler oldukça sorunlu devam ediyor. Hiyerarşik ilişkiler, dil bariyerleri ve kültürel farklılıklar, üst düzey işbirliğini baltalayan ana engeller olarak sıralanmakta. Hem Suriyeliler hem de yerli halkı kapsayan bu sivil toplum aktörlerinin genel itibarıyla toplumun bir mikrokozmu olduğu düşünüldüğünde, bu sorunların daha geniş bağlamlarda, gelecekteki intibakın önünde bir engel teşkil etmesi muhtemel.

6. POLİTİKA ÖNERİLERİ

Türkiye'ye mülteci akınıyla bağlantılı krizdeki STK'lar ve İnsani Güvenlik

Suriyelilerin, Türkiye'deki sürüncemeli varlığı, kaçınılmaz ikamet süreleri ve ülkeye hareketin hatırı sayılır rakamlarda devam etmesi nedeniyle, artık Suriyelilerden içine yerleştikleri ev sahibi topluluktan ayrı bir grup olarak bahsetmek yeterli değil. Sosyal politikalar, mültecilerin varlığıyla yaratılan ya da şiddetlenen ev sahibi topluluklardaki güvensizliklere dikkat ederek, mültecilerin ve ev sahibi toplumun insani güvenliklerini ele almalı. Muazzam boyutlardaki Suriyeli varlığı, gittikçe güvensiz bir ortam yaratan Türkiye sınırları içindeki ve dışındaki çatışmalar ve Suriyelilerin emek piyasasındaki mücadeleleri, Suriyelilerin geçtiğimiz beş yıldır Türkiye'de yaşama biçiminin, değişmeden kalmayacağını gösteriyor.⁵⁴ Üstelik yerel sosyal medya kullanıcılarının Türkiye'deki Suriyelilere vatandaşlık verilmesi önerisine yönelik ayrımcı tepkisi, gelecekte daha uzun süre burada kalmalarının halk arasında oldukça hassasiyet yarattığının da ufak bir göstergesi.⁵⁵

'İhtiyaç temelli' bir yaklaşım, toplumdışı gruplara hizmet sağlanması için ilave kaynaklar temin etmeye odaklanırken, 'haklara dayalı' bir yaklaşım, mevcut kaynakların daha eşit paylaşımına ve

toplum dışına atılmış kişilerin bu kaynaklar üzerinde haklarını savunmasına yardım ederek süreci açıkça politikleştiriyor. Genel olarak, Suriyelilerin kurumsal, bölgesel, yerel ve bireysel olmak üzere birden çok düzlemde tanınmadığı da söylenebilir. Türkiye'deki Suriyelilerin varlığının, ev sahibi toplum üzerindeki uzun vadeli etkilerini de içeren en sürdürülebilir ve en kapsayıcı biçimde ele alınabilmesi için, uluslararası toplumdan ulusal hükümet ve yerel yetkililere kadar uzanan bu farklı düzlemler işbirliği içine girmeli.

1990'lı yıllardan itibaren mültecilerin sadece fiziksel şiddet değil, insani özgürlüklerine ve mutluluklarına yönelik tehditler şeklinde de karşılaştığı çeşitli güvensizliklere dair artan bir farkındalık gelişti. Bu değişime, 2003 yılında İnsani Güvenlik Komisyonu tarafından "temel özgürlüklerin, hayatın özünü oluşturan özgürlüklerin korunmasıdır. İnsanları tehlikeli (şiddetli) ve yaygın (kapsamlı) tehdit ve durumlardan korumak demektir [...]"⁵⁶ şeklinde tanımlanan insani güvenliğe dair yeni kavramlar eşlik etti. Bu, insan haklarının yalnızca siyasal ve sivil hakları değil ekonomik, sosyal ve kültürel hakları da kapsadığı anlamına geliyor.⁵⁷

⁵⁴ Burada karşılaştırma yapmak için iyi bir nokta, Pakistan'daki ev sahibi toplulukların beş yıl boyunca muazzam bir cömertlikle karşıladığı ama sonrasında toplumsal güvenliğe yönelik artan tehditler yüzünden gücendirildiği Afgan mülteciler olabilir. Susanne Schmeidl, "(Human) security dilemmas: long-term implications of the Afghan refugee crisis". *Third World Quarterly*, 23:1 (2002): 7-29..

⁵⁵ #ÜlkemdeSuriyeliİstemiyorum (I don't want Syrians in my country) etiketi 3 Temmuz tarihinde dünya çapında Twitter gündem başlığı (trending topic) oldu. Hurriyet Daily News, "Turkish Twitter users criticize Syrian citizenship proposal as hashtag becomes TT", 3 Temmuz, 2016, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-twitter-users-criticize-syrian-citizenship-proposal-as-hashtag-becomes-tt.aspx?pageID=238&nid=101188&NewsCatID=338>, 13 Eylül 2016.

⁵⁶ United Nations Trust Fund for Human Security, "Human Security Now: Commission on Human Security", New York 2003, http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/chs_final_report_-_english.pdf, 15 Eylül 2016.

⁵⁷ Mary Kaldor, Human Security, *Society and Economy* 33: 3 (2011): 441-448.

İnsani güvenliğin temel unsurlarından biri "insanların kuvvetli yönleri ve arzuları üzerine dayanır [...]" kavramıdır.⁵⁸ Bu, bireylerin kendilerini güvenceye alma kapasitesinin yanı sıra içinde yaşadıkları ve günlük haklarını kullandıkları ev sahibi topluluklardaki sosyal, ekonomik ve kültürel ağların önemini kabul eder. BMMYK'nın eski Yüksek Komiseri Sadako Ogata, çeşitli bireylerle etkili ağlar kurmanın önemini belirtiyor: "Bireysel sorunlar üzerine kurulan ittifaklar önemlidir; etkin faaliyet mekanizmaları vasıtasıyla bu ittifakların verimli hale getirilmesi daha da önemlidir."⁵⁹ Bunu göz önünde bulundurarak, Suriyelilere yanıt veren sivil toplum, hem Suriyelileri hem de kırılğan ev sahibi toplulukları insani güvenlik çizgisinde koruyabilen etkili faaliyet mekanizmalarını kurabilme becerisi üzerinden analiz edilmeli. Yani, hem Suriyelilerin kendi geleceğinin aktörü olduğunu hem de tabiatı gereği kendi geleceğinin bünyesindeki tüm tabakalaşma ve iktidar mücadelelerinin yanı sıra, içinde yer aldığı ev sahibi toplumda kurduğu ilişkilerle de bağlantılı olduğunu kabul etmeli. Ancak Suriyelilerin ve onları ağırlayanların haklarını güvence altına almaya yönelik bu kadar büyük bir istek ancak sivil toplum ile devletin yerleşik kurumları ve yerel yönetimler arasındaki ittifak yoluyla sağlanabilir.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK) tarafından tanımlandığı şekliyle 'hak temelli' bir yaklaşım şu kurucu unsurları içerir: 1) haklarla bağlantı 2) hesap

verebilirlik 3) güçlendirme 4) katılım 5) ayrımcılığın önlenmesi ve savunmasız gruplara ihtimam.⁶⁰ Yardımı kimin sağladığı, hangi koşullar altında verileceği ve ne kadar süreceği konusunda şeffaflığın önemini kabul eder. Ve doğası gereği, verildiği yerel ortamlar tarafından belirlenir.⁶¹

İnsani güvenliğe odaklanmanın merkezinde, mülteci ve ev sahibinin ayrı gruplar olduğu ve sosyal sermayenin sabit veya statik bir şey olmadığı görüşündeki değişim yatıyor.⁶² Aksine, şehirlerin akışkan ve sürekli değişen karakteri, toplumsal sermayenin kentsel biçimlerini de etkiliyor. Mültecilere atfedilen bağımlı 'kurbanlar' veya güçlendirilmiş aktörler şeklindeki basit karşıtlığın arasındaki bulanık gerçekliği ele almak aslında hem mülteci hem de ev sahibi nüfusun sahip olduğu karmaşık ve çok katmanlı kırılğanlık ile kapasitesini de fark etmeye yarıyor. Ev sahibi toplumlardaki dinsel, etnik veya ekonomik çizgiler boyunca kökleşmiş yoksulluk ve toplumsal ayrımcılık da, Suriyelilerin yerel bölgelerde nasıl görüldüğünü etkiliyor. Mültecilerin güçlendirilmiş katılımcılar olarak kabul edilmesi şehir hayatını nasıl tecrübe ettiklerini anlamayı da gerektiriyor: Bu da, ne tür haklara sahip olduklarını algılayışları ve katılımlarının nasıl gerçekleşeceği üzerinde etkili olacak dini, sosyo-ekonomik ve kültürel alışkanlıkları da anlamayı gerektiriyor. Tüm bu süreç, hak görüşmelerinin ifade edilme şeklinin yanı sıra, yapılanlara dair bilgi verilmesine de etki eden son derece karmaşık bir çıkarlar konfigürasyonu meydana getiriyor.

⁵⁸ Human Security Now: Commission on Human Security, New York 2003, 4

⁵⁹ "Human Security: A Refugee Perspective" - Keynote Speech by Mrs. Sadako Ogata, United Nations High Commissioner for Refugees, at the Ministerial Meeting on Human Security Issues of the "Lysoen Process" Group of Governments, Bergen, Norway, 19 Mayıs 1999 <http://www.unhcr.org/admin/hcspeeches/3ae68fc00/human-security-refugee-perspective-keynote-speech-mrs-sadako-ogata-united.html>, 15 Eylül 2016.

⁶⁰ Munzoul Assal, "Rights and Decisions to Return Internlly Displacd Persons in Post-war Sudan" In Katarzyn Grabska and Lyla Mehta, (ed): "Forced Displacement: Why Rights Matter", (Palgrave Macmillan, 2008): 145.

⁶¹ Michael Posner and Deirdre Clancy, A Human 'rights based' Approach to Refugee Assistance, Human Rights First, https://www.humanrightsfirst.org/wp-content/uploads/pdf/approach_refugess.pdf, 15 Temmuz 2016, 4.

⁶² Madhavan S., Landau L.B. Bridges to nowhere: hosts, migrants, and the chimera of social capital in three African cities. *Population Development Review* 37:3 (2011): 473-97.

Uluslararası toplum – Hükümetler Arası Kuruluşlar (IGO'lar) ve INGO'lar

Uluslararası toplum, özellikle hükümet ve yerel STK'larla partnerlik kurma kapasitesi ile Geçici Koruma Merkezleri (GMK) dışındaki Suriyelilere yardım konusunda, önemli bir rol oynamakta. BMMYK, Suriyelilerin kayıt altına alınmasıyla ilgilenmemesine rağmen, Türkiye'de 'tamamlayıcı' koruma aktörü gibi çalışıyor. IOM, BMMYK, UNICEF, WFP, WHO ve OCHA gibi IGO'lar son beş yıldır hükümetle koordinasyonu geliştiriyor. Atabilecekleri şu biçimdeki başka adımlar da bulunmakta:

- **Türkiye'deki Suriyeli sivil kuruluşları tanınmalı.** Uluslararası toplum, Türkiye genelinde faaliyet gösteren yerel Suriyeli girişimleri geliştirmeleri için yetkilendirmeli ve gerektiğinde mali açıdan onlara yardımcı olmak amacıyla Türk hükümetine finansal destek sağlamalı.
- **Suriyeliler kendi çıkarları bağlamında paydaşlar kabul edilmeli.** Suriyeliler, uluslararası düzeydeki politika toplantılarında temsil edilmeli.
- **Ev sahibi toplumun da hassas noktaları ile bünyesinde göz ardı edilemeyecek azınlık ve dışlanmış gruplara sahip olduğu kabul edilmeli ve tüm bu hassas noktaları almada Suriyeli nüfusa olduğu kadar odaklanılmalı.**
- **Türkiye'deki mevcut sivil toplum güçlendirilmeli ancak bunu doğrudan beyin göçü ile değil; eğitim programları ve partnerlikler vasıtasıyla yapmalı.** Uluslararası

kaynak ve fonların ülkeden gidişiyle doğacak zorlukları kabul etmeli ve bunun için önlemler almalı.

- **Dahil etme planları hem Suriyelilere hem ev sahibi ülkeye odaklanmalı.** Türkiye toplumunun ötekileştirilmiş grupları da dahil edilmeli.
- **Kaynakların yerleşim yerleri, paydaşlar ve düzeyler boyunca daha iyi şekilde dağıtılmalı.**

Merkezi hükümet

Türkiye'deki Suriyeli nüfusa temel yanıtı veren hükümet olmuştur. GİGM, "geçici koruma" rejimi kapsamında kayıtlı olan Suriyeli mültecilerin kayıt ve statü kararlarından sorumlu otoritedir.⁶³ Hükümet, yardım ve dikkatinin çoğunu, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve GKM personeli tarafından yönetilen ve Geçici Koruma Merkezleri (GKM)⁶⁴ olarak anılan 26 kamp üzerine yoğunlaştırıyor. Ayrıca, özellikle 2009 yılında kurulan AFAD, Elektronik Yardım Dağıtım Sistemi'nin (EYDAS) oluşturulması ve planlanan Akreditasyon programı gibi yeni kurum ve düzenlemelerle kamplar dışında kalan mülteci yönetimindeki rolünü de genişletiyor.

- **STK öneri ve fikirleri bakanlıklar ve mecliste tartışılmalı.** Önerileri yalnızca tavsiye olarak alınmamalı, aynı zamanda uygulanmalı. STK'lar karar alma toplantılarında muhatap olarak dikkate alınmalı ve resmi toplantılara çağrılmalı.
- **Suriyeli STK'lar daha fazla desteklenmeli.** Yurtdışından para almanın önündeki bürokratik engeller azaltılmalı; daha fazla mali yardım

⁶³ Refugee Rights Turkey, "Introduction to the Asylum Context in Turkey", <http://www.asylumineurope.org/reports/country/turkey/introduction-asylum-context-turkey>, 28 Temmuz 2016.

⁶⁴ Republic of Turkey Prime Ministry Disaster and Emergency Management Presidency, Introduction, <https://www.afad.gov.tr/en/>, 7 Eylül 2016.

verilmeli ve hükümet düzeyinde resmi bir tanıma sağlanmalı.

- **Devlet şeffaf olmalı.** Ve bazı STK'lar kayırılmamalı. Akreditasyon, bu iltimasın sonuçlarından biridir.
- **Dil eğitime yatırım yapılmalı.** Dil eğitimi toplumun farklı kesimlerinden herkes tarafından erişilebilen, finanse edilen kurslarla yürütülmeli. Kadınlar için özel yardımlar yapılmalı. Gerektiğinde çocukların oynayabilmesi için ayrı sınıf ve alanlar sağlanmalı.
- **Suriyelilerin geleceğine ilişkin tartışmalar kamusal alanda yapılmalı.** Tartışmalar tüm siyasi partilerin önünde, toplumun her kesiminden gelen temsilcilerle, yönetimin her düzeyinde yürütülmeli; böylece çeşitli sosyal gruplar ve vatandaşlar fikirlerini ifade edebilecek ve aralarında tartışmalar başlatabilecektir. Bu, daha kapsayıcı ve açık bir sığınma politikasının formüle edilmesinde temel oluşturmalı.
- **Suriyelilere ilişkin yasalar Arapça ve Kürtçeye tercüme edilmeli.**
- **Eğitim:** Travmayı daha iyi kavramak gerekir. Travma geçirmiş çocuklara verilecek eğitim üzerine öğretmenlere, öğretmen eğitimi verilmeli.
- **Yerel topluluklar ve nüfusun farklı kesimleri içinde alışverişin sağlandığı yerlerde temsilcilerden oluşan komiteler (muhtarlar, doktorlar gibi) vasıtasıyla topluluklar arasında koordinasyon kurmak için en iyi yolların bulunması.**
- **Bilgilendirme Kampanyası:** Suriyelileri haklar, hizmetler, mevcut yardımlar konusunda

daha iyi bilgilendirmek için bir bilgi kampanyası başlatılmalı.

- **Sertifikaların Tanınması:** Okul ve öğretmenlerin diplomalarından evlilik ve doğumlara kadar uzanan kayıt belgelerini ele alınmalı ve bu sertifikaların uluslararası alanda tanınmasının yollar aranmalı.
- **Kamplarda ve kurumlarda çalışma yürüten mülteci araştırmacılarının erişimi kolaylaştırılmalı.**

Belediyeler

Belediyeler, merkezi hükümet ve yerel paydaşlar ile yerel paydaşların kendi arasında bir köprü oluşturmak açısından çok önemli bir sorumluluğa sahip. Şu anda, Türkiye genelindeki belediyeler tarafından Suriyelilere yönelik ortak bir tutumdan bahsedemiyoruz; bazı belediyeler mültecilerin varlığını görmezden gelme ya da düşmanca tavırlara sahip olma eğilimindeyken bazıları ise tam destek vermekte.

- **Yerel işbirliğinin ve iletişimin artırılması:** Sahada iletişim ve organizasyon sorunlarını çözmek için çok-sektörlü paydaş toplantıları gerekli. Suriyeli örgütler de buna dahil edilmeli.
- **Belediyelerin ağırları:** Bilgi paylaşımı ve işbirliği için belediyeler arası ağlar gerekli. Hâlihazırda mevcut ağlar, yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde göçmen ve mülteci komisyonlarını oluşturmalı.
- **Sivil aktörlerle sürekli iletişim kanalları:** STK'larla düzenli toplantılara ek olarak, sürekli iletişim kanalları kurulmalı. Bu kanallar akut ihtiyaçlara cevap vermek için hem mültecilere hem de STK'lara açık olmalı.
- **İzleme ve belgeleme:** Mülteci sayısını ve

(meslek, yaş, eğitim gibi) profillerini belgelemek hayati fakat büyük ölçüde ihmal edilmiş bir konu. Bu rakamların belediye ölçeğinde olması tüm paydaşları faaliyetlerinde yönlendirir.

- **STK faaliyetleri için destek:** Birçok yerel STK, kaynak yetersizliği çekmekte. Belediyelerin olanaklarına ve diğer doğrudan veya dolaylı destek biçimlerine erişim, ciddi bir etkiye sahip olacaktır.

- **Toplumsal kaynaşma etkinlikleri:** Yerel topluluklar mültecilere karşı saldırgan olabilir, nitekim çoğu kez oldular da. Genellikle, belediyelere STK'lardan daha fazla saygı duyulur. Yerel toplum ve mültecileri bir araya getirmek için belediyeler tarafından düzenlenen etkinlikler bu sorunu çözme potansiyeline sahip.

- **Telefon bilgileri ve mülteciler için şikâyet hatları:** Okula kaydolma ve hastanelerdeki prosedürler mülteciler için karmaşık ve bu süreçlerde birçok insan hakları ihlali ile karşılaşılıyorlar. GİGM tarafından bu ihtiyaca cevap bulmak için kurulan bir telefon hattı olmasına rağmen, yerel bir hat daha etkili olacak ve hızla yanıt verecektir.

- **Mülteciler için ücretsiz toplu taşıma:** Mülteciler kapalı topluluklar oluşturma eğiliminde. Ücretsiz toplu taşıma araçları, şehir içinde dolaşmalarını ve kent yaşamında daha aktif olmalarını sağlar.

- **Toplu taşıma haritalarının tercümesi:** Özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirler, bırakın dil becerisine sahip olmayan mültecileri, herkes için çok karmaşık olabiliyor. Arapça ve Kürtçe tercüme edilen ulaşım haritaları kenti daha erişilebilir hale getirebilir.

- **Çok dilli trafik işaretleri:** Diller yerel

demografik gerekliliklere göre belirlenmeli.

- **Hastanelerde çok dilli yön levhaları:** Diller yerel demografik gerekliliklere göre belirlenmeli.

- **Yaşam boyu öğrenme kursları:** Belediyelerin yaşam boyu öğrenme merkezleri mültecilere açık olmalı. Bunlar çeşitli şekillerde işlev görecektir. Birincisi, bu merkezler yerel halk için Arapça ve Kürtçe kursları, mülteciler için de Türkçe kursları sağlamalı. İkincisi, bu merkezler mültecilere piyasada iş bulmak için gerekli becerileri kazandırmaya yardımcı olmalı.

Yerel Sivil Paydaşlar: STK'lar, Medya ve Akademisyenler

Hükümetin kaynaklarının çoğunu kamplara yoğunlaştırdığı gerçeği göz önüne alındığında, STK'lar ve diğer sivil aktörler kamplar dışındaki Suriyelilere yardım yükünün çoğunu üstleniyor. STK'lar olağanüstü bir boyut ve süreklilikteki bu sorunu ele almada nispeten başarılı olsa da, faaliyet gösterdikleri alanlarda devam eden sorunlar da bulunmakta. Medya, Suriyelilerin toplumun geneli tarafından nasıl anlaşıldığı ve algılandığına dair temel bir rol oynuyor. Akademisyenler, sürüncemeli mülteci sorunlarına çözüm araştırma konusunda etkili olma potansiyeline sahip ve hükümet ile STK'lara danışman olarak etki ediyorlar.

STK'lar

- **Suriyeli nüfus hakkında konuşma ve nüfusun niteliğinin anlaşılma biçiminin önemini kabul etmeli:** Yani Suriyeli nüfus öznedir, 'kurban' değil.

- **Hakların dile getiriliş ve anlaşılma biçiminin önemini kabul etmeli.**

- Suriyeliler STK'larda temsil edilmeli (en azından kendileri ile ilgili projelerin formülasyonunda).
- Uzun vadeli bir strateji oluşturmanın üzerinde durulmalı.
- Aralarındaki koordinasyon ve işbirliğinin artırılması: Çevrimiçi forumlar ya da STK'ların temsil ettiği toplum merkezleri bunun bir yolu olabilir.
- Müşterek faaliyetler vasıtasıyla ev sahibi nüfus ve mülteciler arasında arabuluculuk yapmalı.
- Hükümet ve uluslararası paydaşlarla lobi yapmalı.
- Denetleme faaliyetlerini artırılmalı.
- Bir veri havuzu oluşturularak Suriyelilerin "araştırma-yorgunluğu" azaltılmalı; örneğin, farklı STK'ların araştırmaları için aynı kişileri ziyaret etme sıklığı düşürülmeli.

Medya (Gazeteler, Televizyon, Çevrimiçi, Radyo)

- Özellikle nüfusun genelindeki Suriyeli algısını etkilemek konusundaki rolünün ve dolayısıyla Suriyeli nüfusu nasıl naklettiğinin öneminin farkına varmalı.
- Medya, Suriye halkına karşı öfke ya da gerginlik uyandırmaktan kaçınmalı.
- Medya, Suriyeli varlığı konusunda toplumun her kesiminden kapsamlı tartışmalara ev sahipliği yapmak için bir platform olarak kullanılmalı.
- Medya farklı dillere tercüme edilmeli.

Mülteci nüfusuna bilgi sağlamak için kamu hizmeti reklamları verilmeli.

- Hakların dile getiriliş ve anlaşılma yolunun önemini kabul etmeli.

Akademisyenler ve Araştırmacılar

- Daha fazla sayıda akademisyen, uzun süreli mülteci durumları üzerine modeller sunmak için fikirler üretmedeki kilit rollerini kabul etmeli.
- STK ve devlet kurumlarına daha fazla uzmanlık sunulmalı.
- Uzun süren mülteci durumlarını deneyimleyen uluslararası akademik çevrelerle bilgi paylaşımı yapılmalı.
- Mülteciler hakkındaki kalıplaşmış zayıflık ve güçsüzleştirme söyleminin değiştirilmesine yardımcı olmalı.

7. SONUÇ

Sivil toplum oluşumunun temel veçhesinin kategorilerin inşası olduğu ve dolayısıyla da kimlik müzakerelerini hesaba katması gerektiğini kabul edersek, Suriyelilere verilen yanıt, Türkiye'deki sivil toplum aktörlerinin kendi üzerine düşünmesi açısından bir dönüm noktası teşkil ediyor⁶⁵. Bu, iki katmanlı bir sorgulama: Suriyeliler, sadece ev sahibi toplumdaki çeşitli gruplara ilişkin hak ve yetki kategorilerine ilişkin sorulara yol açmıyor. Aynı zamanda politik olarak gittikçe merkezileşen bir toplumda sivil toplumun yerleştirilmesi ve karakteristik olarak artan biçimde tek-etnili ve kapsayıcı olma arzusu içindeki bir ortamda göçmen gruplara karşı tutumla da ilgili sorular seslendiriliyor.

Hem Suriyelilerin perspektifinden hem de daha makro düzlemlerde, devlet ve STK'ların Suriyelilere karşı sorumluluklarına dair bir karışıklık bulunmakta: Bu karışıklığın büyük kısmı, olağanüstü nitelikteki durumdan kaynaklansa da, her düzeyde artan merkezileşme ile beraber Türkiye'deki devletin uğradığı siyasi dönüşümün ve sivil toplum kimliğinin hiçbir zaman net tanımlanmamasına ya da özel bir kamusal alana sahip olmamasına da borçlu. Bu faktörlerin ve eşzamanlı olarak Suriyelilere cevap verme aciliyeti sonucunda, sivil toplumun kimliği ve devletle olan ilişkisi hakkındaki sorular, eldeki acil meselelere yanıt verme gerekliliğinin yarattığı dinamiklerle birlikte sorulmakta. Bu sorular, devletin Suriyelilere müdahalesinde kendisini gösteren birkaç çelişki ile daha da karmaşıklaşıyor: Örneğin, ülkeye giriş-çıkışı kısıtlarken bazı Suriyelilere vatandaşlık sunmak ve Suriyelilere yardım ederken sadaka yaklaşımını kullanıp onları siyaset dışına

çıkarmakla mevcudiyetlerini hem uluslararası hem yerel platformlarda siyasetin içine çekmek bu çelişkilerden bazıları. Devletin bu eylemleri, sivil toplumun Suriyeliler ve devlet karşısındaki örgütlenmesini de etkiliyor. Mülteci düzeyinde, hangi hizmetleri kimin sağladığı konusunda da bir karmaşa mevcut ve bunlar, kısmen yanlış bilgi, bilgi eksikliği ya da bilgiye erişememenin yanı sıra, devletin hangi rolü doldurması gerektiği konusundaki algılamalar yüzünden de ortaya çıkıyor.

STK'lar örgütlü siyasi ortamlardır ve ille de vatandaş katılımı ve artan demokrasiyi yansıtan olumlu bir analitik kategori ya da doğrudan devletin karşısında duran bir aktör olarak anlaşılmalıdır. Suriyelilere karşılık veren Türkiye'deki sivil toplumun geçirdiği değişim tartışılırken son on yıldır sivil toplum kuruluşlarının sayısını artırmaya yönelik hükümetin siyasi çerçevesinin bir parçası olarak yürüttüğü proje ile eşzamanlı gerçekleştiğini de görmek gerekir. STK'ların Suriyelilere yanıt verme biçimleri, sivil toplumun farklı unsurlarının hem kendi arasındaki hem de devlet ile ilişkisi ve bunların nasıl yeniden yapılandırıldığını anlamak için iyi bir merceğe sunuyor. Araştırmamız, daha küçük, daha az örgütlü ve devletle daha az ilişkilere sahip, koşullara özel yardımlar sunan genel bir STK eğilimi olduğuna işaret ediyor.

Devlet ile STK'lar arasındaki güç dinamikleri karşıtlık üzerinden anlaşılmalıdır; zira güç, farklı bağlamlarda farklı aktörler tarafından farklı şekillerde müzakere ediliyor. Araştırmamız, STK'ların devlet hizmetlerinin yetersizliği veya

⁶⁵ Daniella Kuzmanovic, *Refractions of Civil Society in Turkey*. (Palgrave Macmillan, 2013), 34.

yanlış yönetimi söz konusu olduğu 'boşlukları doldurmak' için harekete geçtiği, devlet hizmetlerini tamamladığı veya farklı hizmetleri savunduğu vakaların altını çiziyor. Sivil toplum aktörleri ve hükümet yetkilileri açısından devletle olan dinamiklerine dair farklı görüşler mevcut. *"STK'ların iyi bir iş çıkardığını düşünüyorum çünkü hükümet kampların dışında aktif değil, dolayısıyla mültecilerle sadece STK'lar çalışıyor"* diye belirten hükümet yetkilisi, devletin kamplar dışında faaliyet gösteremediğinde sorumluluklarının sivil toplum aktörleri tarafından yerine getirilmesine dair bir beklentisi olduğuna işaret ediyor. Diğer hükümet görevlileri tarafından paylaşılmayabilecek bu kişisel görüş, STK'ların rolünün, devlet kapasitesinin yeteri kadar geniş olmadığı durumlarda devletin hizmetlerini doğrudan tamamlamak olarak algılandığını gösteriyor. Ancak, devletin bazı STK'ların duyduğu kaçınılmaz güvensizliği ortadan kaldırmak için pek bir şey yapmaması meselesi de söz konusu. Üstelik birçok STK aktörü de devlet karşısında kendilerine biçilen role ilişkin bu perspektifi paylaşmıyor.

Bu müzakereler; rekabet halindeki profesyonellik ve gönüllülük eğilimleri ile kısa vadeli mülteci yönetiminden uzun vadeliye geçişin nasıl yürütüleceğine dair ayrışmalar gibi mültecilere verilecek yanıtta çeşitli diğer tabakalaşmalar içerisinde gerçekleşmekte. Ancak bunlar açıkça tanımlanmış tabakalaşmalardan ziyade, farklı aktörler aracılığıyla farklı şekilde tezahür edip müzakerelere yol açan bulanık alanlardır.

Uluslararası insani toplumun Türkiye'ye daha önce görülmemiş şekilde giderek daha fazla nüfuz etmesi beraberinde gittikçe piyasalaşan bir yardım dağıtım sistemini de getiriyor. Görüşülen kişiler, INGO'ların Türkiye'ye girişi ile yardım sektörünün bağışçı kültürünün Türkiye'deki STK sektörünün piyasalaşmasına yol açtığını iddia ediyor. INGO'ların, en nitelikli yerel çalışanlarını kaparak yerel STK'ları sömürdüğü de düşünülüyor.

Yerel STK'lar, INGO'ları yerel personele fazla eğitim vermediği ve yalnızca Suriyelilere odaklandığı için eleştiriyor; öte yandan bağışçı sektörü oldukça tepkisel ve kısa vadeli yanıtlar vermeyi sürdürüyor.

Araştırma, çoğunlukla güç pazarlıkları şeklinde tezahür eden aktörler arası etkileşimi ve bu etkileşimin Suriyeli mültecilerin yerleşmesine ilişkin uzun vadeli etkilerini tasvir etmeye çalıştı. Ne var ki ortak hedeflere rağmen sivil toplum unsurlarının hâlâ mevcut ayrışmalarla meşgul olduğu görüldü. STK'ların Suriyelilere verdiği yanıt kapsamında devlet-STK ilişkisi; yerel STK'ların birbiriyle ilişkisi; INGO'ların STK sektörü üzerindeki etkisi ve Suriyelilerin önderliğindeki STK'lar ile yerel STK'ların etkileşimi de analiz edildi. Bu aktörler arasındaki sorunlar ve kurdukları ya da kuramadıkları işbirlikleri kendi çözüm önerileri ile beraber ele alındı. Araştırmanın odak noktasının bir kısmı; Suriyelilerin varlığı sonucunda yaratılan ortak platformun; kaynaklar, su ya da kentsel dönüşüm gibi ortak çıkarların asla bir araya getirmeyi başaramadığı farklı ve genellikle düşmanca sivil toplum unsurlarını birleştirme potansiyelini anlamaktı. Açıkçası, böyle bir çaba, uzun zamana yayılan daha derinlemesine bir araştırmayı gerektiriyor. Rapor, yalnızca herhangi bir aktörü problemlerin sorumlusu ya da diğerlerinden daha başarılı ilan etmekten kaçınıyor. Daha ziyade şaşırtıcı bir şekilde, söylemsel olmasa da iletişim ve işbirliği ile ilgili yaygın şikâyetler ve bu sorunların üstesinden gelmek üzere sundukları benzer öneriler açısından farklı aktörlerin yaklaşımları arasındaki paralellikleri göstermekte. Dahası bu paralellik iki sonuca işaret ediyor: Birincisi, bir uzlaşmaya varmak görüldüğü kadar güç değil ve ikincisi aktörler arasındaki iletişim eksikliği, sahip oldukları benzer yaklaşımlar göz önüne alındığında, görüldüğünden daha da kötü.

Bununla birlikte, görüşmeye katılanların tavsiyelerine bakıldığında, her aktör daha iyi bir

işbirliği düzeyi elde etmek için yerine getirmekle yükümlü olduğu görevlerin farkında. Üstelik aktörler arasındaki işbirliği ve iletişim sadece sahadaki maddi ihtiyaçların karşılanabilmesi için önem taşıyor, zira artık Türkiye Suriye halkının katılımının aktif şekilde tartışılması ve planlanması gereken bir aşamaya girdi. Ne devlet kurumları ne de yerel sivil toplum böyle bir süreçte deneyim sahibi olduğu için, farklı aktörlerin bilgi ve deneyimlerinin birikimi daha da elzem hale geliyor. Türkiye'nin zaten oldukça parçalı ve problemlili toplumsal yapısı göz önüne alındığında, bu süreci kolaylaştırmak için ayrıca dikkat gösterilmesi gerekiyor.

Türkiye'deki Suriyelilere verilen tepkinin bu aşamasında, bazı sivil toplum aktörleri arasındaki ilişkileri araştırmak, gelecekte araştırılabilecek başka alanları da ortaya çıkardı. Belediyelerin rolü ile farklı sosyal grupların (Kürtler, Aleviler, Hıristiyanlar gibi) Suriye nüfusuyla iç içe geçme sürecini anlamak gerekiyor. Ayrıca, bu araştırmada odaklandığımız çoğunlukla resmi ve gayri resmi gruplardan oluşan sivil toplum aktörlerinin tepkisini sivil toplum unsurlarını tamamlayan Öğretmenler Birliği ve Barolar Birliği gibi yarı profesyonel kuruluşlarla da karşılaştırmak anlamlı olacaktır. Bu araştırma, hükümetin sivil toplum kuruluşlarının Suriyelilere müdahale biçimlerini denetlemeye yönelik Akreditasyon programı ve EYDAS gibi ilk politikalarını da işaret ediyor. Bu programların sonuçları izlenmelidir. Ve ayrıca, yerleşim bölgeleri arasındaki büyük farklılıkların sonuçları da gözlemlenmelidir.

KAYNAKÇA

3RP. (2016). *Regional Refugee & Resilience Plan 2016-2017 in response to the Syria Crisis: Turkey*.

AFAD. (NA). *Elektronik Yardım Dağıtım Sistemi*. 26 Ekim 2016, Türkiye Cumhuriyeti Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı: <https://www.afad.gov.tr/tr/3641/Elektronik-Yardim-Dagitim-Sistemi-EYDAS>

AFAD. (NA). *Introduction*. 7 Eylül 2016, Türkiye Cumhuriyeti Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı: <https://www.afad.gov.tr/en/2601/Introduction>

Akay, Hale. (2015). *Türkiye'de İnsani Güven(siz)lik*. İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği.

Aljazeera. (4 Temmuz 2016). Erdogan: Syrian refugees could become Turkish citizens. *Aljazeera*. 15 Ağustos 2016, <http://www.aljazeera.com/news/2016/07/erdogan-syrian-refugees-turkish-citizens-160703133739430.html>

Aras, B., & Yasun, S. (2016). *The Educational Opportunities and Challenges of Syrian Refugee Students in Turkey: Temporary Education Centers and Beyond*. İstanbul Policy Center-Sabancı University-Stiftung Mercator Initiative.

Assal, M. (2008). Rights and Decisions to Return: Internally Displaced Persons in Post-war Sudan. In K. Gabraszka, & L. Mehza, *Forced Displacement: Why Rights Matter* (pp. 139-158). Palgrave Macmillan.

BIA Haber Merkezi. (7 Nisan 2016). *Erdoğan'dan STK'lara: Sen Neyin Raporunu Yayınlıyorsun?* 26 Ekim 2016, BIANET: <http://bianet.org/bianet/siyaset/173711-erdogan-dan-stk-lara-sen-neyin-raporunu-yayinliyorsun>

Commission on Human Security. (2003). *Human Security Now*. New York: UNHCR.

Crisp, J. (2002). No Solution in Sight: The Problem of Protracted Refugee Situations in Africa. *The Center for Comparative Immigration Studies, Working Paper No.68*, 1.

Cupolo, D. (22 Temmuz 2016). *Syrian shops in Ankara hit in post-coup riots*. 27 Temmuz, 2016, DW: <http://www.dw.com/en/syrian-shops-in-ankara-hit-in-post-coup-riots/a-19416521>

Dinçer O, Federici V, Ferris E., Karaca S., Kirişçi K., Çarmıklı E.(November 2013). *Turkey and Syrian Refugees: The Limits of Hospitality*. Brookings Institute.

Ferris, E., & Kirisci, K. (2015). *Not Likely to Go Home: Syrian Refugees and the Challenges to Turkey- and the International Community*. Brookings Institute.

Genç, D., & Özdemirkıran, M. (2015). Local perceptions on Syrian migration to Turkey: A case study of İstanbul neighborhoods. In Ş. e. al, *Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings* (pp. 106-117). London: Transnational Press London.

- Heper, M., & Yildirim, S. (2011). Revisiting civil society in Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies*, 1–18.
- Hoffman, S., & Samuk, S. (2016). *Turkish Immigration Politics and the Syrian Refugee Crisis*. Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs.
- Hsieh, H., & Shannon, S. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15 (9), 1277–88.
- Human Rights Watch. (20 Haziran 2016). *EU: Don't Send Syrians Back to Turkey*. 29 Eylül, 2016, Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/news/2016/06/20/eu-dont-send-syrians-back-turkey>
- Human Rights Watch. (2015). *Turkey: Syrians Pushed Back at the Border*. Human Rights Watch.
- Hurriyet Daily News, "Turkish Twitter users criticize Syrian citizenship proposal as hashtag becomes TT", 3 Temmuz 2016, <http://www.hurriyetaidailynews.com/turkish-twitter-users-criticize-syrian-citizenship-proposal-as-hashtag-becomes-tt.aspx?pageID=238&nID=101188&NewsCatID=338>, 13 Eylül 2016
- İcduygu, A., & Keyman, F. (2003). *Globalization, Civil Society and Citizenship in Turkey: Actors, Boundaries and Discourses*. Citizenship Studies.
- Interior, M. o. (2013). *Patent No. 6458*. Turkey.
- IRIN. (25 Haziran 2015). Turkish NGO move boosts Syria aid delivery. 2 Ağustos 2016, <http://www.irinnews.org/news/2015/06/25/turkish-ngo-move-boosts-syria-aid-delivery>
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (19 Eylül 2012). *İzmir'in Süt Kuzularına haftada 2 litre süt*. 24 Ekim 2016, İzmir: <https://www.izmir.bel.tr/HaberDetay/8788/tr>
- Jalali, R. (2002). Civil Society and the State: Turkey after the Earthquake. *Disasters*, 26 (2), 120–139.
- Kaliber, A., & Tocci, N. (2010). *Civil Society and the Transformation of Turkey's Kurdish Question*. Security Dialogue.
- Karaaslan, Y. (30 Nisan 2013). *Afet Bölgesinde, Afad'a Akredite Kuruluşlar Çalışacak*. 26 Ekim 2016, Haberler: <http://www.haberler.com/afet-bolgesinde-afad-a-akredite-kuruluslar-4576038-haberi/>
- Kart, E. (10 Mayıs 2016). US gov't suspends 14 aid programs in Turkey upon corrupt practices in aid to Syria. *Hurriyet Daily News*. 2 Ağustos 2016, <http://www.hurriyetaidailynews.com/us-govt-suspends-14-aid-programs-in-turkey-upon-corrupt-practices-in-aid-to-syria.aspx?PageID=238&NID=98977&NewsCatID=352>
- Kingsley, P. (11 Nisan 2016). *Fewer than 0.1% of Syrians in Turkey in line for work permits*. 19 Nisan 2016, The Guardian.
- Kuzmonovic, D. (2012). *Refractions of Civil Society in Turkey*. Palgrave Macmillan.

Madhavan, S., & Landau, L. (2011). Bridges to nowhere: hosts, migrants and the chimera of social capital in three African cities. *Population Development Review*, 37 (3), 473-97.

Memurlar.net. (29 Nisan 2013). *İnsani yardımda Devlet ve STK'lar tek merkezden çalışacak*. Ekim 2016, Memurlar.net: <http://www.memurlar.net/haber/365936/>

Milliyet. (20 Nisan 2012). *Eczacılar Suriyelilere İlac Vermeyecek*. 19 Ekim 2016, Milliyet: <http://www.milliyet.com.tr/eczacilar-suriyelilere-ilac-ekonomi-2263057/>

Morsümbül, M. S. (2016, September). A major test for the Turkish education system: Immigrant children. 11-18. (M. Erol, Interviewer) Saha.

ODI. (April 2016). *Time to let go: Remaking humanitarian action for the modern era*.

Ogata, S. (1999). "Human Security: A Refugee Perspective". *Keynote Speech by Mrs. Sadako Ogata, United Nations High Commissioner for Refugees, at the Ministerial Meeting on Human Security Issues of the "Lysoen Process" Group of Governments, Bergen, Norway, 19 May 1999*. Bergen.

Özden, Ş. (2016, September). The opposition failed bitterly in the refugee issue. 37-43. (A. Çavdar, Interviewer) Saha.

Posner, M., & Clancy, D. (NA). *A Human 'rights based' Approach to Refugee Assistance*. Retrieved July 15, 2016, from Human Rights First: https://www.humanrightsfirst.org/wp-content/uploads/pdf/approach_refugess.pdf

Refugee Rights Turkey. (NA). *Introduction to the Asylum Context in Europe*. 7 Eylül 2016, Asylum in Europe: <http://www.asylumineurope.org/reports/country/turkey/introduction-asylum-context-turkey>

Relief Web. (2013). *Legal status of individuals fleeing Syria: Syria Needs Analysis Project*. Relief Web.

Saglik Aktuel. (23 Mart 2016). *AFAD'dan odeme alamayan eczacilar multecilere ilac vermeyecek*. 19 Ekim 2016, Saglik Aktuel: <http://www.saglikaktuel.com/haber/afaddan-odeme-alamayan-eczacilar-multecilere-ilac-vermeyecek-50968.htm>

Saldana, J. (2008). *Coding manual for qualitative researchers*. Los Angeles: Sage Publications.

Schenkenberg van Mierop, E. (February 2004). UNHCR and NGOs: Competitors or Companions in Refugee Protection? Migration Policy.

UNHCR. (2016). "Suriyeli Mültecilerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi". Istanbul.

UNHCR. (2016). *Global Trends: Forced Displacement in 2015*. UNHCR.

Zambrana, M. (15 mart 2016). Marrying a Turkish Man to Survive. *The Equal Times*. 18 Ekim 2016, from <http://www.equaltimes.org/marrying-a-turkish-man-to-survive?l>

EKLER

Ek 1. Zaman Çizelgesi: Türkiye'deki Suriyeli Nüfusuna İlişkin Önemli Olaylar, Aktif Dernekler ve INGO'ların Sayısı

2011

Aktif Dernekler: 88.582

INGO'lar: 67

Suriyeliler: Veri yok

Nisan: Suriye'den gelen ilk gruplar Türkiye sınırına varmaya başladı.

Mayıs: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), yapılacak müdahaleyi koordine etmek için görevlendirildi. Temel hizmetler Nisan 2011'de yayınlanan Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri Yönetmeliği'nde belirtildiği üzere AFAD tarafından sağlanmaktadır.

Haziran: Türkiye açık kapı politikasını açıkladı.

Kasım: Türkiye İçişleri Bakanı, BMMYK ev sahipliğinde bir toplantıda Suriyelilerin Türkiye'nin geçici koruması altına girdiğini ilan etti. Geçici korumanın üç ana ilkesi bulunmakta: geri gönderilmeme, açık sınırlar ve temel insani ihtiyaçların karşılanması.

Aralık: Türkiye, binlerce mülteci ve askeri sığınmacı için altı mülteci kampı inşa etmek amacıyla 15 milyon dolar harcadı.

2012

Aktif Dernekler: 99.545

INGO'lar: 72

Suriyeliler: 14.237

Şubat: Yetkililer, Türkiye'nin tüm Suriyeli vatandaşları kabul edeceğini söyledi.

Mart: Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge" yayınlandı. Yönerge halka açık değildir.

Ağustos: Türkiye, 100 binden fazla insanı almayacağını açıkladı.

2013

Aktif Dernekler: 97.448

INGO'lar: 96

Suriyeliler: 224.635

Nisan: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yayınlandı. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kuruldu.
-Biyometrik kimlik kartları dağıtılmaya başlandı.

Ağustos: Sağlık ve diğer hizmetlere erişim bir genelge ile genişletildi (2013/08): Artık hizmetler ilk baştaki 11 il yerine 81 ilde de sağlanıyor.

Ekim: Suriyeli öğrenciler üniversiteye giriş sınavsız, üniversiteye girme hakkını elde etti.
-Dışişleri Bakanı, "Suriyeliler konusundaki kırmızı çizgimiz aşıldı" dedi.

2014

Aktif Dernekler: 103.456

INGO'lar: 109

Suriyeliler: 1.519.286

Mayıs: AB Türkiye Geri Kabul Anlaşması AB tarafından onaylandı.

Eylül: IŞİD'den kaçan 5 bin kişinin Türkiye sınırını geçmesine izin verildi.
-"Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri" yayımlandı. Genelge, Suriyelilere yönelik eğitimi standartlaştırmakta ve Türkiye'deki okullara katılımlarını sağlamaktadır.

Ekim: Geçici Koruma Yönetmeliği yayımlandı.

2 Ekim: Mürşitpınar kontrol noktası kapandı.

6-7 Ekim: Kobani protestoları ve çatışmaları başladı.

2015

Aktif Dernekler: 107.336

INGO'lar: 129

Suriyeliler: 2.503.549

Mart: Bab El Selam ve Bab El Hava sınır kapıları kapandı.

Mayıs: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), yabancıların davalarının tamamını Emniyet Müdürlüğü'nden devraldı.

-INGO'lar acil müdahalenin sistematik bir parçası haline gelmeye başladı.

Temmuz: Teknik düzenlemeler üzerine Sağlık Bakanlığı ile AFAD arasında, "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı İle Sağlık Bakanlığı Arasında Götürü Bedel Üzerinden Sağlık Hizmeti Alım Protokolü" imzalandı.

Ağustos: Türkiye, Türkiye-Suriye sınırında bir duvar inşa etmeye başladı.

Eylül: Suriyeli mülteciler Edirne'den Yunanistan sınırına yürüyor.

Ekim: Türkiye, ağır yaralı Suriyeli sığınmacılar haricindeki herkese sınırlarını daimi olarak kapatmadan önce, Suriye ile birkaç sınırını geçici olarak kapattı.

2016

Aktif Dernekler: 109.695

INGO'lar: Veri yok

Suriyeliler: 2.736.032

Ocak: "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" kabul edildi.

-Türkiye, hava veya deniz yoluyla üçüncü ülkelerden gelen Suriyeliler için vize şartı getirdi.

-Suriyeliler Türkiye içinde seyahat edebilmek için artık bir seyahat izin belgesi almak zorunda.

Mart: AB-Türkiye mülteci anlaşması imzalandı.

Temmuz: Cumhurbaşkanı Erdoğan, Suriyelilere vatandaşlık temin etmek adımlar atıldığını açıkladı.

Ek 2. Katılımcılar

Görüşülen Kişi	Kurum	Yer	Tarih
Chevan Hussein	ENKS	İstanbul	23.02.2016
Sandrine Ramboux	Carma	İstanbul	01.04.2016
Markus Ketola	Ulster Üniversitesi	İstanbul	03.05.2016
Dr. K.A.	Suriyeli Hastanesi	İstanbul	04.06.2016
Yakup Aktuğ	Quomsho	İstanbul	06.03.2016
Sema Merve İş	HDRF	İstanbul	08.01.2016
Kumru Cılgın	Mülteciyim Hemşerim	İstanbul	08.04.2016
Chole Poncholet	Global Human Rights	İstanbul	13.05.2016
Shannon Kay	Small Projects Istanbul	İstanbul	14.01.2016
Songül Dede	Okmeydanı Derneği	İstanbul	14.06.2016
Nur Özkut	Mülteci Hakları Merkezi	İstanbul	15.03.2016
Dr. K.A.	Alamal Almoushreq (Suriyeli Okulu)	İstanbul	16.06.2016
A.A	Caritas	İstanbul	17.06.2016
Ece Çiftçi	SosyalBen	İstanbul	22.03.2016
Özgül Kaptan	Kadav	İstanbul	25.05.2016
Weam Shabook	Ishraqaat	İstanbul	27.02.2016
Shahla Raza	Yusra Community Center	İstanbul	27.03.2016
Zeynep Kurmuş Hürbaş	Volunteer in Istanbul Facebook Grubu	İstanbul	27.03.2016
Paolo Lubrano	Plan 4 Education	İstanbul	29.02.2016
Murat Erdoğan	HÜGO	Ankara	13.05.2016
Mehmer Güllüoğlu	Kızılay	Ankara	23.03.2016
Ali Güneş	Başbakanlık Düzeyi	Ankara	23.03.2016
Özgür Ünlühisacıklı	German Marshall Fund	Ankara	24.03.2016
Hasan Anlar	İnsan Hakları Derneği	Ankara	25.03.2016
Murat Güreş	Gazeteci	Gaziantep	07.05.2016
Serhat Tok	IMPR	Gaziantep	07.05.2016
Pınar Şenoğuz	Gaziantep Üniversitesi	Gaziantep	07.05.2016
Deniz Şenol Sert	Özyeğin Üniversitesi	Gaziantep	07.05.2016
Kemal Vural Tarlan	Kırkayak Kültür	Gaziantep	07.05.2016
Talip Çelik	İyilik Der	Gaziantep	07.05.2016
Mahmut Kaçmazer	Anadolu Platformu	Gaziantep	07.05.2016
Cemal Mustafa	Minber Sam	Gaziantep	07.05.2016
Abdurrahim	Mazlum Der	Gaziantep	07.05.2016
Aynur Yıldırım	Kamer	Gaziantep	07.05.2016
Rasim Çalar	İHH	İzmir	21.04.2016
Dr.Cem Terzioğlu, Yıldırım Şahin, Prof.Dr. Nilgün Toker	Halkların Köprüsü	İzmir	21.04.2016

Yalçın Yanık	Kapılar Derneği	İzmir	21.04.2016
Feyha Karslı	Bodrum Kadın Dayanışması	İzmir (Skype üzerinden)	02.05.2016
Gaye Sağlam	ASAM	İzmir	22.04.2016
Nursen Sağlam	Mazlum Der	İzmir	22.04.2016
Birgül Aktay	Mazlum Der	İzmir	22.04.2016
Mustafa Rollas	İnsan Hakları Derneği	İzmir	22.04.2016
Murat Aktaş	İzmir Müzisyenleri Derneği	İzmir	22.04.2016
Oktay Çaparolu	İzmir Müzisyenler Derneği	İzmir	22.04.2016
M.A	AFAD	Şanlıurfa	05.05.2016
Emre Erdoğan	Bilgi Üniversitesi	Şanlıurfa	04.05.2016
Metin Çorabatır	IGAM	Şanlıurfa	05.05.2016
Serap Madenli	GAP	Şanlıurfa	05.05.2016
Anket	GAP Gençlik Derneği- Şanlıurfa	Şanlıurfa	04.05.2016
Anket	Mardin Gençlik ve Kültür Derneği	Şanlıurfa	04.05.2016
Anket	Siirt Gençlerin Eğitimine Destek Derneği	Şanlıurfa	04.05.2016
Anket	Habitat Youth	Şanlıurfa	04.05.2016
Anket	Sosyal Gençlik ve Kültür Derneği	Şanlıurfa	04.05.2016
Anket	ASAM	Şanlıurfa	04.05.2016
Anket	ERG	Şanlıurfa	04.05.2016
Anket	GAP Çatom	Şanlıurfa	04.05.2016
Kaya Heyse	Açık Toplum Vakfı	İstanbul	25.06.2016 (YMT)*
Umur Çoşkun	HYD	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Stefan Stefanovic	SeCons	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Nikolai Apostolou	Gazeteci	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Nammour Jihad	EIUC- USS	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
İdil Türkmen	Nirengi Derneği	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Emine Uçak	HYD	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Av. Gülsüm Karacan	Halkların Köprüsü	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Anna Krestava	CERMES	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Dicle Çakmak	IHOP-MHK	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Fırat Genç	HYD	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Ahmet İnel	HYD	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Aws Jubair	Small Projects Istanbul	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Mert Onur	FES Türkiye	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Gülden Gürsoy-Ataman	Ankara Üniversitesi	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Hakan Ataman	HYD	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Andrea Karlsson	İsveç Konsoloslğu	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Jasmina Golubovska	Açık Toplum Vakfı	İstanbul	25.06.2016 (YMT)
Soner Çalış	Mülteciyim Hemşerim	İstanbul	25.06.2016 (YMT)

* YMT: Yuvarlak Masa Toplantısı

Ek 3. Araştırmacıların Katıldığı Etkinlik ve Toplantılar

Etkinlik	Organize Eden	Tarih	Yer
'Suriyeli Mülteciler İstanbul Zirvesi'	Bahçeşehir Üniversitesi	3 Mart 2016	İstanbul
Geçici Koruma Altındaki Yabancıların Çalışma İzni Konferansı (Katılımcı gözlem ve Anketler)	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, BMMYK ve IMPR Humanitarian	10 Mart 2016	Ankara
Türkiye'deki Suriyelilerin Durumu: Geçicilikten Kalıcılığa	GAR (Göç Araştırmaları Platformu)	16 Nisan 2016	İstanbul
Suriyeli Çocukların ve Gençlerin Güçlendirilmesine Yönelik Çalışma Alanlarının Belirlenmesi Çalıştayı	UNICEF ve GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı)	4-5 Mayıs 2016	Şanlıurfa
'Uluslararası Toplum ve Mülteciler: Sorumluluk, İmkanlar ve İnsan Hakları İhlalleri' (konferans)	UKK (Uluslararası Kızılhaç Komitesi)	13-14 Mayıs 2016	İstanbul
NEAR - Network for Empowered Aid Responses (ağ etkinliği)	SITAP	22 Mayıs 2016	İstanbul
Dünya İnsani Zirvesi	BM	23-24 Mayıs 2016	İstanbul
Refugees and the Open Society	FNF	31 Ağustos-1 Eylül 2016	Belgrad
Belgrade Human Security Conference	Human Security Research Center/ Belgrade Üniversitesi/ SeCons/ Citizens' Network	4-5 Kasım 2016	Belgrad

